

Toegankelijk Stemmen

Hoofdonderzoek November 2024

Flip Zandanel & Bart Koenen

November 2024

Inhoud rapportage

1. De opzet van het onderzoek	<u>Slide 3</u>
2. Samenvattingen	<u>Slide 8</u>
3. Stemmers en niet stemmers: verkiezingen in het algemeen	<u>Slide 15</u>
4. Stemmers: de voorfase van de verkiezingen	<u>Slide 27</u>
5. Stemmers: toegankelijkheid bij het stemmen zelf	<u>Slide 36</u>
6. Stemmers: het gebruik van hulpmiddelen	<u>Slide 54</u>
7. Niet-stemmers: ervaringen algemeen	<u>Slide 57</u>
8. Niet-stemmers: praktische belemmeringen	<u>Slide 71</u>

1. De opzet van het onderzoek

Achtergrond van het onderzoek naar toegankelijk stemmen (1/2)

Aanleiding onderzoek

In hoeverre ervaren verschillende groepen Nederlandse stemgerechtigden dat zij zelfstandig en zonder belemmeringen kunnen stemmen bij verkiezingen? Dat is de centrale doelstelling van het onderzoek naar toegankelijk stemmen. De vraag die in dit rapport centraal staat vloeit voort uit het Actieplan Toegankelijk Stemmen dat in 2022 is opgesteld door het ministerie van Binnenlandse Zaken, in samenwerking met de Kiesraad, de VNG, de NVVB en het ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport.

Opzet van het onderzoek: eerst een vooronderzoek

Het onderzoekstraject is uitgevoerd in een tweetrapsconstructie. Zo is in augustus 2024 eerst een vooronderzoek uitgevoerd waarvan de resultaten zijn gerapporteerd in een aparte rapportage. Hierbij zijn in de periode van 8 augustus tot en met 2 september 2024 31.732 stemgerechtigde Nederlanders van 18 jaar en ouder uit onderzoekspanel TNS NIPObase gevraagd naar hun ervaringen bij de Tweede Kamerverkiezingen van november 2023 en de Europese verkiezingen van juni 2024.

Inventarisatie belemmering bij het (niet-)stemmen

Focus van de vragen in het vooronderzoek lag op mogelijke belemmeringen die Nederlandse kiezers in aanloop naar de verkiezingen of tijdens het daadwerkelijke stemmen hebben ervaren (stemmers). Bij de groep die niet heeft gestemd (niet-stemmers) lag de focus van de vragen op mogelijke belemmeringen die zij ervaren, die er toe hebben geleid dat zij niet zijn gaan stemmen voor één van beide verkiezingen. De inzichten uit dit vooronderzoek zijn vervolgens gebruikt om de relevante doelgroepen te detecteren en vragenlijst van het hoofdonderzoek vorm te geven.

Selectie doelgroepen

Op basis van het vooronderzoek bleek dat er verschillen zijn in de wijze waarop Nederlanders verkiezingen ervaren. Zo ervaren kiezers met een beperking (een gedetailleerd overzicht van de doelgroepen is weergegeven op pagina 6) het stemproces vaak anders dan Nederlandse stemmers die geen beperking hebben. Dit geldt in sterke mate als het gaat om een keuze maken voor een politieke partij, de toegankelijkheid en bereikbaarheid van de stemlokalen en de duidelijkheid van de stembiljetten. Ook bleek dat er verschillen zijn in de ervaringen met verkiezingen als het gaat om jongeren (18 tot en met 29 jaar), ouderen (70 jaar en ouder), praktisch geschoolde Nederlanders en stemgerechtigde Nederlanders met een biculturele achtergrond (zowel westers als niet-westers). Dit zijn dan ook de groepen waar het hoofdonderzoek zich op richt.

Deskresearch, pre-test en totstandkoming vragenlijst

Op basis van een deskresearch en de resultaten van het vooronderzoek is vervolgens een (online) vragenlijst samengesteld waarmee in de periode van 16 tot en met 18 oktober 2024 een (online) pre-test is uitgevoerd onder enkele doelgroepen met een beperking. Doel van de pre-test was de duidelijkheid en de begrijpelijkheid van de vragenlijst testen onder de doelgroepen met een beperking. In de pre-test zijn naast enkele random geselecteerde respondenten vooral mensen met een lage (digi-) taalvaardigheid, een verstandelijke beperking en visuele beperking benaderd. Naar aanleiding van de pre-test zijn enkele aanpassingen gedaan in de vragenlijst. Na de aanpassingen is op 22 oktober het veldwerk van het hoofdonderzoek gestart. Het veldwerk liep tot en met 30 oktober. In totaal zijn $n=3.934$ mensen uitgenodigd om deel te nemen aan het onderzoek. Uiteindelijk hebben $n=3.070$ mensen aan het onderzoek deelgenomen wat neerkomt op een respons van (78%). Omdat van de meeste doelgroepen geen populatiegegevens bekend zijn, heeft na afloop van het veldwerk geen weging plaatsgevonden.

Achtergrond van het onderzoek naar toegankelijk stemmen (2/2)

Gebruik TNS NIPObase

Vrijwel alle respondenten die aan het onderzoek hebben meegedaan zijn afkomstig uit TNS NIPObase. Dit panel bestaat uit 105.000 actieve panelleden (ISO 26362 gecertificeerd). Vanwege de grote omvang, de wijze van werving (zonder zelfaanmelding) en het hoge responspercentage (gemiddeld 45%) wordt het beschouwd als een kwalitatief zeer hoogwaardig panel. De werving heeft plaatsgevonden door offline methodieken (via brieven, telefonisch en face-to-face benadering) en vormt daardoor een zeer goede afspiegeling van de Nederlandse samenleving.

Vertegenwoordiging panelleden met een beperking

Het TNS NIPObase-panel onderscheidt zich van andere panels doordat afgelopen jaren intensief is ingezet op groepen die ondervertegenwoordigd zijn in panels. Hierdoor zijn we in staat ook panelleden bereiken die niet in staat zijn om te participeren in online onderzoek. Zo kunnen we bijvoorbeeld mensen benaderen die een lage taalvaardigheid of een verstandelijke beperking hebben. Zij worden bij het invullen van de vragenlijst geholpen door iemand anders (in de praktijk vaak een familielid). Respondenten met een visuele beperking gebruiken vaak speciale spraaksoftware.

Naast het gebruik van TNS NIPObase is een kleine, aanvullende groep mensen benaderd dat geen panellid is, maar een lage digitale- en taalvaardigheid heeft. Deze groep had de mogelijkheid om de vragenlijst samen met iemand anders in te vullen of een afspraak te maken om de vragenlijst in te vullen met hulp van Verian. Hiervan heeft één respondent gebruik gemaakt.

Meervoudige beperking

In het onderzoek zijn - op enkele uitzonderingen na - unieke panelleden benaderd. Voor de groep mensen met een beperking betekent dit dat de groep mensen die met meerdere beperkingen kampen ondervertegenwoordigd is in dit onderzoek. Dit is een aandachtspunt voor de uitvoering van een eventuele vervolgmeting, waarbij moet worden geprobeerd om de groep mensen met een meervoudige beperking beter in het onderzoek te vertegenwoordigen.

Digitale vaardigheid en taalvaardigheid

Een ander inzicht wat tijdens de uitvoering van het hoofdonderzoek bleek is dat de groep minder taalvaardigen een zeer gemêleerde groep is die bij een eventuele vervolgmeting beter opgesplitst kan worden in een groep mensen met een beperkte taalvaardigheid en een groep die niet taalvaardig is. Zo vallen in de eerste groep veel mensen met een lichte vorm van dyslexie of mensen die de Nederlandse taal niet helemaal goed beheersen, maar over voldoende taalkennis beschikken om zelfstandig vragenlijsten in te vullen.

In de tweede groep (de groep die vertegenwoordigd is in dit onderzoek) vallen mensen die Nederlandse taal in zijn geheel niet beheersen, analfabeet zijn of door een ernstige vorm van dyslexie niet kunnen lezen en schrijven. Deze laatste groep is zonder enige uitzondering ook digitaal niet vaardig (terwijl dat in de eerste groep nauwelijks voorkomt). Om die reden is de groep met een zeer lage taalvaardigheid en een zeer lage digitale vaardigheid als één groep gerapporteerd. De groep mensen die wel kunnen lezen en schrijven, maar alleen digitaal niet vaardig is, is dus ondervertegenwoordigd in het onderzoek.

Overzicht doelgroepen

Aantallen respondenten zonder beperking

Doelgroep	Aantal
Jongeren (18 tot en met 29 jaar)	n=193
Ouderen (70 tot en met 99 jaar)	n=449
Biculturele achtergrond westers (1 ^e en 2 ^e generatie)	n=268
Biculturele achtergrond niet-westers (1 ^e en 2 ^e generatie)	n=386
Praktisch geschoold	n=347
Totaal	N=1.643

Unieke respondenten

Binnen beide doelgroepen (wel én geen beperking) gaat het om unieke respondenten. Binnen de groep jongeren zijn er dus geen respondenten die ook binnen de groep praktisch geschoolden vallen en vice versa. Binnen de doelgroep mensen met een beperking zijn er te weinig mensen die meerdere beperkingen hebben om betrouwbare uitspraken over deze groep te kunnen doen (n=14).

** De resultaten van deze doelgroep moeten worden beschouwd als indicatief en hebben iets kleinere betrouwbaarheidsmarge dan de resultaten van de andere groepen. De statistische ondergrens die we hanteren is hierbij n=40.*

Aantallen respondenten met een beperking

Doelgroep	Aantal
Motorische of mobiele beperking	n=194
Verstandelijke beperking (begrijpen)	n=52
Auditief (doof/slechthorend)	n=165
Visueel (blind/slechtziend)	n=104
Psychische/psychiatrische problemen	n=181
Ernstige Chronische aandoening	n=309
Gedragsproblemen	n=197
Mindere digitale en taalvaardigheid	n=85
Alzheimer / dementie	n=35*
Niet Aangeboren Hersenletsel (NAH)	n=131
Totaal	n=1.453

Leeswijzer

Significante verschillen

In het onderzoek zijn de verschillen in de resultaten tussen de verschillende doelgroepen met een beperking *niet* op significantie getoetst, iets wat gebruikelijk is in onderzoeken met meerdere doelgroepen. Een significant verschil betekent dat het verschil tussen twee doelgroepen groter is dan door het toeval verklaard kan worden. Echter: in het kader van de onderzoeksdoelstelling is het niet relevant om vast te stellen dat - bijvoorbeeld - stemmers met een visuele beperking significant vaker het stembiljet onduidelijk vinden in vergelijking met mensen die laaggeletterd zijn. Het gaat in het onderzoek primair om vast te stellen hoe groot of klein de problematiek is binnen de verschillende doelgroepen en niet om de verschillen tussen de doelgroepen.

Afrondingsverschillen

Bij eenvoudige vragen kan het soms zijn dat de percentages niet helemaal optellen tot 100%. Soms kunnen antwoorden optellen tot 99% of tot 101%. Het betreft hier afrondingsverschillen die in deze rapportage niet zijn gecorrigeerd. Bij vragen waarbij meer antwoorden mogelijk zijn, tellen de antwoorden logischerwijze op tot meer dan 100%.

Doorvragen

Onderaan elke slide staat steeds de exacte vraagstelling vermeld. De meeste vragen zijn gesteld aan alle deelnemers aan het onderzoek. Als het een doorvraag aan een specifiek gedeelte van de deelnemers betreft, staat het aantal respondenten bij de grafiek vermeld, onderaan de slides.

Opbouw rapportage

In de rapportage zijn eerst de samenvattingen weergegeven, waarbij ook beide samenvattingen van het vooronderzoek zijn opgenomen. De volledige resultaten van het vooronderzoek zijn in een afzonderlijke rapportage beschikbaar. Vervolgens gaan we in op de volgende thema's:

- *Verkiezingen in het algemeen*

De algemene ervaringen tijdens voorfase van de verkiezingen onder de groepen stemmers en niet-stemmers met én zonder beperking komen aan bod in hoofdstuk 3.

- *De voorfase van de verkiezingen*

Hoe de voorfase van de verkiezingen wordt beleefd door de groepen stemmers (met en zonder beperking) staat beschreven in hoofdstuk 4.

- *De toegankelijkheid van het stemmen zelf*

Hoe de toegankelijkheid wordt ervaren door de stemmers (met en zonder beperking) staat centraal in hoofdstuk 5.

- *Gebruik hulpmiddelen*

Hoofdstuk 6 gaat over de vraag welke hulpmiddelen door welke groepen stemmers worden gebruikt en hoe het gebruik van deze hulpmiddelen wordt gewaardeerd.

- *Ervaringen niet-stemmers*

De algemene ervaringen van de niet-stemmers (met én zonder beperking) staan beschreven in hoofdstuk 7.

- *Praktische belemmeringen niet-stemmers*

Het rapport wordt afgesloten met een hoofdstuk (8) over de praktische belemmeringen van de niet-stemmers.

- *Bijlagen*

De resultaten van het vooronderzoek zijn als afzonderlijke bijlage beschikbaar.

2. Samenvatting

Algemene samenvatting van het vooronderzoek*

Doelgroep: stemmers en niet-stemmers met een beperking

Opkomst iets hoger dan gemiddeld bij mensen met een beperking

Gekeken naar de opkomstpercentages bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 liggen de opkomstpercentages van stemmers met een beperking op totaalniveau iets hoger dan het landelijke gemiddelde (het landelijke gemiddelde is **78%**, onder mensen met een beperking is dat **80%**). Mensen met een verstandelijke beperking stemmen van alle doelgroepen het vaakst door iemand te machtigen (**30%**).

Voorfase verkiezingen

In de voorfase van de verkiezingen ervaren de meeste mensen met een beperking die zijn gaan stemmen voor de Tweede Kamer en/of Europese verkiezingen relatief weinig belemmeringen. Zo vinden de meeste stemmers met een beperking de informatie van de gemeente over de stemprocedure voldoende duidelijk (**84%**). Ook geeft een ruime meerderheid aan de informatie van de gemeente over waar zij kunnen stemmen voldoende duidelijk. Uitzondering zijn de stemmers met een verstandelijke beperking. Zij geven vaker dan alle andere doelgroepen aan enige belemmeringen te ervaren op de boven genoemde punten.

Toegankelijkheid bij het stemmen

Als het gaat om de bereikbaarheid van het stemlokaal, geeft **5%** van de stemmers met een beperking aan hier enige belemmering te ervaren. Ook de vindbaarheid van de stemlokalen is voor weinig stemmers met een beperking een belemmering of probleem (**4%**). Dat geldt ook voor de toegankelijkheid van de stemlokalen (**5%** ervaart hier enige problemen mee) en de toegankelijkheid van de stemhokjes in de stemlokalen (**6%** ervaart hier in zekere mate een probleem mee). Net als bij de voorfase van de verkiezingen ervaart de groep stemmers met een verstandelijke beperking wel vaker belemmeringen op de bovengenoemde punten.

De grootte en duidelijkheid van de stembiljetten als aandachtspunt

In totaal geeft **64%** van de stemmers met een beperking aan de stembiljetten die in de stemlokalen worden uitgedeeld te groot te vinden. Het is echter ook zo dat veel stemmers zonder beperking eveneens aangeven de stembiljetten te groot te vinden (**66%**). Dit is dus een probleem dat zich over meerdere doelgroepen uitstrekt. Als het gaat over de begrijpelijkheid van de stembiljetten geven mensen met een beperking wel significant vaker aan dan stemmers zonder beperking dat zij de stembiljetten onvoldoende duidelijk vinden (**16%** versus **11%**).

Niet-stemmers met een beperking ervaren meer belemmeringen

In totaal geeft **67%** van de niet-stemmers met een beperking aan in zekere mate moeite te hebben met het maken van een keuze voor een bepaalde politieke partij. Overigens is dit ook een veelgenoemd argument onder de niet-stemmers zonder een beperking. De bereikbaarheid van de stemlokalen zien veel niet-stemmers met een beperking als een belemmering. Bijna een kwart geeft aan de stemlokalen moeilijk bereikbaar te vinden (**23%** versus **8%** van de kiezers zonder beperking). De stemprocedure is voor **14%** van de niet-stemmers met een beperking niet geheel duidelijk. Ook weet **10%** niet precies hoe zij een ander kunnen machtigen om te stemmen. Tot slot geeft één op de tien aan betere hulp nodig te hebben bij het stemmen (**11%**).

* De resultaten uit het vooronderzoek zijn gewogen resultaten op basis van de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder. **Basis: n=32.294**. De resultaten van dit onderzoek zijn als aparte bijlage beschikbaar.

Algemene samenvatting van het vooronderzoek*

Doelgroep: stemmers en niet-stemmers zonder een beperking

Opkomst

Waar **78%** van de Nederlandse bevolking aangegeven heeft gestemd te hebben voor de Tweede Kamer, viel dit percentage lager uit voor praktisch geschoolden (**74%**). De opkomst onder mensen met een westerse biculturele achtergrond (**70%**) is eveneens beduidend lager dan het landelijke gemiddelde. Bij de overige groepen stemmers (zonder beperking) ligt de opkomst rond het Nederlandse gemiddelde. Er zijn geen grote verschillen in het aantal mensen dat per volmacht heeft gestemd.

Voorfase verkiezingen

Over het algemeen ervaren stemmers zonder beperking dat de informatie over de stemprocedure duidelijk is. Uitzonderling zijn praktisch geschoolde stemgerechtigden en jongeren. Binnen de groep praktisch geschoolden vindt (**26%** vindt de procedure niet (helemaal) duidelijk), onder jongeren is dat **22%**. Ook wist ook een ruime meerderheid van alle groepen zonder beperking in welk stemlokaal zij konden stemmen. Praktisch geschoolden ervaren zowel op het gebied van informatie als de stemlocatie meer onduidelijkheid dan andere groepen. Dit geldt met name voor de begripelijkheid van informatie van politieke partijen (**64%** vindt de informatie niet (helemaal) duidelijk versus **55%** van alle stemgerechtigden zonder beperking). Ruim **15%** vond de informatie in verkiezingscampagnes niet makkelijk te begrijpen, waar dit voor de Nederlandse bevolking neerkwam op **10%**.

Toegankelijkheid om te stemmen

Stemmers ervoeren relatief goede toegankelijkheid om te stemmen. Over het algemeen werd tussen **90-100%** gescoord op bereikbaarheid, vindbaarheid, drukte en toegankelijkheid van het stemlokaal en stemhokje. Opvallend was wel dat er relatief vaak negatief gescoord werd op vragen over de stembiljetten.

Uit het vooronderzoek onder stemmers met een beperking bleek eveneens dat de stembiljetten in sterke mate als een knelpunt worden ervaren.

Algemene belemmeringen niet-stemmers

Van de niet-stemmers, heeft **31%** geen of weinig interesse in verkiezingen. Onder jongeren is dit percentage nog hoger (**47%**). Daarnaast is het vertrouwen in de politiek zeer verdeeld. Over het algemeen geeft **34%** van de niet-stemmers aan geen vertrouwen te hebben in de politiek, waarbij nog eens **50%** het hier "een beetje" mee eens is. Onder jongeren en praktisch geschoolden is het vertrouwen nog minder, namelijk respectief **47%** en **36%**. Tot slot ervaart **31%** van de niet-stemmers moeite met het kiezen van een partij om op te stemmen. Praktisch geschoolden (**35%**) en mensen met een niet-westerse biculturele achtergrond hebben hier vaker moeite mee (**37%**).

Praktische belemmeringen niet-stemmers

Over het algemeen storen ook niet-stemmers zich niet vaak aan de drukte in het stemlokaal. De drukte in het stemlokaal vormt voor hen dus geen belemmering om te stemmen. Ook zijn de niet-stemmers relatief vaak goed bekend met de machtigingsprocedure. Wat voor ouderen wel een rol speelt, is de bereikbaarheid van het stemlokaal. **13%** van de ouderen ervaart moeite met het bereiken van het stemlokaal. Onder jongeren spelen andere factoren een rol. Ruim **30%** gaf aan de stemprocedure namelijk (deels) niet goed te begrijpen. Daarnaast waren zij over het algemeen vaker onbekend of te laat bekend (**22%**) met het plaatsvinden van verkiezingen. **3%** van de totale niet-stemmers geeft aan meer hulp nodig te hebben bij het stemmen.

Samenvatting hoofdonderzoek

Doelgroep: stemmers met en zonder een beperking

Opkomst onder doelgroepen met beperking hoger dan landelijk gemiddelde

Zoals uit het vooronderzoek al bleek ligt de opkomst bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer onder de doelgroepen met een beperking hoger dan het landelijke gemiddelde (**87%** versus **78%**). Gedeeltelijke verklaring hiervoor is dat veel mensen met een beperking gemiddeld wat ouder zijn en onder ouderen de opkomst traditioneel hoger ligt dan gemiddeld. Bij de stemmers zonder beperking die in het onderzoek zijn meegenomen, liggen de percentages eveneens boven het landelijke gemiddelde (**88%** versus **78%**). Ook hier is de opkomst onder de ouderen (voor het onderzoek zijn alleen 70-plussers benaderd) de belangrijkste verklaring voor de hogere opkomst (**91%** van de 70-plussers is gaan stemmen).

Stemmen per volmacht vaak noodzaak voor stemmers met een beperking

Veel Nederlanders stemmen per volmacht, bij de laatste Tweede Kamerverkiezingen **9,5%**. Onder stemmers met een beperking ligt dat percentage met **7%** iets lager. Uit het vooronderzoek bleek dat de procedure om iemand een volmacht te geven niet altijd duidelijk is onder bepaalde doelgroepen met een beperking. Voor een derde van de stemmers per volmacht die een beperking hebben, geldt dat zij dit uit noodzaak doen (**32%**). Zij zouden eigenlijk liever zelf willen stemmen maar kunnen dit niet vanwege hun beperking. Nederlandse ouderen stemmen het vaakst zonder een volmacht af te geven (**3%**).

Verkiezingen zijn goed geregeld, maar er zijn wel enkele aandachtspunten

Zeven op de tien stemmers met een beperking geven aan dat ze vinden dat de verkiezingen goed geregeld zijn voor 'mensen zoals zij' (**70%**). De rest geeft aan dat ze vinden dat de verkiezingen niet goed geregeld zijn (**7%**) of houden hun mening in het spreekwoordelijke midden en vinden dat de verkiezingen niet goed of niet slecht geregeld zijn (**18%**). Onder de groep stemmers zonder beperking is de tevredenheid iets hoger (**82%**).

Wel zijn mensen met een mindere taalvaardigheid minder vaak tevreden over hoe de verkiezingen geregeld zijn (**65%**). Nederlanders met een westerse biculturele achtergrond (**82%**) en ouderen (**87%**) zijn het vaakst (heel) tevreden over hoe de verkiezingen in Nederland zijn geregeld.

Redelijke tevredenheid informatievoorziening verkiezingen door de gemeente

De meeste stemmers met én zonder beperking geven aan dat ze voldoende informatie van hun gemeente hebben gekregen over hoe de verkiezingen werken (respectievelijk **66%** en **69%**). Stemmers met Alzheimer of dementie vinden dit minder vaak (**37%**). Onder de stemmers zonder beperking vinden stemmers met een niet-westerse biculturele achtergrond (**64%**) en praktisch geschoolden (**59%**) minder vaak dat ze voldoende informatie van hun gemeente hebben gekregen over hoe de verkiezingen werken. Ondanks een relatief grote mate van tevredenheid blijft dit wel een aandachtspunt omdat veel stemmers een neutraal standpunt innemen of niet tevreden zijn over de informatievoorziening (**23%** van de stemmers met beperking en **20%** van de stemmers zonder beperking).

Uitleg bij de stempas is voor een meerderheid van de doelgroepen begrijpelijk

Als het specifiek gaat over de uitleg bij de stempas, dan geeft een groter deel van de stemmers met en zonder beperking aan deze uitleg duidelijk te vinden (respectievelijk **77%** en **82%**). Stemmers met Alzheimer of een andere vorm van dementie (**50%**) en stemmers met een verstandelijke beperking (**43%**) vinden de uitleg minder vaak duidelijk. Gekeken naar de stemmers zonder beperking dan valt op dat de minder (digi)taalvaardigen minder vaak dan gemiddeld aangeven dat ze de uitleg bij de stempas duidelijk vinden (**71%**). Minder (digi)taalvaardigen geven relatief vaak aan de uitleg bij de stempas 'niet duidelijk of onduidelijk' is of onduidelijk (**23%**).

Samenvatting hoofdonderzoek

Doelgroep: stemmers met en zonder een beperking

De standpunten van politieke partijen vinden veel stemmers moeilijk te begrijpen

Een krappe meerderheid van de stemmers met (56%) en zonder beperking (53%) vindt het gemakkelijk om de standpunten van politieke partijen te begrijpen. Maar net als bij de informatie van de gemeente neemt ook hier een redelijk grote groep een neutrale of zelfs negatieve houding aan.

Hetzelfde geldt voor de leesbaarheid van de kandidatenlijsten: die wordt door een meerderheid van de meeste kiezers als goed leesbaar beoordeeld (door 73% van de stemmers met beperking en 79% van de stemmers zonder beperking), terwijl stemmers met Alzheimer of een andere vorm van dementie (25%), een visuele beperking (62%) of verstandelijke beperking (47%) de kandidatenlijsten minder vaak goed leesbaar vinden. Bij de groep stemmers zonder beperking vinden minder (digi)taalvaardigen het vaker dan gemiddeld (te) moeilijk om de standpunten van de politieke partijen te begrijpen (23% vindt het te moeilijk versus 14% van de totale groep stemmers zonder beperking).

De algemene ervaring met verkiezingen is overwegend positief

De meeste stemmers - met én zonder beperking - beoordelen hun ervaring met verkiezingen in het algemeen als positief (72% van de stemmers met beperking en 76% van de stemmers zonder beperking). De tevredenheid is geringer onder mensen met een verstandelijke handicap (43%). Gekeken naar de stemmers zonder beperking dan zijn de mensen met een minder goede (digi)taalvaardigheid (79%), ouderen (78%) en jongeren (76%) wat vaker dan gemiddeld tevreden over hun eerdere ervaringen met de verkiezingen.

Vindbaarheid stemlokalen is voor sommige doelgroepen een belemmering

Een ruime meerderheid van de stemmers met én zonder beperking kan de stemlokalen gemakkelijk vinden (beide groepen boven de 90%). De vindbaarheid van de stemlokalen is voor stemmers met Alzheimer of een andere vorm van dementie relatief vaak een probleem (30%). Ook voor stemmers met een verstandelijke en visuele beperking is de vindbaarheid van de stemlokalen wat vaker een probleem: respectievelijk 19% en 16% ervaart de vindbaarheid als belemmering. Als het gaat om de bereikbaarheid van de stemlokalen is overeenkomstig beeld te zien. Onder de groepen stemmers zonder beperking hebben praktisch geschoolden en stemmers met een biculturele westerse achtergrond wat vaker dan gemiddeld moeilijkheden met het vinden van de stemlokalen (10% van beide groepen heeft hier (enige) moeite mee versus 7% van het totaal).

Toegankelijkheid stemlokalen is goed, maar wel voor verbetering vatbaar

Hoewel de toegankelijkheid van de stemlokalen doorgaans goed wordt beoordeeld door stemmers met en zonder beperking, zijn er ook op dit punt stemmers met een beperking die de toegankelijkheid vaker als een belemmering hebben ervaren, namelijk zo'n 10% tot 20%. Stemmers met Alzheimer of een andere vorm van dementie geven het vaakst aan de toegankelijkheid als belemmering te ervaren (38%).

Hetzelfde beeld is te zien als het gaat om de toegankelijkheid van de stemhokjes in de stemlokalen. Ook hier vindt een meerderheid van beide doelgroepen de toegankelijkheid goed, terwijl 10% tot 20% aangeeft hier toch enige belemmering te hebben ervaren. Stemmers met Alzheimer en dementie (26%) of een verstandelijke beperking (23%) ervaren wat vaker dat de toegankelijkheid een belemmering is.

Samenvatting hoofdonderzoek

Doelgroep: stemmers met en zonder een beperking

Eén op de tien heeft hulp nodig in het stemlokaal

Ongeveer één op de tien stemmers met een beperking heeft hulp nodig in het stemlokaal. Hierbij zijn verschillen tussen de doelgroepen te zien. Zo hebben mensen met een verstandelijke beperking (43%), Alzheimer of dementie (50%) of een visuele beperking (22%) vaker dan gemiddeld hulp nodig in het stemlokaal. Onder de doelgroepen zonder beperking hebben stemmers met een westerse biculturele achtergrond (10%), een niet-westerse biculturele achtergrond (9%) én minder (digi)taalvaardigen (8%) wat vaker hulp nodig in het stemlokaal. Als het gaat om hulp in het stemhokje is globaal hetzelfde beeld te zien. Overigens wordt de hulp zeer goed gewaardeerd: de uitleg die stemmers in het stemlokaal krijgen van de medewerkers ter plekke wordt door beide groepen stemmers met een 8,4 als rapportcijfer beoordeeld.

De drukte in het stemlokaal wordt relatief vaak als belemmering ervaren

Zoals ook uit het vooronderzoek bleek, wordt de drukte in het stemlokaal vaak wel als (enige) belemmering ervaren. In totaal geeft 21% van de groep stemmers met een beperking aan dat ze het stemmen lastig vonden vanwege de drukte in het stemlokaal. Dit geldt in zeer sterke mate voor stemmers met Alzheimer of een andere vorm van dementie (63%), een verstandelijke beperking (53%) en stemmers met gedragsproblemen (35%). De stemmers zonder beperking ervaren de drukte in het stemlokaal wat minder vaak als belemmering (7% ervaart het als beperking). Stemmers met een westerse biculturele achtergrond (15%), een niet-westerse biculturele achtergrond (17%) vormen hierop een uitzondering en ervaren de drukte vaker dan gemiddeld als (enige) belemmering.

Gebruik hulpmiddelen beperkt, maar zeer gewaardeerd

Bijna één op de tien stemmers met een beperking heeft gebruik gemaakt van hulpmiddelen tijdens het stemmen (8%). Dit geldt vaker voor stemmers met een verstandelijke beperking (34%) en visuele beperking (25%) dan voor de andere doelgroepen. Hulp buiten het stemhokje (11%) en in het stemhokje (9%) en het gebruik van een stemhokje met een verlaagd tafelblad (9%) worden het vaakst gebruikt. Het gebruik van de hulpmiddelen wordt - net zoals de hulp van de medewerkers – met een zeer goed rapportcijfer van 8,4 beoordeeld.

Stembiljet als verbeterpunt

Dat de stembiljetten door veel stemmers als onhandig worden gezien (te groot, onhandig en onduidelijk) bleek al uit het vooronderzoek. Ook bij de waardering van de verschillende aspecten wordt het stembiljet met een matige 6,3 beoordeeld door stemmers met een beperking (stemmers zonder een beperking geven een 8). Het stembiljet is hiermee voor vrijwel alle doelgroepen met een beperking een verbeterpunt. In de gemeenten waar een pilot is gehouden met nieuwe stembiljetten is de waardering door stemmers met een beperking met een 8,5 aanmerkelijk hoger. Alle andere aspecten van de stemlokalen, van de verlichting tot en met de toegankelijkheid van de toiletten, worden met (zeer) ruime voldoendes gewaardeerd.

Samenvatting hoofdonderzoek

Doelgroep: niet-stemmers met en zonder een beperking

Redenen waarom men niet heeft gestemd

Nederlanders die niet zijn gaan stemmen bij de Europese verkiezingen in 2024 of bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2023 zijn om verschillende redenen niet gaan stemmen. Zo geeft **17%** van de niet-stemmers met een beperking aan dat hun beperking de belangrijkste reden is dat zij niet hebben gestemd. Niet-stemmers met een beperking geven daarnaast relatief vaak aan geen interesse in verkiezingen te hebben (**74%**), geen vertrouwen in de politiek te hebben (**73%**) en/of het moeilijk te vinden een keuze te maken voor een politieke partij (**66%**).

Overigens worden door de niet-stemmers zonder beperking deze drie redenen eveneens het vaakst aangegeven als reden om niet te stemmen. Binnen deze groep zonder beperking heeft wel een groter deel geen vertrouwen in de politiek (**86%** versus **74%** van de niet-stemmers zonder beperking). Niet stemmers die praktisch geschoold zijn (**49%**) en jongeren (**42%**) geven relatief vaak aan helemaal geen vertrouwen in de politiek te hebben. Jongeren (**47%**) en niet-stemmers met een biculturele westerse afkomst (**48%**) geven daarnaast vaak aan geen interesse in de verkiezingen te hebben.

Politiek wordt door niet-stemmers met beperking vaak te moeilijk gevonden

Niet-stemmers met een beperking geven relatief vaak aan te denken dat politiek te moeilijk voor hen is (**35%** tegenover **24%** van de niet-stemmers zonder beperking). Ook denken niet-stemmers met een beperking minder vaak dat verkiezingen in Nederland goed zijn geregeld voor mensen zoals zijzelf (**36%** tegenover **51%** onder de niet-stemmers zonder beperking). Praktisch geschoolde niet-stemmers vormen een uitzondering: **39%** vindt dat de verkiezingen goed geregeld zijn, dat is veel minder vaak dan in de gehele groep niet-stemmers zonder beperking (**51%**).

Praktische belemmeringen niet-stemmers

Gevraagd naar praktische redenen waarom men niet heeft gestemd geven meer mensen met beperking aan niet te houden van de drukte in het stemlokaal (**15%** tegenover **3%** van de niet-stemmers zonder beperking). Zo'n **40%** geeft een overige reden aan. Deze redenen zijn vaak niet praktisch van aard. Zo worden in de open antwoorden vooral een laag vertrouwen in de politiek en het gebrek aan interesse verkiezingen vaak genoemd. Niet-stemmers met een biculturele westerse afkomst zien de drukte in de stemlokalen relatief vaak als een belemmering (**15%**).

Verbeteren informatieproces

Verder geven niet-stemmers met een beperking minder vaak aan informatie van politieke partijen over hun standpunten goed te begrijpen, voldoende informatie over de toegankelijkheid van stemlokalen te hebben ontvangen en hebben zij minder vaak informatie over de verkiezingen kunnen vinden na het zelf te hebben opgezocht. Op laatstgenoemde punt is vooral een groot verschil te zien in het percentage dat *niet van toepassing* heeft geantwoord: **45%** tegenover **20%** onder mensen zonder beperking

Overige aandachtspunten

Niet-stemmers met een beperking weten vaker niet waar te stemmen (**18%** tegenover **10%**). Betere kennis over de locatie van de stemlokalen zou dus tot een hogere opkomst onder deze groep kunnen leiden. Een redelijk grote groep geeft aan de drukte in de stemlokalen als een obstakel te zien (**15%**). Deze groep geeft aan vaak een voorkeur te hebben voor thuis stemmen (digitaal) of liever per post te willen stemmen. Een ander aandachtspunt betreft de leesbaarheid van de kandidatenlijsten. De groep die aangeeft dat die voldoende leesbaar zijn is kleiner onder mensen met een beperking (**38%**) dan onder degenen zonder beperking (**51%**). Ook praktisch geschoolden geven minder vaak aan dat de kandidatenlijsten goed leesbaar zijn (**39%**).

Enkele **aanbevelingen** naar aanleiding van de 0-meting

➤ **Verbeter de duidelijkheid van de stembiljetten**

De stembiljetten worden door de meeste doelgroepen (met en zonder beperking) als onhandig ervaren (te groot, onhandig, niet duidelijk). Verbetering van de stembiljetten strekt dus tot de aanbeveling. In de gemeenten Tynaarlo, Alphen aan de Rijn, Boekel, Borne en Midden-Delfland is bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer in 2023 geëxperimenteerd met kleinere stembiljetten. Omdat deze stembiljetten veel beter worden beoordeeld, vooral door stemmers met een beperking, zouden ze model kunnen staan voor een verbeterd stembiljet dat uiteindelijk landelijk kan worden ingevoerd.

➤ **Maak de standpunten van politieke partijen toegankelijker**

De standpunten van politieke partijen vinden veel stemmers én niet-stemmers (met en zonder beperking) moeilijk te begrijpen. Dit draagt er mede aan bij dat niet-stemmers (met én zonder beperking) geen keuze voor een partij kunnen maken en om die reden niet stemmen. Omdat de helft van deze groep aangeeft wél te gaan stemmen als de keuze voor een politieke partij makkelijker zou zijn, kan het toegankelijker maken van de standpunten van politieke partijen leiden tot een hogere opkomst onder de groep niet-stemmers (met én zonder beperking).

➤ **Maak beter duidelijk waar mensen met een beperking kunnen stemmen**

Bijna één op de vijf niet-stemmers met een beperking geven aan dat ze niet hebben gestemd omdat ze niet wisten waar ze konden stemmen (18%). Door dit in de informatie die stemgerechtigden van hun gemeenten toegestuurd krijgen, beter en duidelijker te benadrukken, kan dit leiden tot een hogere opkomst onder mensen met een beperking.

➤ **Maak de kandidatenlijsten duidelijker en beter leesbaar**

Hoewel een meerderheid van de stemmers (met én zonder beperking) de kandidatenlijst goed leesbaar vindt, is er een redelijke grote groep stemmers met een beperking die aangeeft de kandidatenlijst niet goed leesbaar te vinden (variërend van 20% tot meer dan 60%). De ontwikkeling van een beter toegankelijke kandidatenlijst zou de toegankelijkheid van het stemmen op een positieve manier beïnvloeden.

➤ **De drukte in het stemlokaal wordt vaak als belemmering ervaren**

Ruim één op de vijf stemmers geeft aan de drukte in het stemlokaal als een belemmering te hebben ervaren. De drukte in de stemlokalen wordt ook redelijk vaak genoemd door mensen met een beperking als reden om niet te gaan stemmen (15%). Een mogelijke oplossing zou kunnen zijn als bij de informatie over het stemmen (van de gemeente) tijden worden aangegeven waarop het doorgaans rustig is in de stemlokalen.

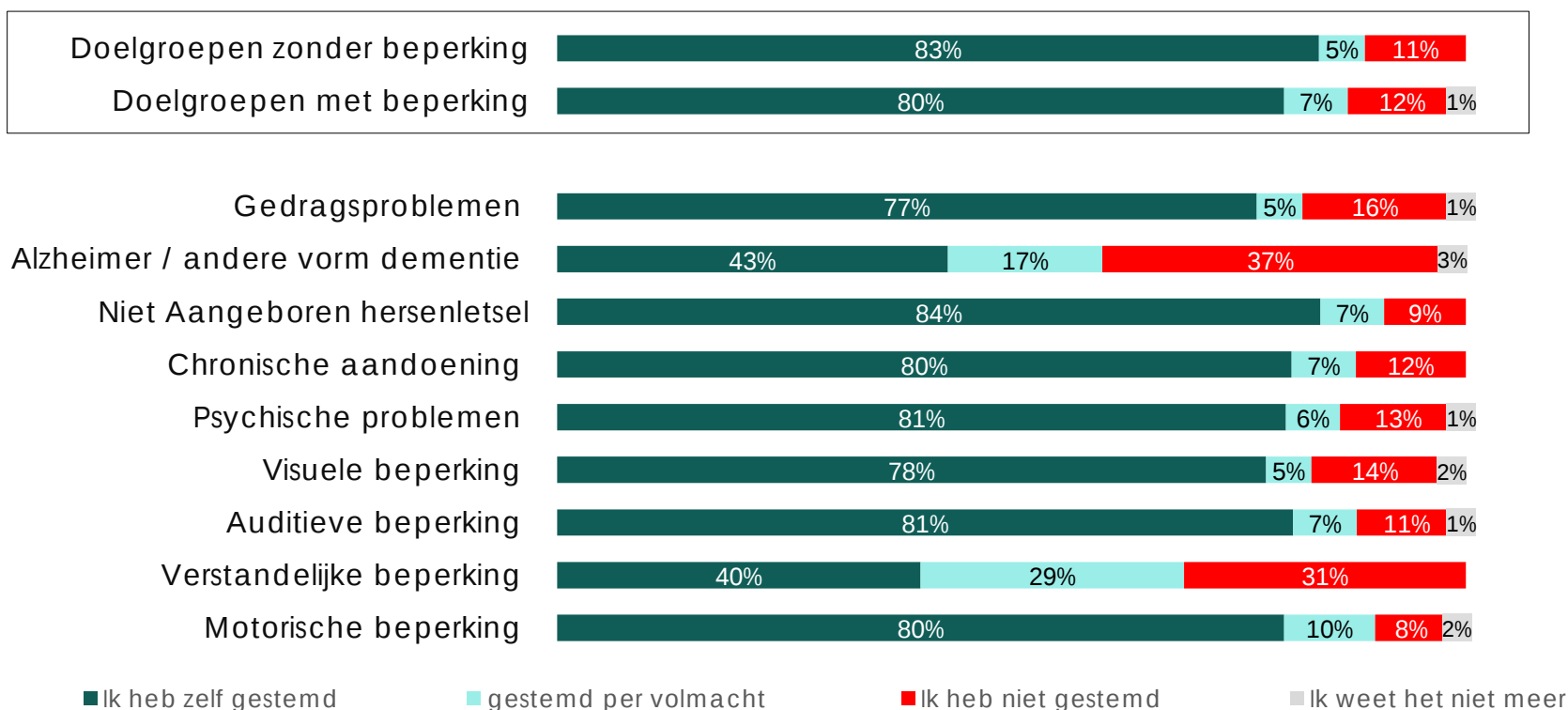
➤ **Blijf aandacht besteden aan de hulp(middelen) in de stemlokalen**

Ongeveer één op de tien stemmers met een beperking heeft hulp nodig in het stemlokaal (9%) en/of gebruikt een hulpmiddel (8%). Hoewel dit niet een heel grote groep is, wordt de hulp en het gebruik van de hulpmiddelen zeer goed gewaardeerd. Om die reden is het belangrijk om te blijven focussen op handhaving van de hoge kwaliteit van de aanwezige hulpmiddelen en hulp.

3. Verkiezingen in het algemeen

Stemgedrag Tweede Kamer: de opkomst onder stemmers met een beperking bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2023 is iets hoger dan onder de gehele Nederlandse bevolking, er zijn relatief weinig verschillen tussen de verschillende doelgroepen

Doelgroepen beperking

Totaalniveau: in totaal geeft **87%** van de Nederlanders met een beperking aan te hebben gestemd voor de Tweede Kamer. Dat is vergelijkbaar met het percentage onder de doelgroepen zonder beperking dat is gaan stemmen (88%).

Benchmark NL bevolking: de opkomst bij de Tweede Kamerverkiezingen is onder beide doelgroepen (met en zonder beperking) hoger dan onder de gehele Nederlandse bevolking (78%).

Volmacht: bij de Tweede Kamerverkiezingen stemde 9,5% per volmacht. Onder beide doelgroepen (met en zonder beperking) is dat percentage lager. Wel stemmen mensen met een verstandelijke beperking (29%) of mensen met Alzheimer of een andere vorm van dementie vaker via een volmacht (17%).

Vraag: Het afgelopen jaar zijn er verkiezingen gehouden voor de Tweede Kamer (22 november 2023). Heeft u gestemd? **Basis: n=2.140**

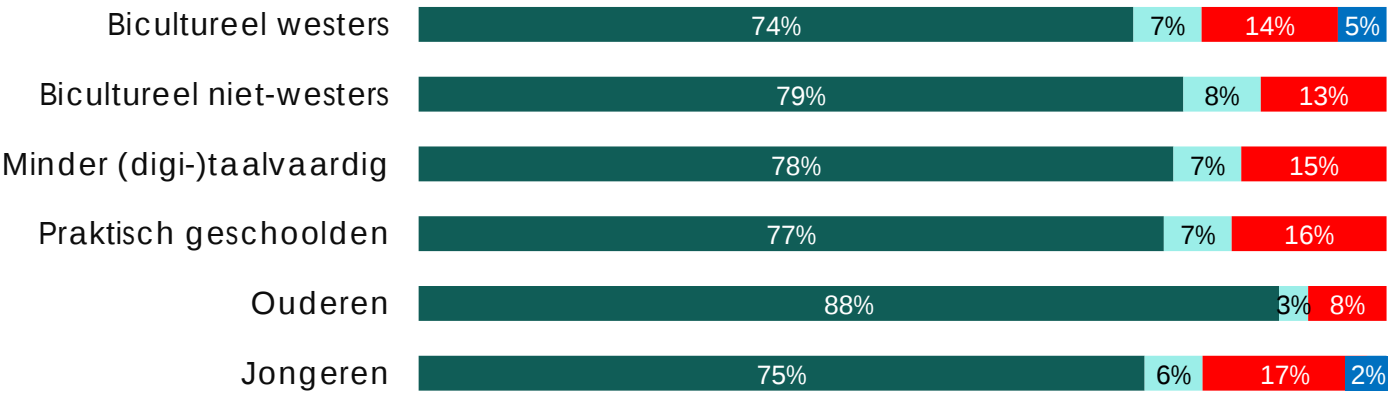
Stemgedrag Tweede Kamer: het opkomstpercentage onder de meeste doelgroepen zonder beperking ligt rond het landelijke gemiddelde, alleen onder de groep ouderen (70-plus) was de opkomst veel hoger – iets wat het totale opkomstpercentage een stuk hoger maakt

Doelgroepen zonder beperking

Doelgroepen zonder beperking

Jongeren: van alle doelgroepen zonder beperking is de opkomst onder Nederlanders met een westerse biculturele achtergrond (74%) en jongeren (75%) lager dan gemiddeld (de opkomst Nederlandse bevolking was 78%).

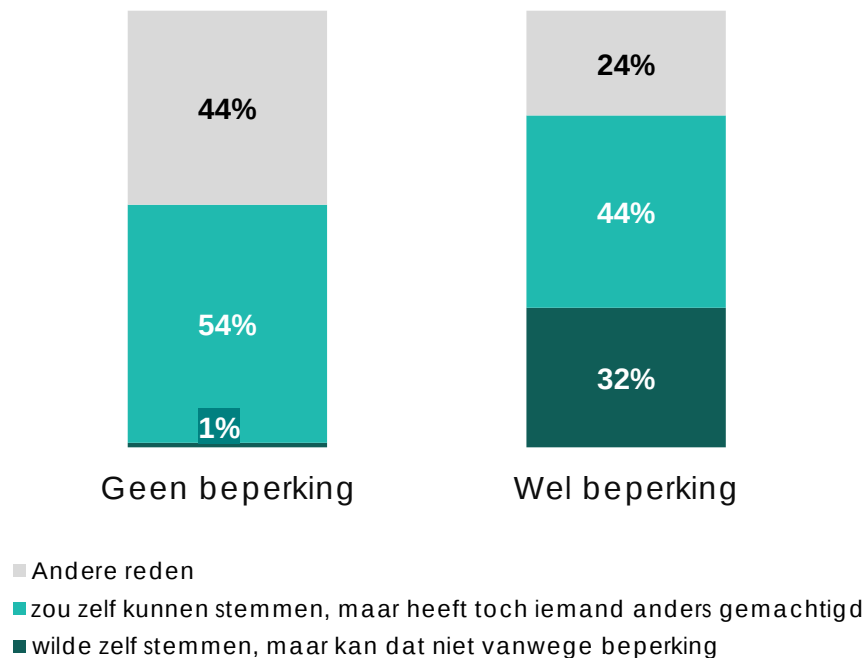

Ik heb zelf gestemd gestemd per volmacht Ik heb niet gestemd Ik mocht nog niet stemmen Ik weet het niet meer

Vraag: Het afgelopen jaar zijn er verkiezingen gehouden voor de Tweede Kamer (22 november 2023). Heeft u gestemd? **Basis: n=2.140**

Stemmen per volmacht: bijna een derde van de ‘volmachtstimmers’ met een beperking zou zelf wel willen stemmen, maar kan dat niet vanwege hun beperking, veel ‘volmachtstimmers’ met én zonder beperking geven aan dat zij tijdens de verkiezingen op vakantie waren

Stemmen per volmacht

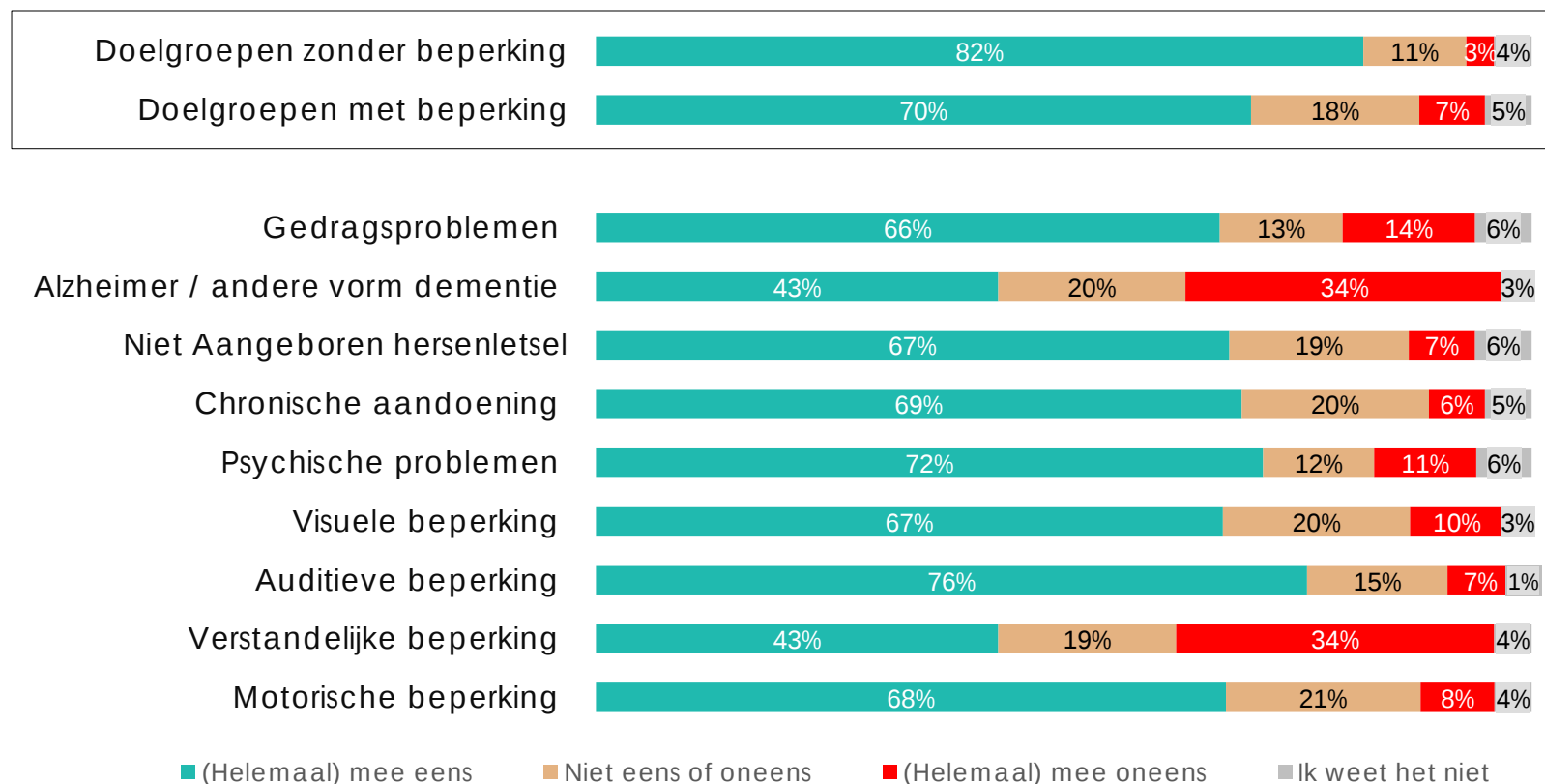

Uit de open antwoorden

Andere reden: ruim vier op de tien stemmers zonder beperking geeft een andere reden op voor hun afgegeven volmacht (44%). Onder stemmers met een beperking is dat 24%. Beide groepen konden in de vragenlijst hun reden invullen. Voor beide groepen is de meest genoemde reden dat zij op dat moment in het buitenland of op vakantie waren. Een enkeling geeft aan dat hij of zij moest werken of geen tijd had om zelf te stemmen. Andere redenen worden niet gegeven.

Vraag: U gaf aan dat u iemand anders heeft laten stemmen voor u (via een volmacht). Welke uitspraak is het beste van toepassing op u? **Basis: n=174**

Tevredenheid over regelen verkiezingen: hoewel een meerderheid tevreden is, vinden doelgroepen met een beperking minder vaak dan de doelgroepen zonder beperking dat de verkiezingen in Nederland goed geregeld zijn voor mensen zoals 'zij'

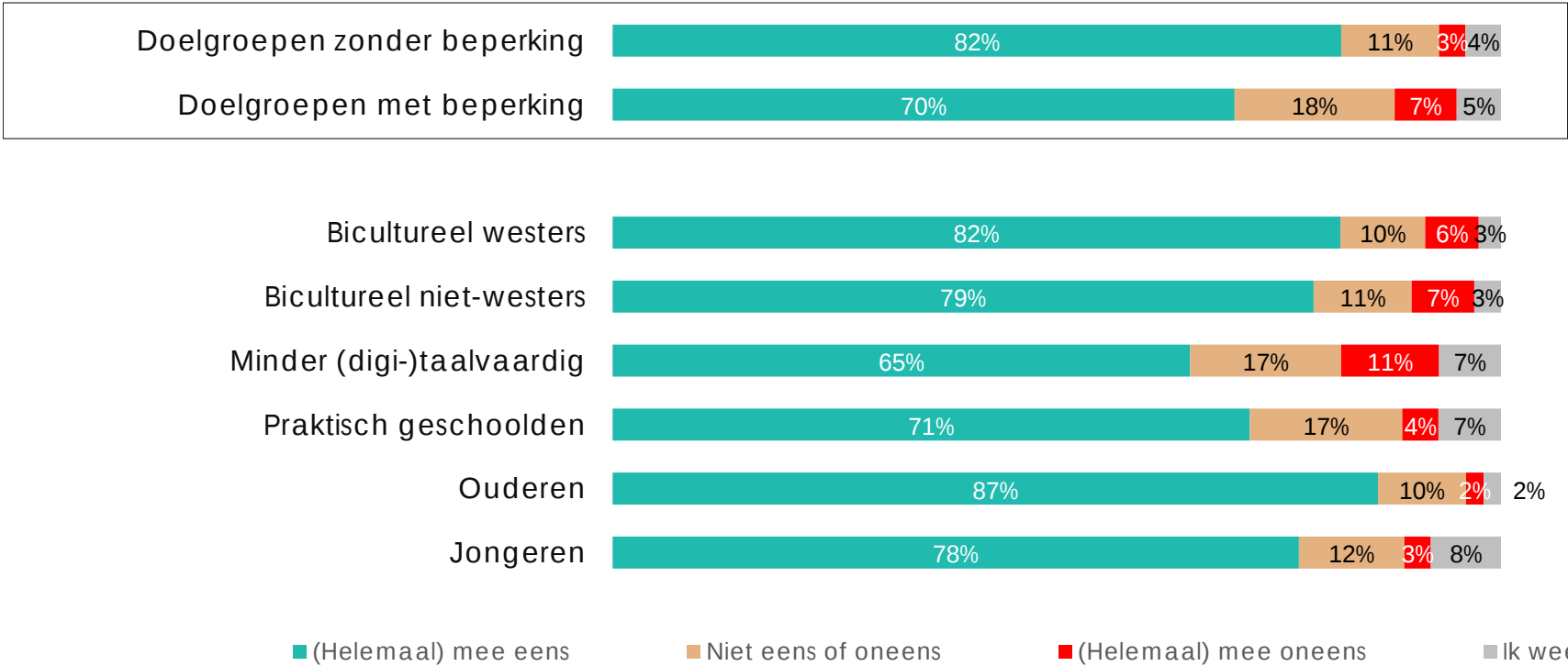
Doelgroepen beperking

Totaalniveau: in totaal geeft **70%** van de Nederlanders met een beperking aan dat de verkiezingen in Nederland goed geregeld zijn voor mensen zoals 'zij'. Onder Nederlanders zonder beperking is dat met 83% een stuk hoger. Ook nemen mensen met een beperking vaak een meer neutrale houding aan. Zo geeft 18% aan dat de verkiezingen niet goed, maar ook niet slecht geregeld zijn voor mensen zoals 'zij'.

Verstandelijke beperking en Alzheimer / dementie: mensen met een verstandelijke beperking en alzheimer of een andere vorm van dementie geven het vaakst aan dat verkiezingen in Nederland niet goed geregeld zijn voor hun eigen doelgroep (beide groepen 34%). Onder de andere doelgroepen varieert dit percentage tussen 7% en 15%. Hoewel deze percentages niet alarmerend hoog zijn, gaat het hierbij toch om aanzienlijke groepen.

Vraag: Voor mensen zoals ik zijn verkiezingen in Nederland goed geregeld. **Basis:** n=2.140

Tevredenheid regelen verkiezingen: bij de doelgroepen zonder een beperking vinden mensen met een mindere taalvaardigheid vaker dat de verkiezingen niet helemaal goed geregeld zijn voor mensen zoals ‘zij’

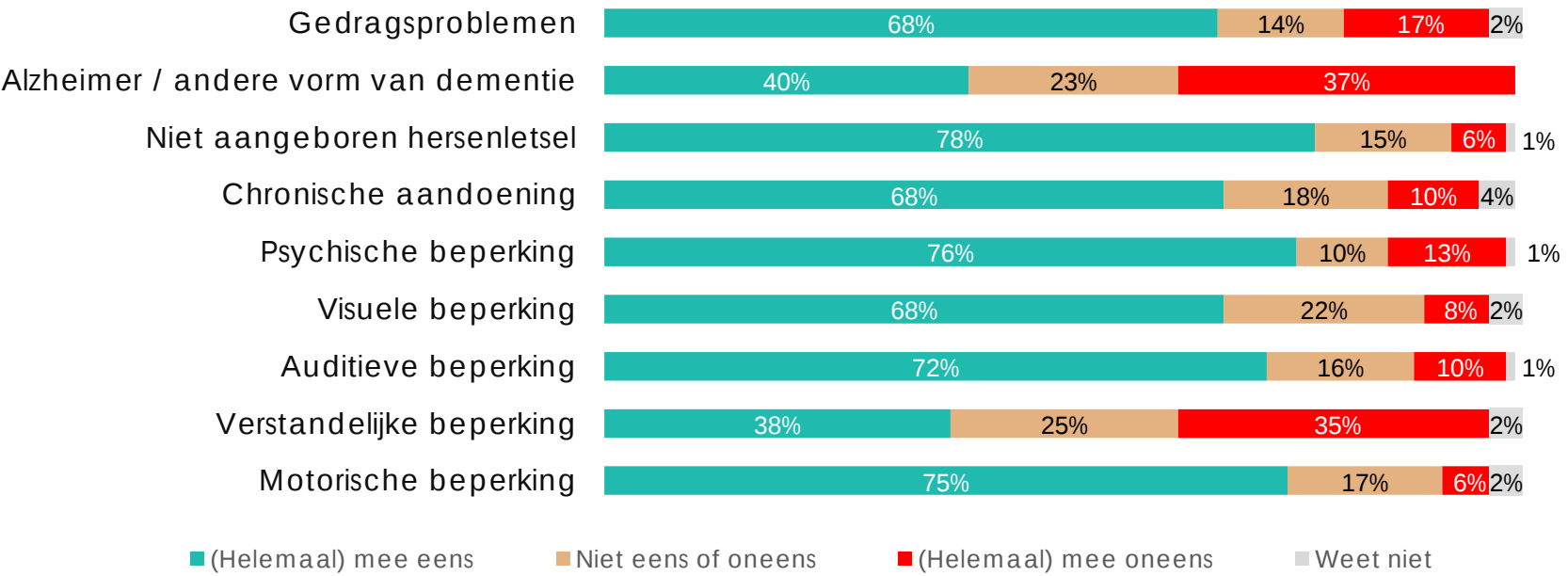
Doelgroepen zonder beperking

Minder taalvaardig: onder de doelgroep die minder taalvaardig is, vindt een iets grotere groep dat de verkiezingen niet goed geregeld zijn voor mensen zoals ‘zij’ (11%). Hoewel dit niet een alarmerend hoog percentage is gaat het toch om een aanzienlijke groep Nederlanders, namelijk zo’n 275.000 mensen

Ook is een redelijk grote groep die een meer neutrale houding aanneemt en aangeeft dat de verkiezingen niet goed, maar ook niet slecht geregeld zijn voor mensen met een mindere taalvaardigheid (17%).

Vraag: Voor mensen zoals ik zijn verkiezingen in Nederland goed geregeld. Basis: n= 2.140

Kennis over het uitbrengen van de eigen stem: de meeste doelgroepen hebben volgens hun eigen inschatting voldoende kennis om zelfstandig hun stem uit te kunnen brengen, maar er zijn wel verschillen tussen mensen met en zonder een beperking

Doelgroepen beperking

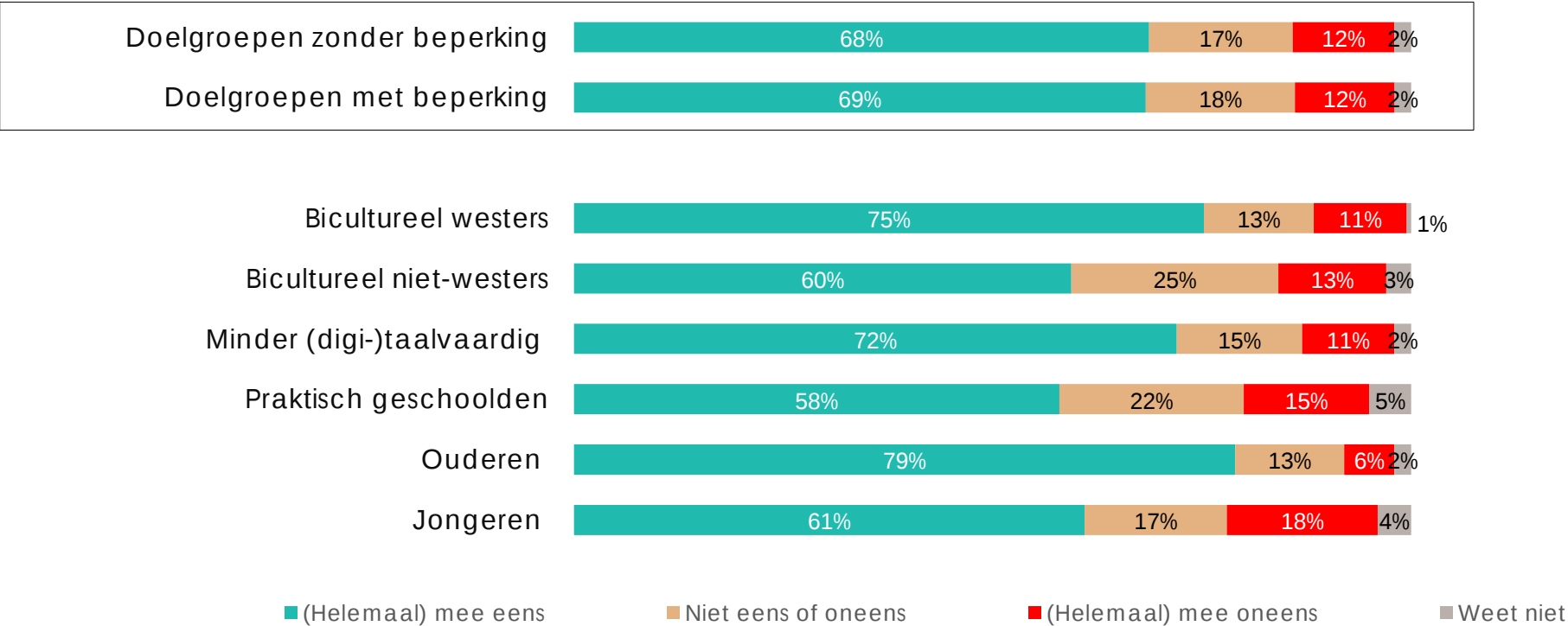
Totaalniveau: in totaal geeft **68%** van de Nederlanders met een beperking aan dat ze voldoende kennis hebben om hun stem uit te kunnen brengen. Onder de doelgroep zonder beperking is dat met 69% vergelijkbaar.

Verstandelijke beperking: mensen met een verstandelijke beperking geven relatief vaak aan te weinig kennis te hebben om hun stem uit te brengen (31%). Dat geldt ook voor mensen met Alzheimer of een andere vorm van dementie (37% ervaart een gebrek aan kennis als belemmering).

Vraag: Ik heb het idee dat ik genoeg weet om mijn stem uit te kunnen brengen. Basis: n= 2.140

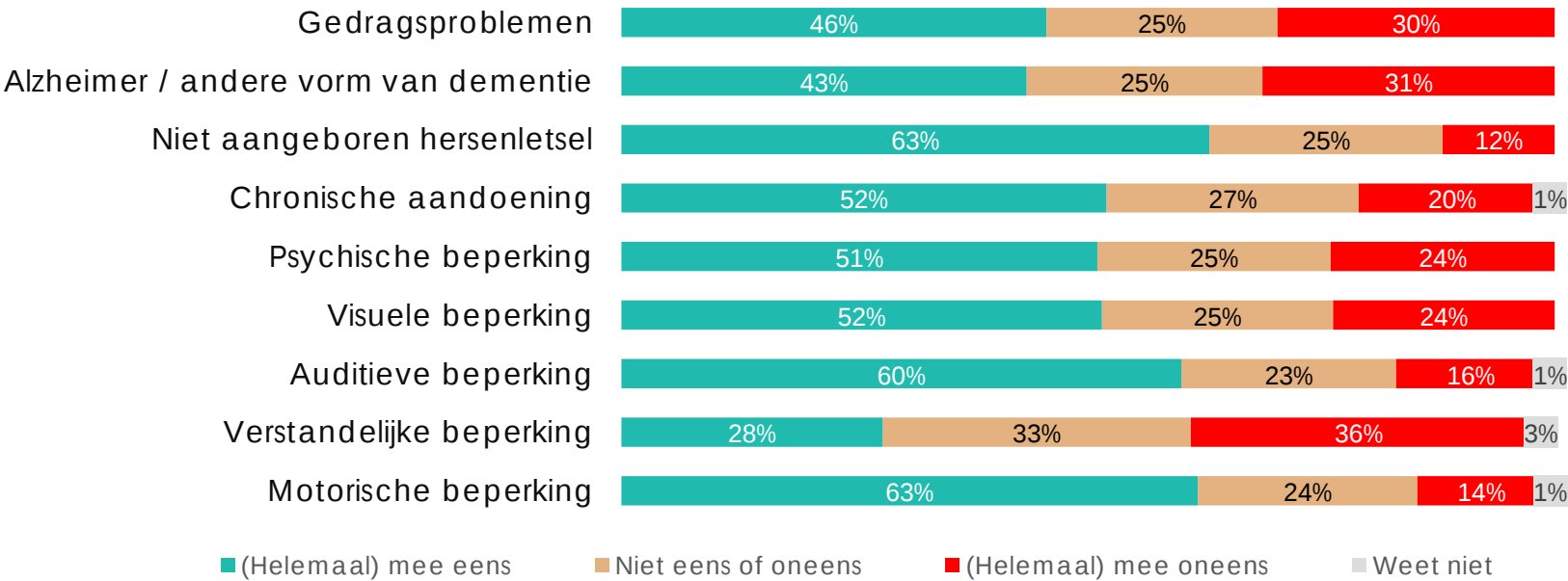
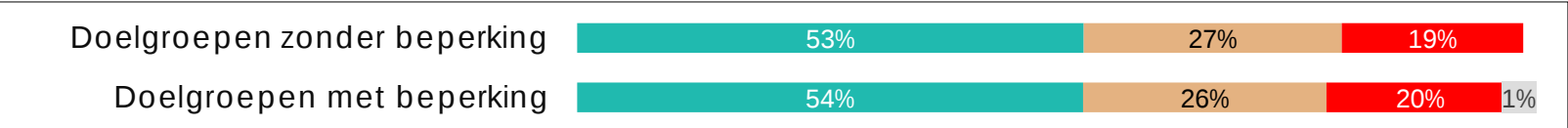
Kennis over het uitbrengen van de eigen stem: de meeste doelgroepen zonder beperking hebben volgens hun eigen inschatting voldoende kennis om zelfstandig hun stem uit te kunnen brengen, jongeren en praktisch geschoolden geven wat vaker aan niet voldoende kennis te hebben

Doelgroepen zonder beperking

Vraag: Ik heb het idee dat ik genoeg weet om mijn stem uit te kunnen brengen. Basis: n= 2.140

Nieuws en verkiezingen: er zijn weinig verschillen tussen de doelgroepen met en zonder beperking in de mate waarin zij het nieuws over verkiezingen volgen, wel zijn er grote verschillen tussen de doelgroepen onderling

Doelgroepen beperking

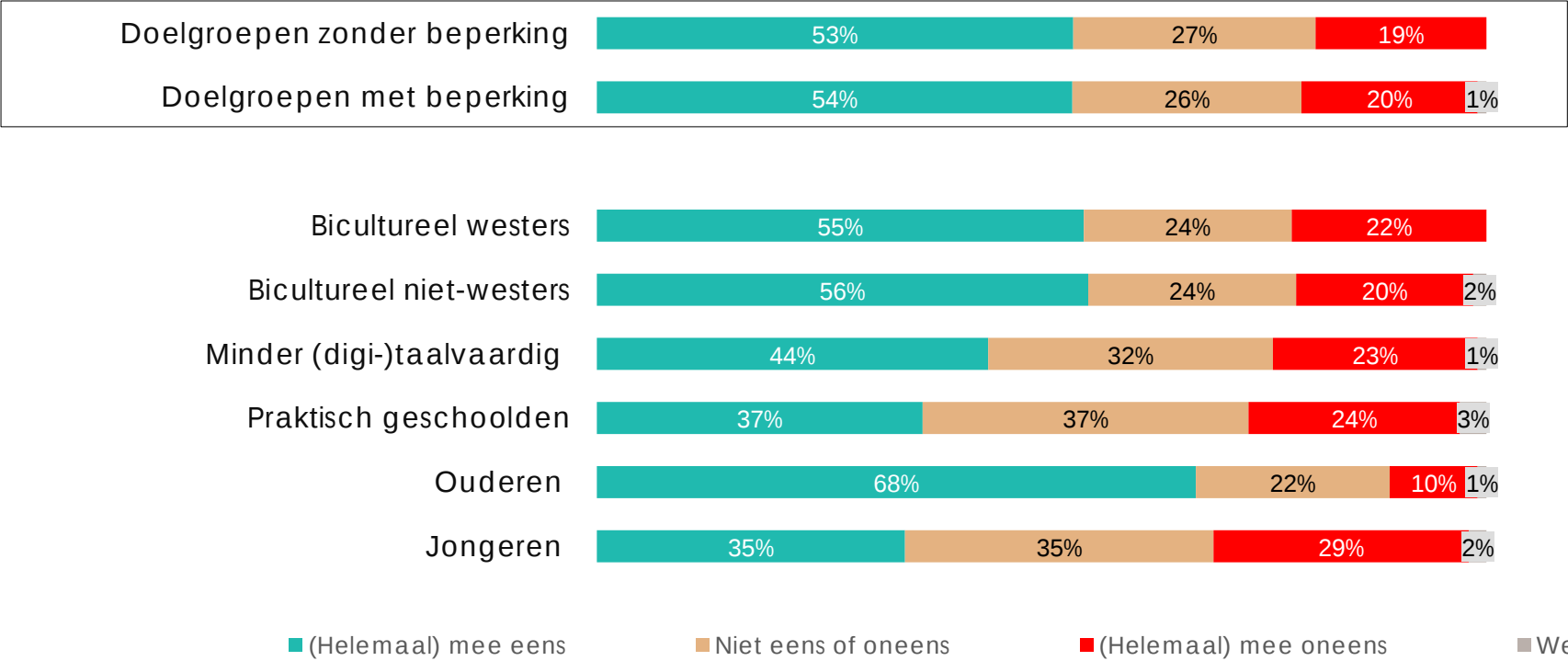
Totaalniveau: in totaal geeft **54%** van de Nederlanders met een beperking aan dat ze het nieuws over verkiezingen (heel) goed volgen. Dat is vergelijkbaar met de groep Nederlanders zonder beperking (53%).

Doelgroepen: mensen met gedragsproblemen (30%) en een verstandelijke beperking (36%) volgens het nieuws over de verkiezingen relatief vaak niet.

Vraag: Ik volg het nieuws over de verkiezingen altijd goed. Basis: n=2.140

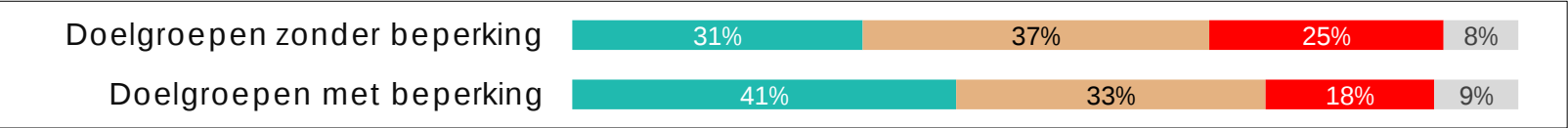
Nieuws en verkiezingen: minder taalvaardigen en praktisch geschoolden zonder beperking volgen het nieuws over de verkiezingen relatief vaak niet, ouderen volgen het nieuws over de verkiezingen veel vaker dan de andere doelgroepen

Doelgroepen zonder beperking

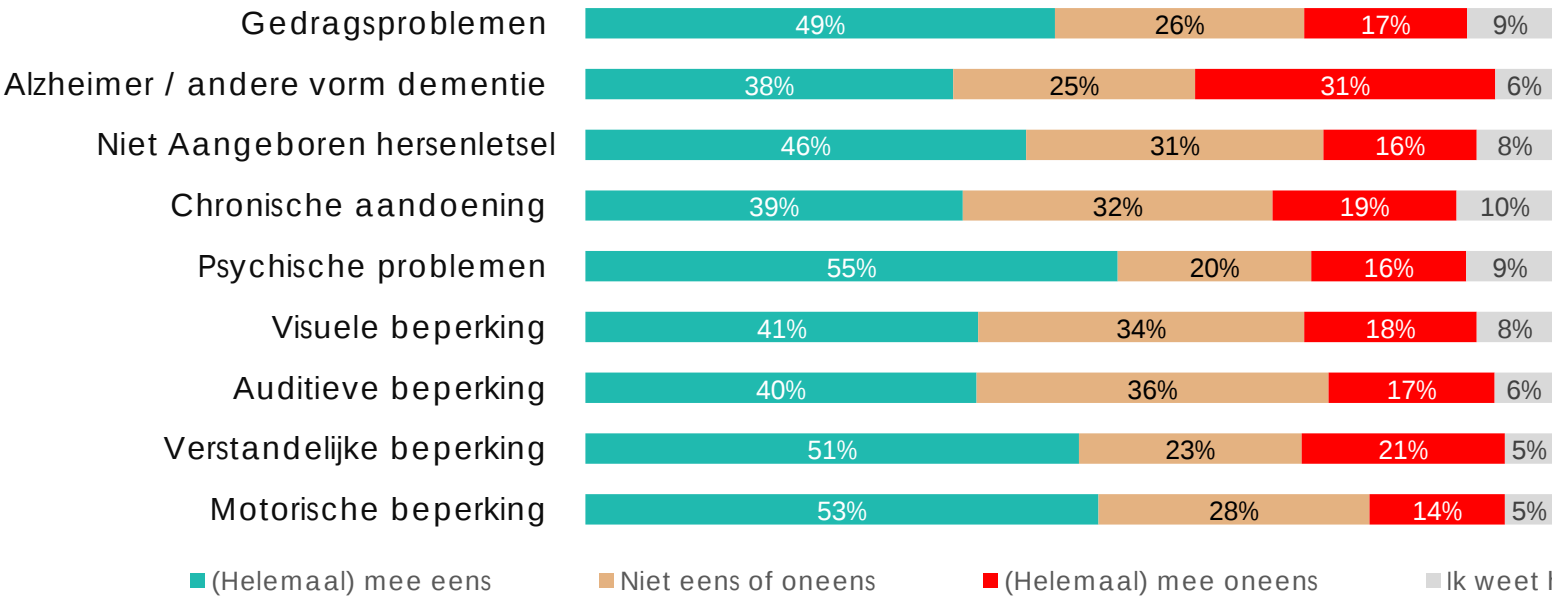

Vraag: Ik volg het nieuws over de verkiezingen altijd goed. Basis: n= 2.140

Vertegenwoordiging politici: Nederlanders met een beperking vinden relatief vaak dat er te weinig politici zijn die mensen zoals ‘zij’ vertegenwoordigen, dit aantal is onder mensen zonder beperking eveneens redelijk hoog

Doelgroepen beperking

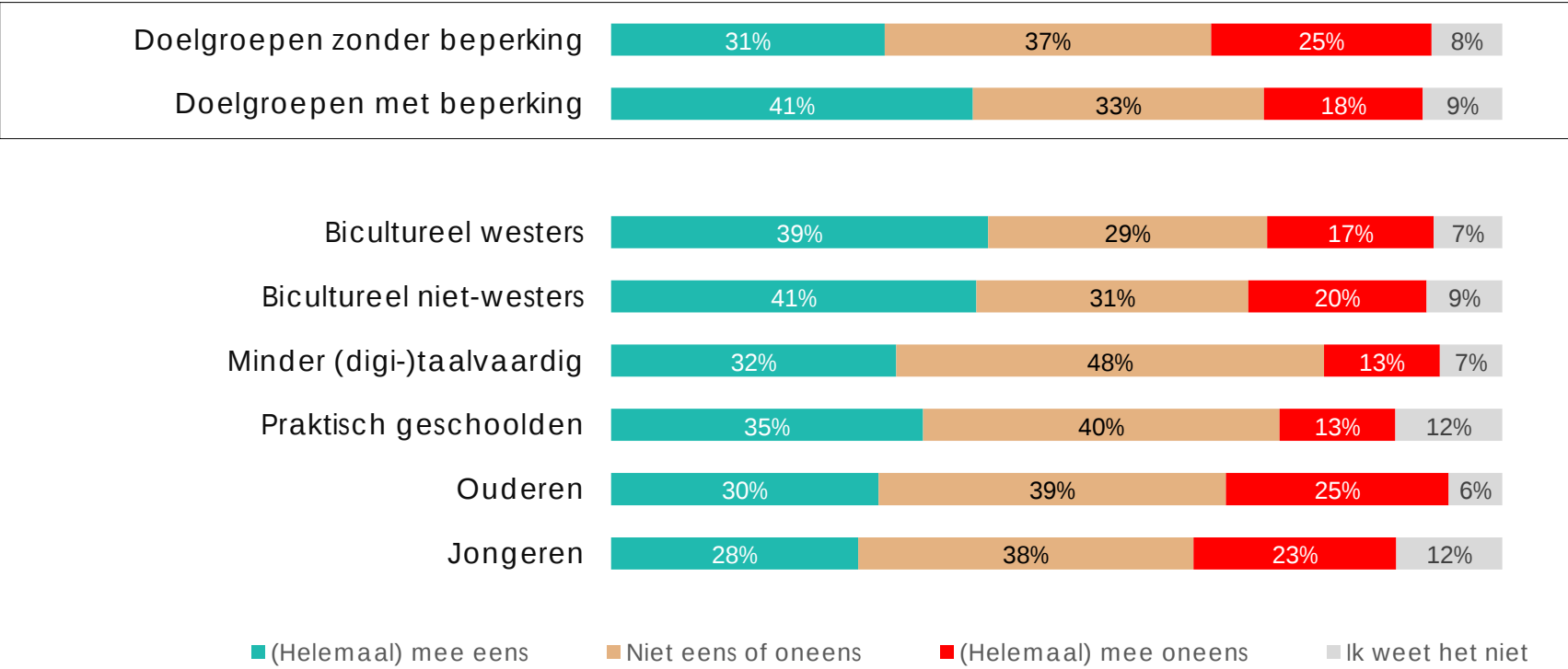

Totaalniveau: in totaal geeft **41%** van de Nederlanders met een beperking aan dat er te weinig politici zijn die zijn die mensen met een beperking vertegenwoordigen (mensen zoals zij). Onder Nederlanders zonder beperking is dat met 31% minder vaak het geval.

Vraag: Er zijn te weinig politici die mensen zoals ik vertegenwoordigen. Basis: n=2.140

Vertegenwoordiging politici: bij de doelgroep zonder beperking zijn het vaker mensen met een biculturele achtergrond (zowel westers als niet-westers) die vinden er te weinig politici zijn die mensen vertegenwoordigen zoals ‘zij’

Doelgroepen zonder beperking

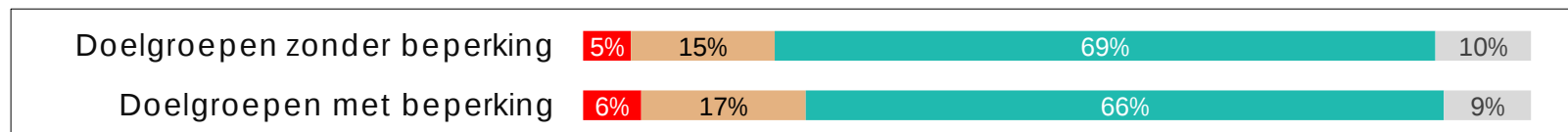

Vraag: Er zijn te weinig politici die mensen zoals ik vertegenwoordigen. Basis: n=2.140

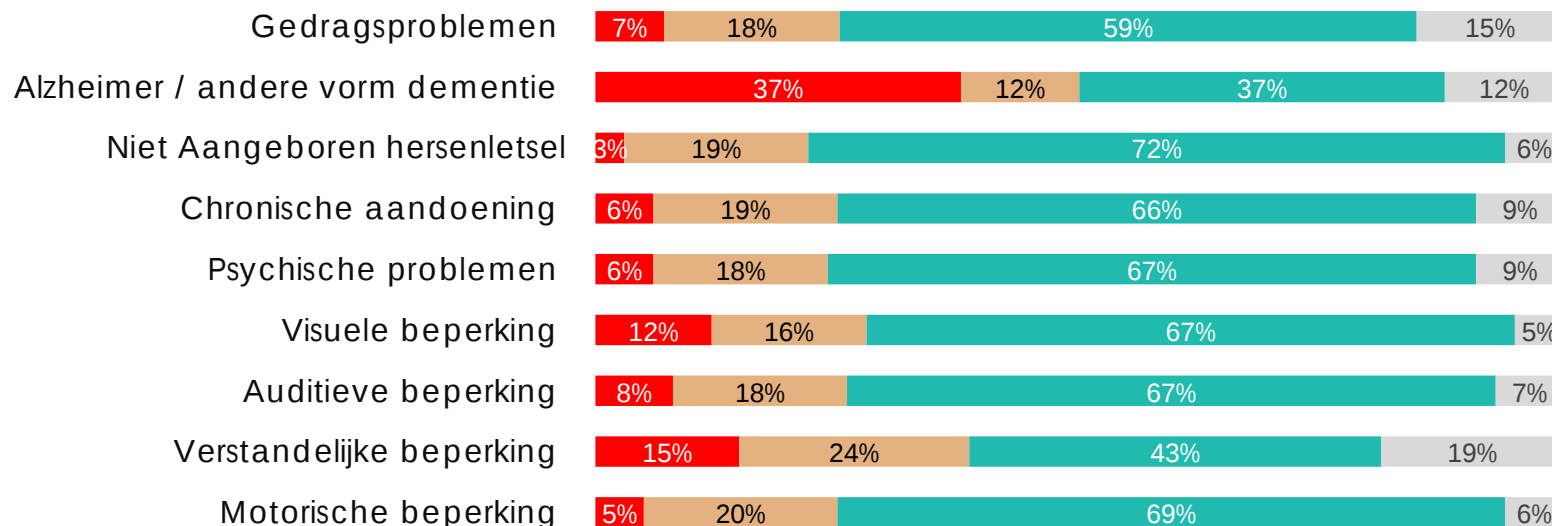
4. De voorfase van de verkiezingen

Informatie vanuit de gemeente: de meeste stemmers met én zonder beperking geven aan dat ze voldoende informatie van hun gemeente hebben gekregen over hoe de verkiezingen werken, toch blijft dit wel een aandachtspunt omdat veel stemmers een neutraal standpunt innemen

Doelgroepen beperking

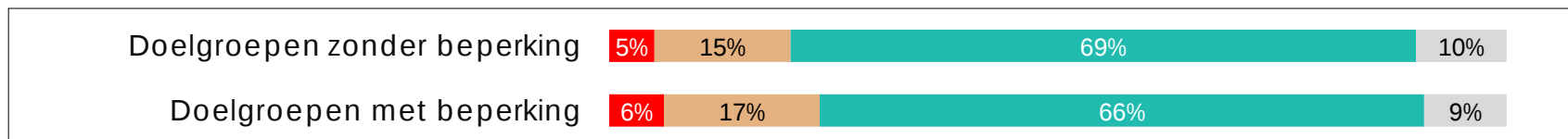
■ (Helemaal) mee oneens ■ Niet mee eens, niet mee oneens ■ (Helemaal) mee eens ■ Niet van toepassing

Totaalniveau: in totaal geeft **66%** van de stemmers met een beperking aan dat ze voldoende informatie van de gemeente hebben ontvangen over hoe de verkiezingen werken. Onder stemmers zonder beperking is dat met 69% vergelijkbaar.

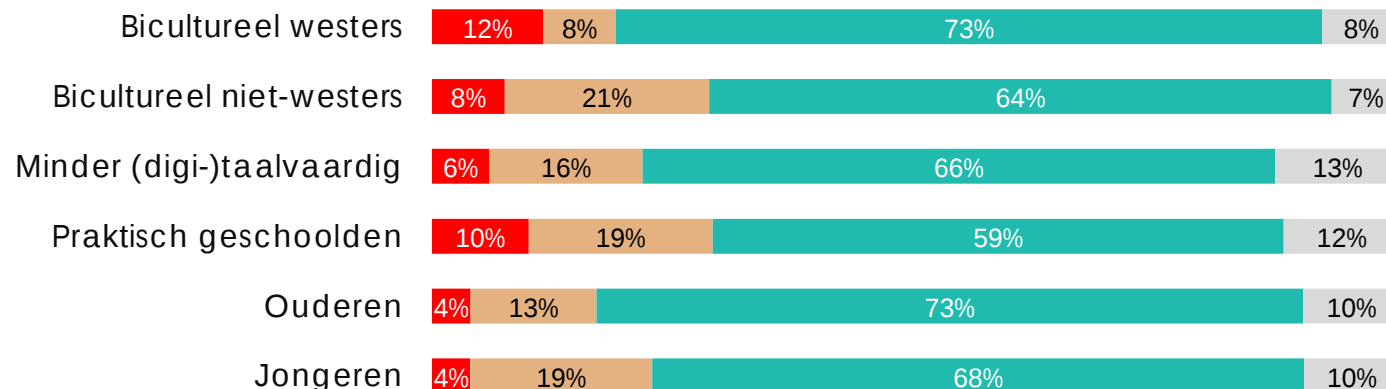
Neutrale houding: opvallend is dat veel doelgroepen vinden dat ze niet voldoende of onvoldoende informatie hebben gekregen van hun gemeente.

Vraag: Ik heb voldoende informatie gekregen van mijn gemeente over hoe verkiezingen werken. **Basis:** n=1.785

Informatie vanuit de gemeente: binnen de doelgroep stemmers zonder beperking, zijn Nederlanders met een niet-westerse biculturele achtergrond en praktisch geschoolden wat minder vaak tevreden met de informatie die zij via hun gemeente hebben gekregen

Doelgroepen zonder beperking

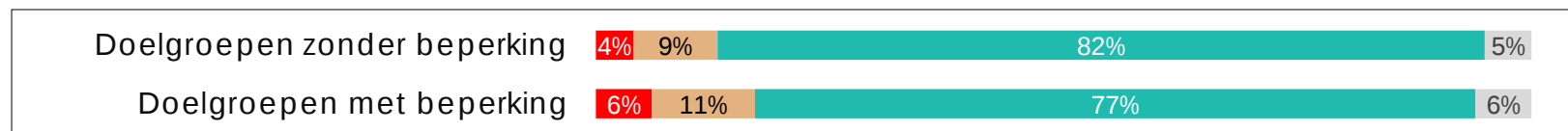

Neutrale houding: net als bij de groep stemmers met een beperking is ook binnen deze doelgroepen een behoorlijke groep die een neutrale houding inneemt. Vooral stemmers met een niet-westerse, biculturele achtergrond en praktisch geschoolden nemen vaak een neutrale houding aan. Hoewel dit niet als een negatief resultaat kan worden bestempeld, vormt de informatie die gemeenten naar hun kiesgerechtigden sturen wel een punt van aandacht.

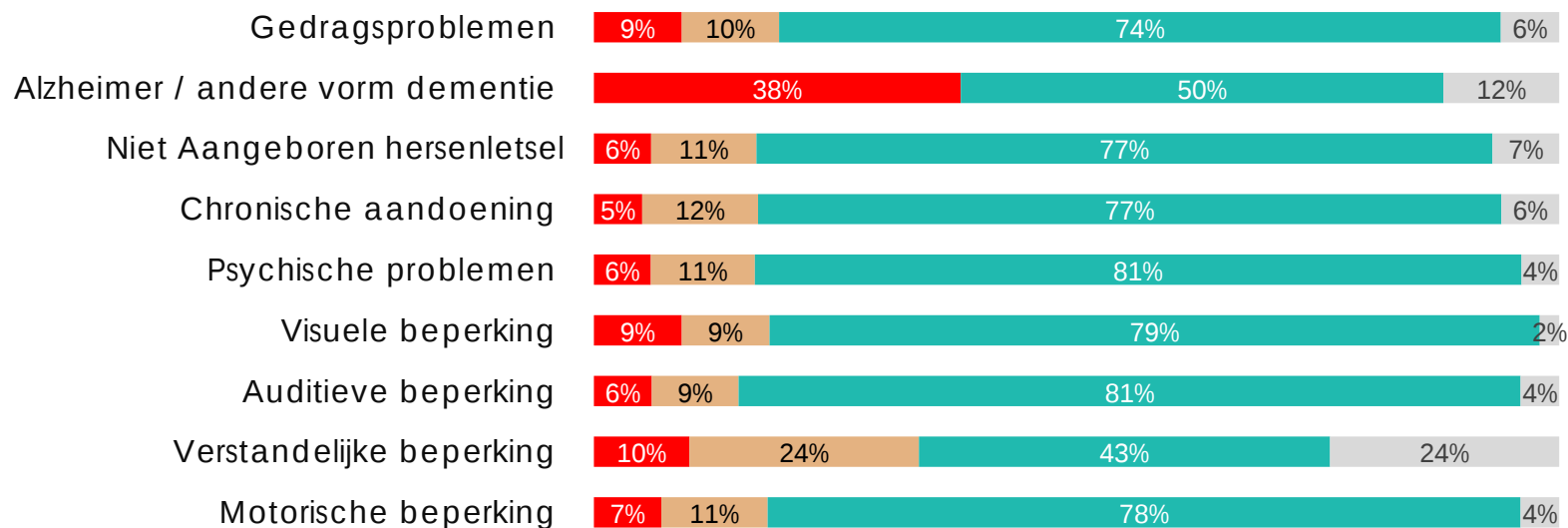
■ (Helemaal) mee oneens ■ Niet mee eens, niet mee oneens ■ (Helemaal) mee eens ■ Niet van toepassing

Vraag: Ik heb voldoende informatie gekregen van mijn gemeente over hoe verkiezingen werken. **Basis: n=1.785**

Uitleg gemeente bij de stempas: de uitleg van de gemeente bij de stempas wordt door een meerderheid van de stemmers met en zonder beperking duidelijk gevonden, al geldt dat in mindere mate voor stemmers met een verstandelijke beperking en mensen met dementie of Alzheimer

Doelgroepen beperking

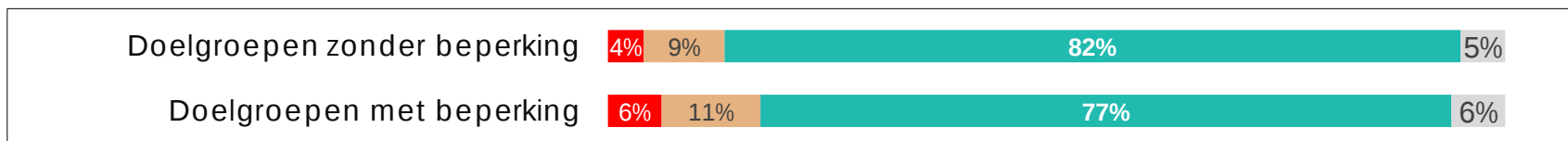

■ (Helemaal) mee oneens ■ Niet mee eens, niet mee oneens ■ (Helemaal) mee eens ■ Niet van toepassing

Totaalniveau: in totaal geeft **77%** van de stemmers met een beperking aan dat ze de uitleg van de gemeente bij de stempas duidelijk vinden. Onder stemmers zonder beperking is dat met 82% wat hoger.

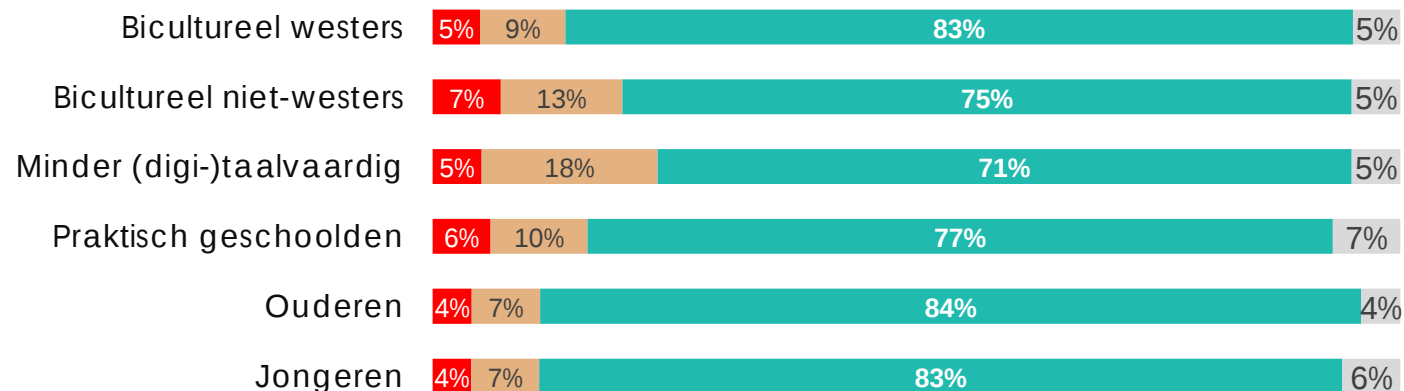
Vraag: Ik vond de uitleg bij de stempas van mijn gemeente duidelijk. **Basis: n= 1.785**

Uitleg gemeente bij de stempas: de uitleg van de gemeente bij de stempas wordt in mindere mate duidelijk gevonden door mensen met een lagere taalvaardigheid

Doelgroepen zonder beperking

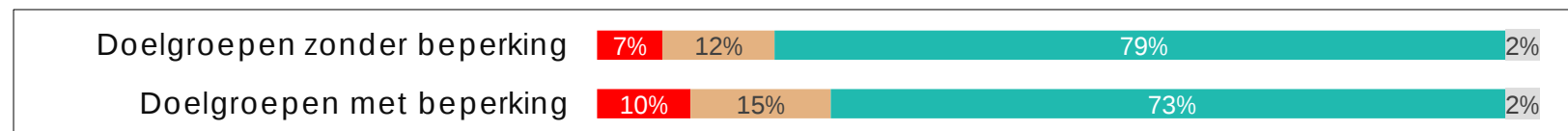
Taalvaardigheid: stemmers met een mindere taalvaardigheid geven minder vaak aan dat ze uitleg van de gemeente bij de stempas duidelijk vonden (71% versus 82% van alle stemmers zonder een beperking). Deze groep neemt relatief vaak een neutrale houding aan (18%).

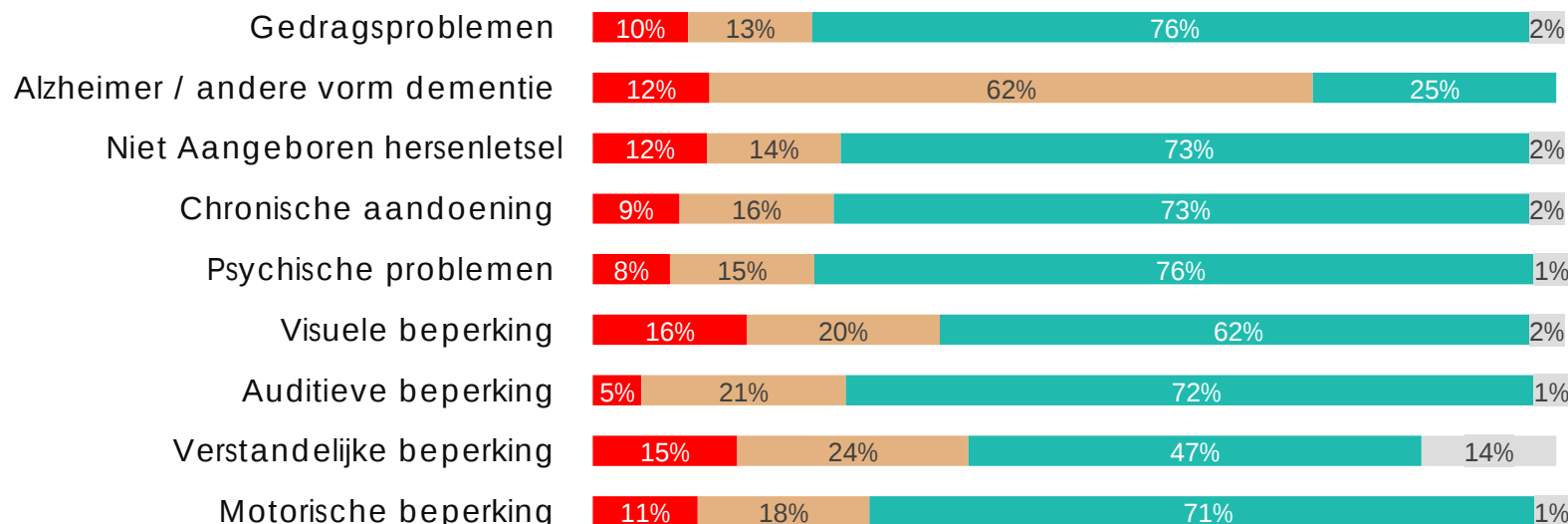
■ (Helemaal) mee oneens ■ Niet mee eens, niet mee oneens ■ (Helemaal) mee eens ■ Niet van toepassing

Vraag: Ik vond de uitleg bij de stempas van mijn gemeente duidelijk. **Basis: n= 1.785**

Kandidatenlijst: de kandidatenlijsten zijn voor stemmers met een beperking wat minder vaak goed te lezen dan voor stemmers zonder beperking, vooral mensen met een verstandelijke, visuele beperking en mensen met dementie hebben wat vaker moeite met het lezen van de kandidatenlijst

Doelgroepen beperking

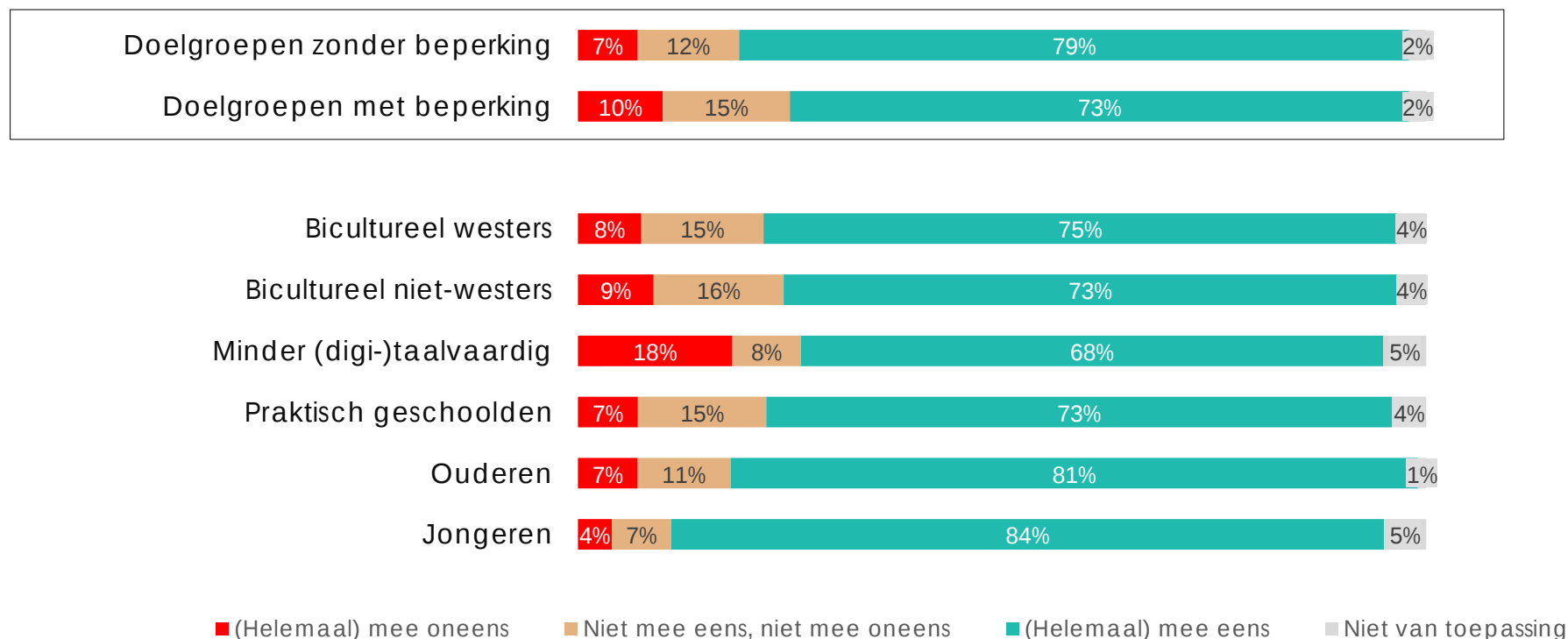
■ (Helemaal) mee oneens ■ Niet mee eens, niet mee oneens ■ (Helemaal) mee eens ■ Niet van toepassing

Totaalniveau: in totaal geeft **73%** van de stemmers met een beperking aan dat ze de kandidatenlijst goed konden lezen. Onder de doelgroep stemmers zonder beperking is dat met 79% wat vaker het geval.

Vraag: Ik kon de kandidatenlijsten goed lezen. **Basis:** n= 1.785

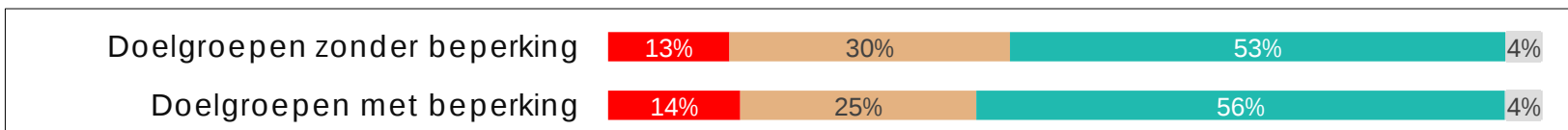
Kandidatenlijst: ook stemmers met een minder goede taalvaardigheid geven wat vaker dan gemiddeld aan dat zij de kandidatenlijst niet goed kunnen lezen

Doelgroepen zonder beperking

Vraag: Ik kon de kandidatenlijsten goed lezen. Basis: n= 1.785

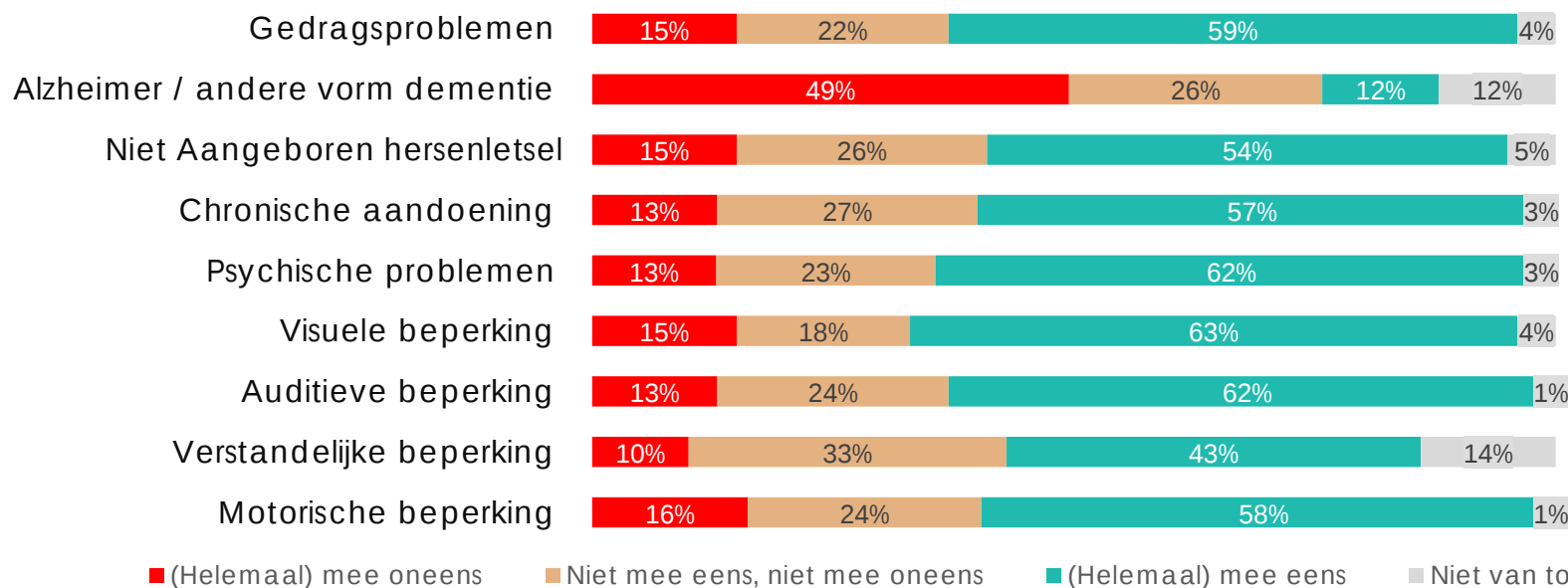
Standpunten politieke partijen: een krappe meerderheid van stemmers met én zonder beperking vindt het makkelijk om de standpunten van de politieke partijen te begrijpen, maar net als bij de informatie van de gemeente neemt ook hier een grote groep een neutrale houding aan

Doelgroepen beperking

Totaalniveau: in totaal geeft **56%** van de stemmers met een beperking aan dat ze de standpunten van de politieke partijen gemakkelijk kunnen begrijpen. Onder stemmers zonder beperking is dat met 53% vergelijkbaar.

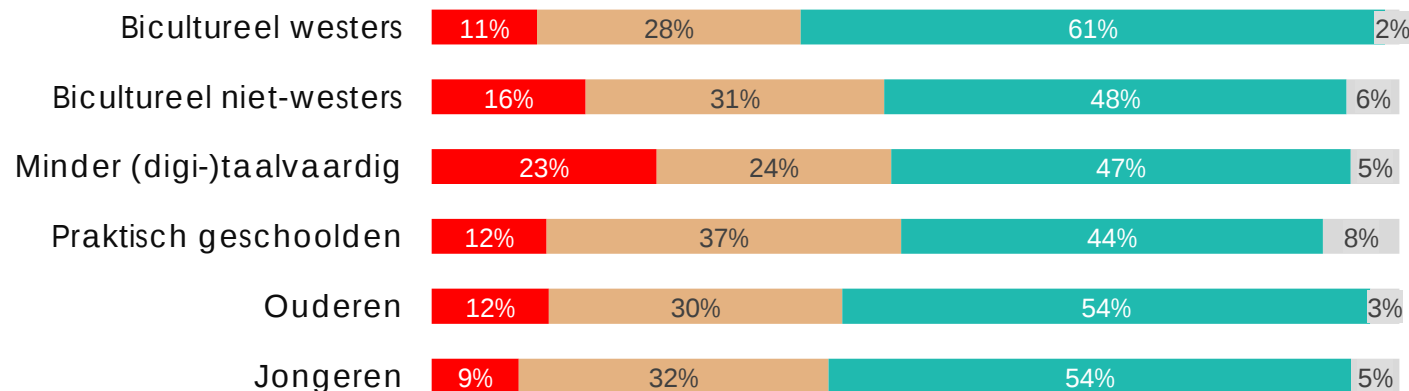
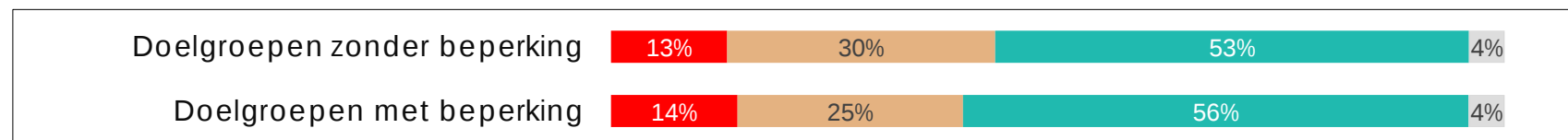
Verstandelijke beperking: de groep stemmers met een verstandelijke beperking geeft minder vaak dan gemiddeld aan de standpunten van politieke partijen makkelijk te kunnen begrijpen (43%). Dat geldt in nog sterkere mate voor de groep mensen met Alzheimer of een andere vorm van dementie (12%).

Vraag: Ik vond het makkelijk om de standpunten van politieke partijen te begrijpen. **Basis:** n= 1.785

Standpunten politieke partijen: stemmers met een niet-westerse biculturele achtergrond, minder taalvaardigen en praktisch geschoolden vinden de standpunten van de politieke partijen wat minder vaak goed te begrijpen

Doelgroepen zonder beperking

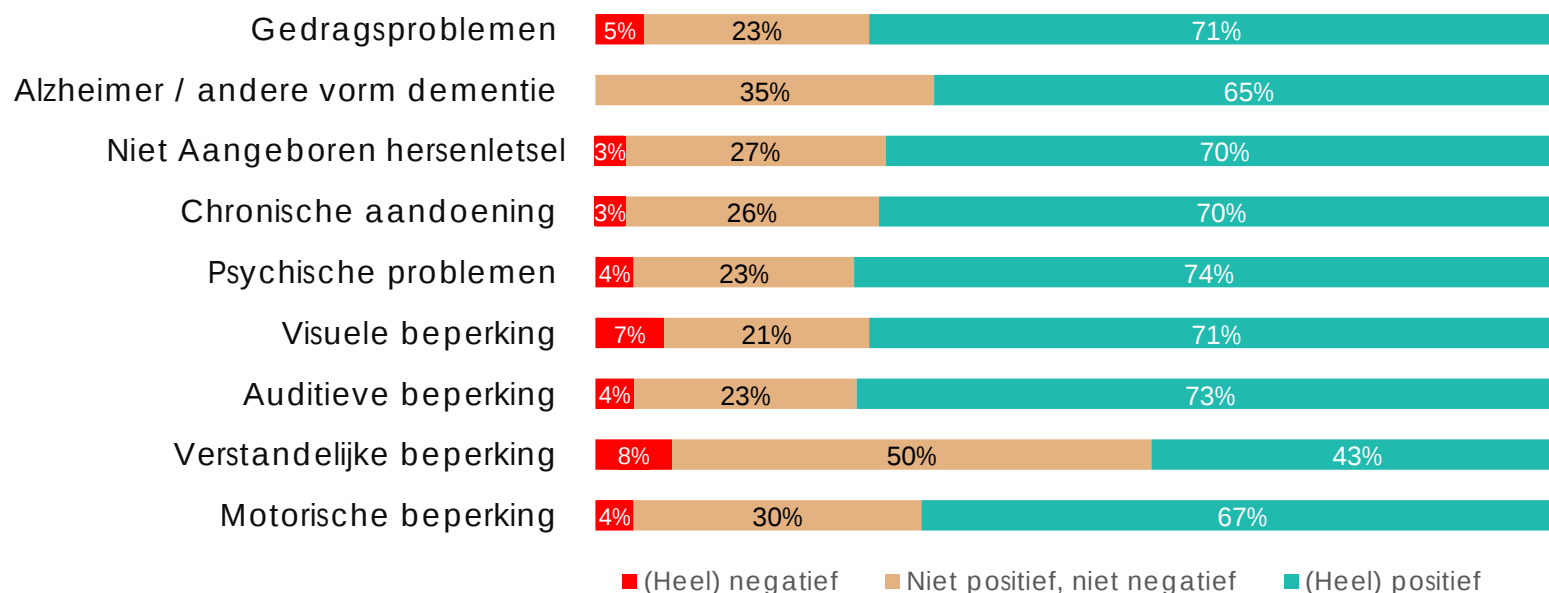
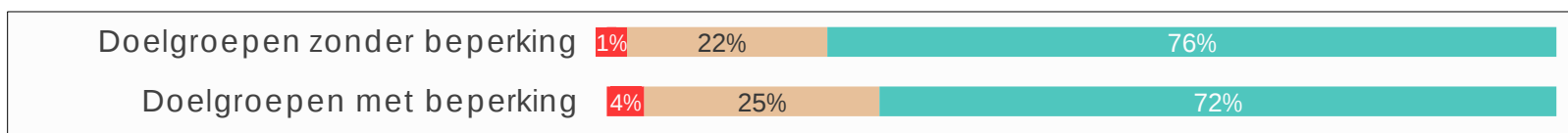
■ (Helemaal) mee oneens ■ Niet mee eens, niet mee oneens ■ (Helemaal) mee eens ■ Niet van toepassing

Vraag: Ik vond het makkelijk om de standpunten van politieke partijen te begrijpen. **Basis:** n= 1.785

5. Toegankelijkheid bij het stemmen zelf

Ervaring verkiezingen: de meeste stemmers - met en zonder beperking - ervaren de verkiezingen over het algemeen als positief, maar ook hier zijn redelijk veel kiezers die een meer neutrale beoordeling geven en hun ervaring als ‘niet negatief, maar ook niet positief’ beoordelen

Doelgroepen beperking

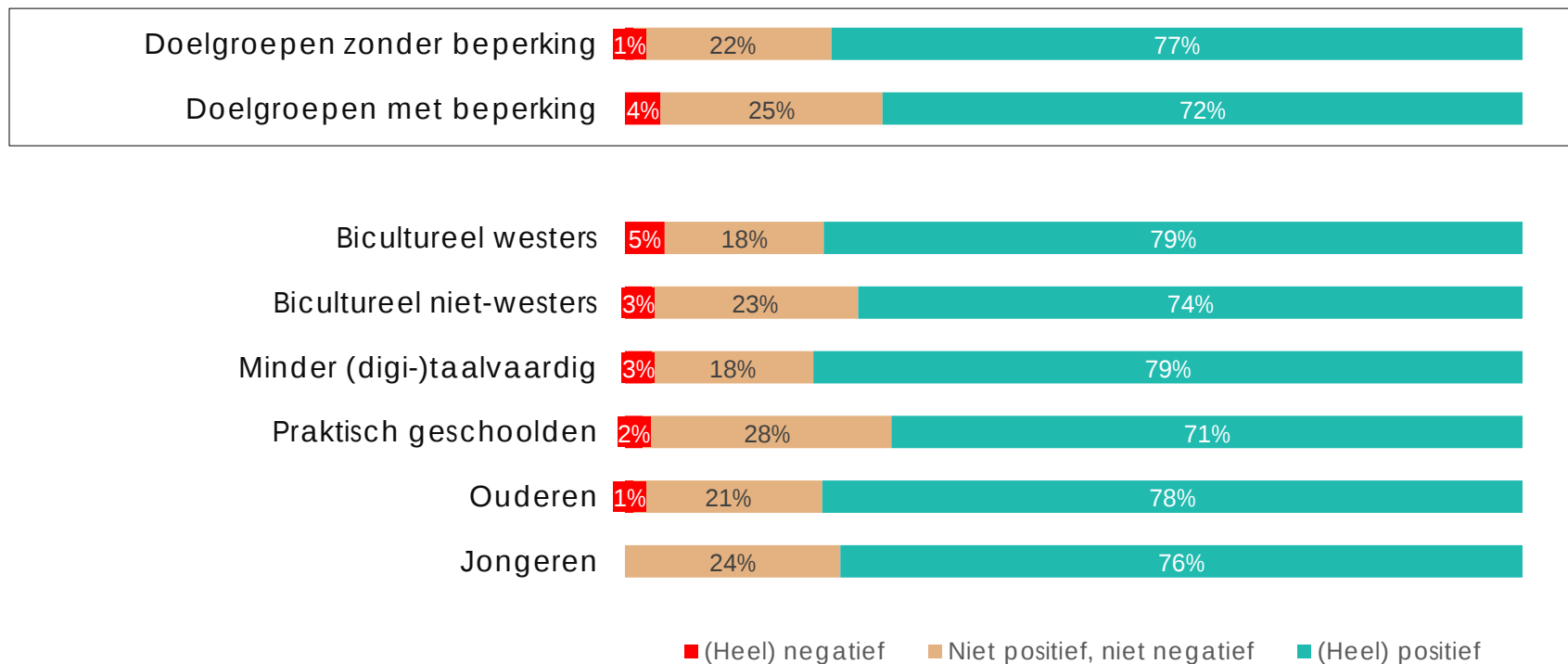
Totaalniveau: in totaal geeft **72%** van de stemmers met een beperking aan dat ze hun ervaringen bij de verkiezingen als positief beoordelen. Onder stemmers met een beperking is dat met 72% ongeveer even hoog.

Verstandelijke beperking: stemmers met een verstandelijke beperking geven een minder positieve beoordeling. Zo noemt 42% van deze doelgroep het kiezen een positieve ervaring, terwijl dat percentage binnen de gehele doelgroep met beperking met 72% een stuk hoger ligt.

Vraag: Als u terugkijkt op uw ervaring tijdens de verkiezingen in het algemeen, hoe zou u die algemene ervaring dan beoordelen? **Basis: n=1.785**

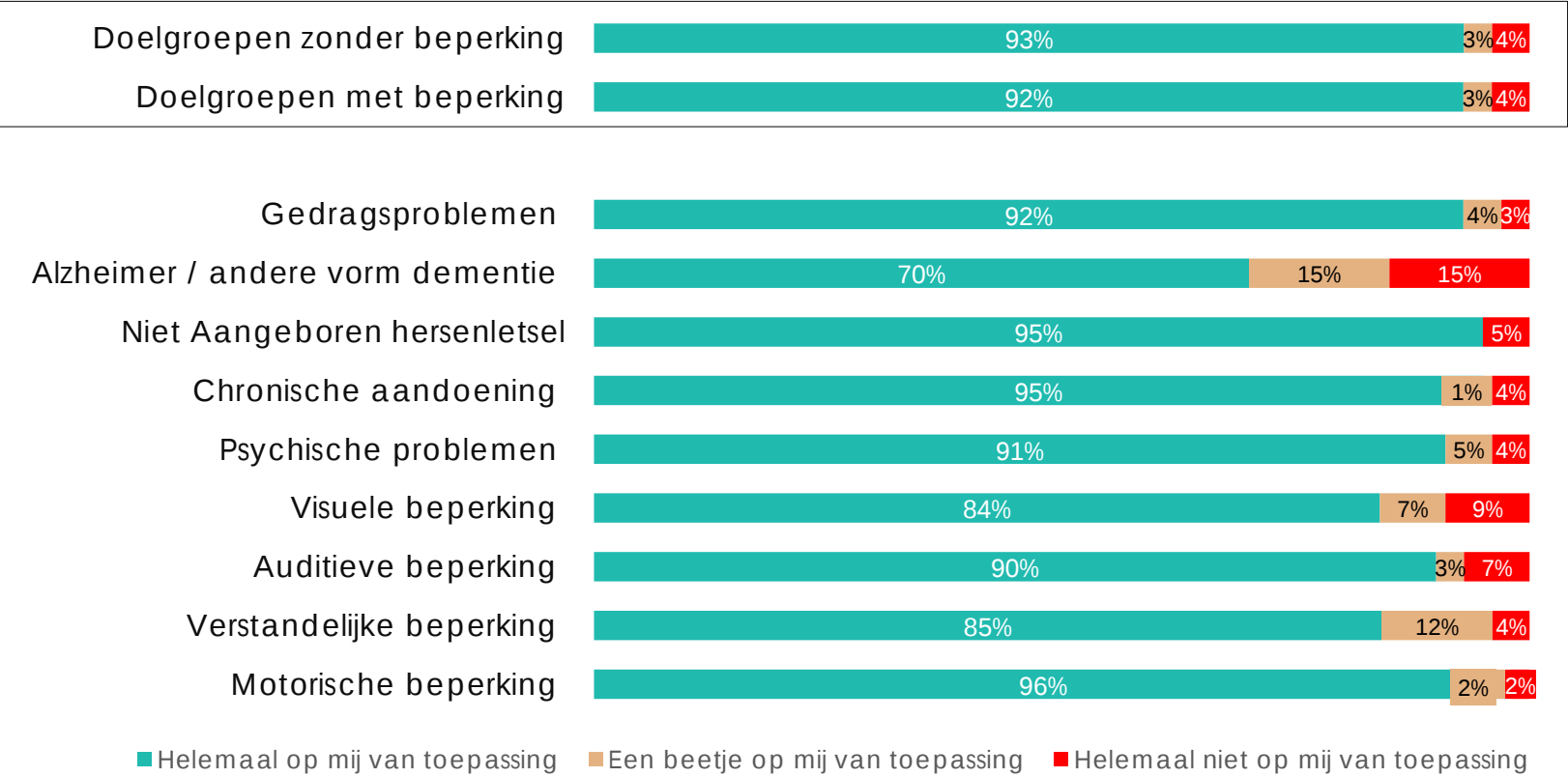
Ervaring verkiezingen: binnen de doelgroep kiezers zonder beperking nemen praktisch geschoolden iets vaker een neutrale houding aan als het gaat om hun algemene ervaringen met de verkiezingen

Doelgroepen zonder beperking

Vraag: Als u terugkijkt op uw ervaring tijdens de verkiezingen in het algemeen, hoe zou u die algemene ervaring dan beoordelen? **Basis: n=1.785**

Vindbaarheid stemlokalen: Nederlandse stemmers met een beperking hebben - op enkele uitzonderingen na - niet vaak belemmeringen ervaren als het gaat om de vindbaarheid van de stemlokalen

Doelgroepen beperking

Totaalniveau: in totaal geeft **92%** van de stemmers met een beperking aan dat zij de stemlokalen gemakkelijk konden vinden. Onder stemmers zonder beperking is dat vergelijkbaar (93%).

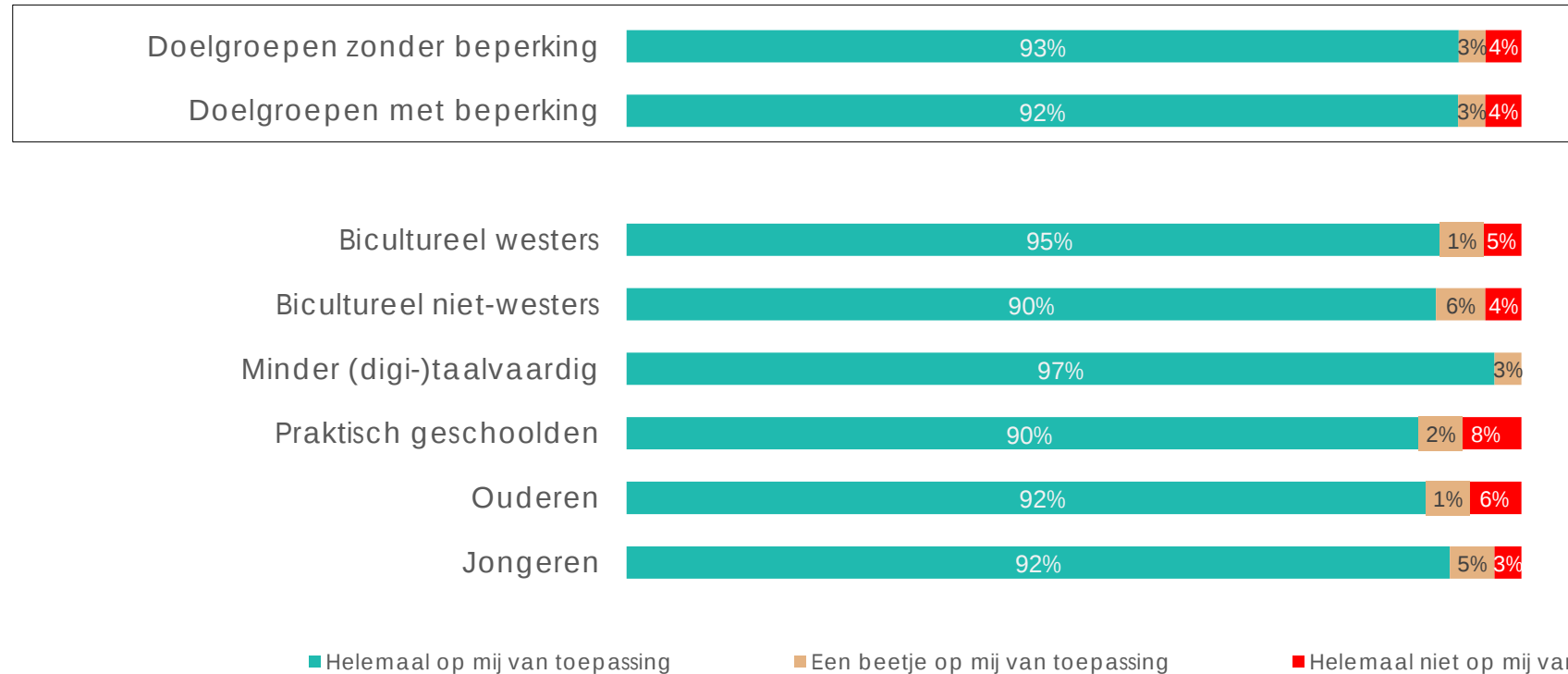
Alzheimer / dementie: kiezers met Alzheimer of een andere vorm van dementie geven vaker aan dat ze (enige) moeite hadden met het vinden van het stemlokaal (30%).

Benchmark Nederlands publiek
97% van de stemmers kon de stemlokalen goed vinden
Bron: vooronderzoek Toegankelijk Stemmen (augustus 2024)

Vraag: Ik kon het stemlokaal gemakkelijk vinden. Basis: n=1.785

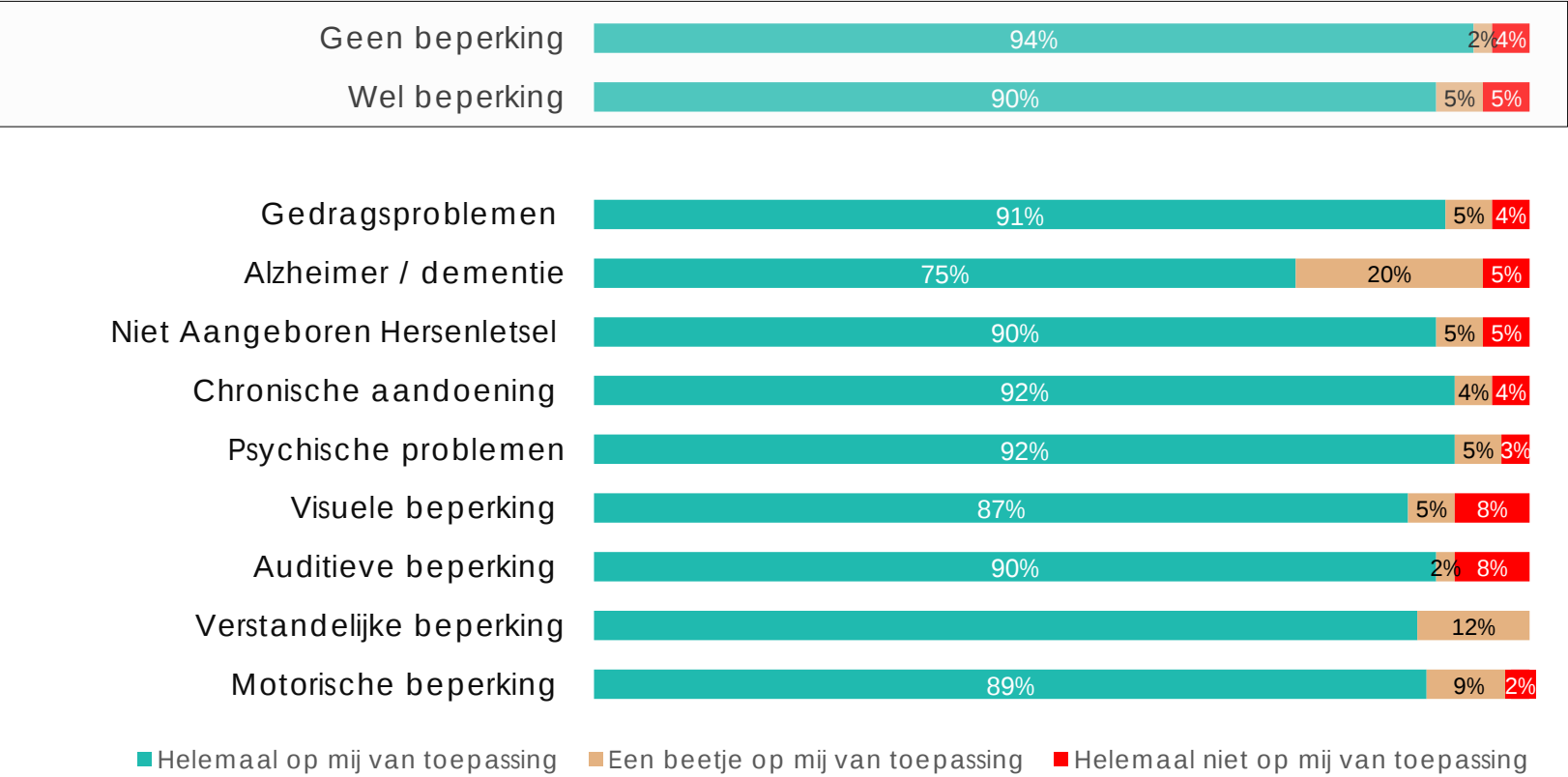
Vindbaarheid stemlokalen: Nederlandse stemmers zonder een beperking hebben - op enkele uitzonderingen na - niet vaak belemmeringen ervaren als het gaat om de vindbaarheid van de stemlokalen

Doelgroepen zonder beperking

Vraag: Ik kon het stemlokaal gemakkelijk vinden. Basis: n=1.785

Bereikbaarheid stemlokalen: de bereikbaarheid van de stemlokalen is voor sommige stemmers met een beperking wél een probleem, al vindt een meerderheid van alle stemmers met een beperking de bereikbaarheid wel goed

Doelgroepen beperking

Totaalniveau: in totaal geeft **90%** van de stemmers met een beperking aan dat de stemlokalen goed bereikbaar waren. Onder stemmers zonder beperking is dat vaker het geval (94%).

Alzheimer / dementie: voor de groep stemmers met Alzheimer en dementie geldt dat zij wat vaker dan gemiddeld vinden dat het stemlokaal niet heel goed bereikbaar is (25%).

Benchmark Nederlands publiek
97% van de stemmers kon de stemlokalen goed vinden
Bron: vooronderzoek Toegankelijk Stemmen (augustus 2024)

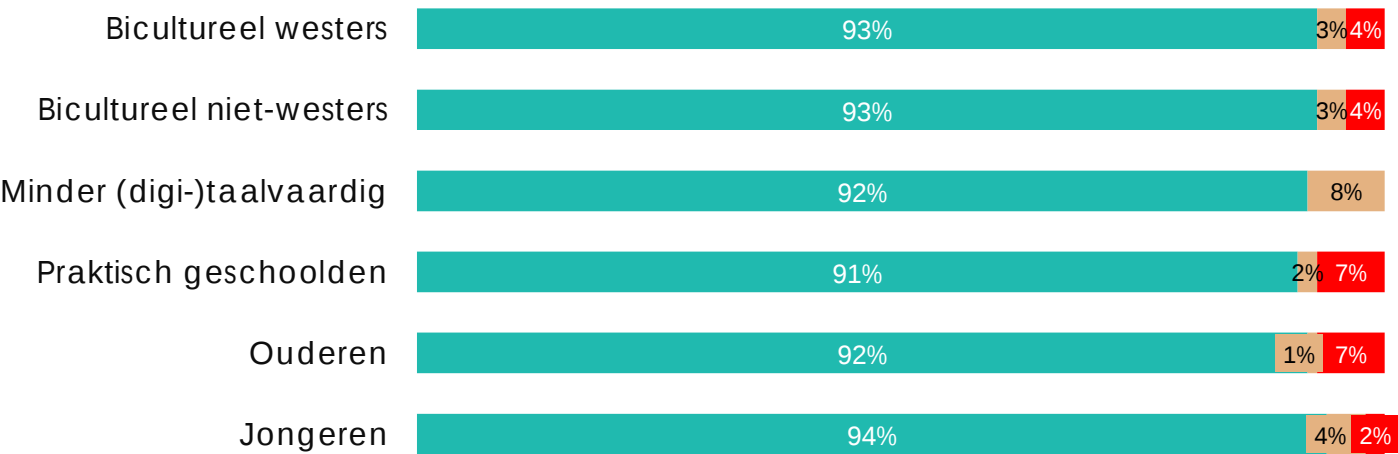
Vraag: Het stemlokaal was goed bereikbaar. **Basis:** n= 1.785

Bereikbaarheid stemlokalen: de bereikbaarheid van de stemlokalen wordt door de meeste stemmers zonder een beperking niet als een probleem ervaren

Doelgroepen zonder beperking

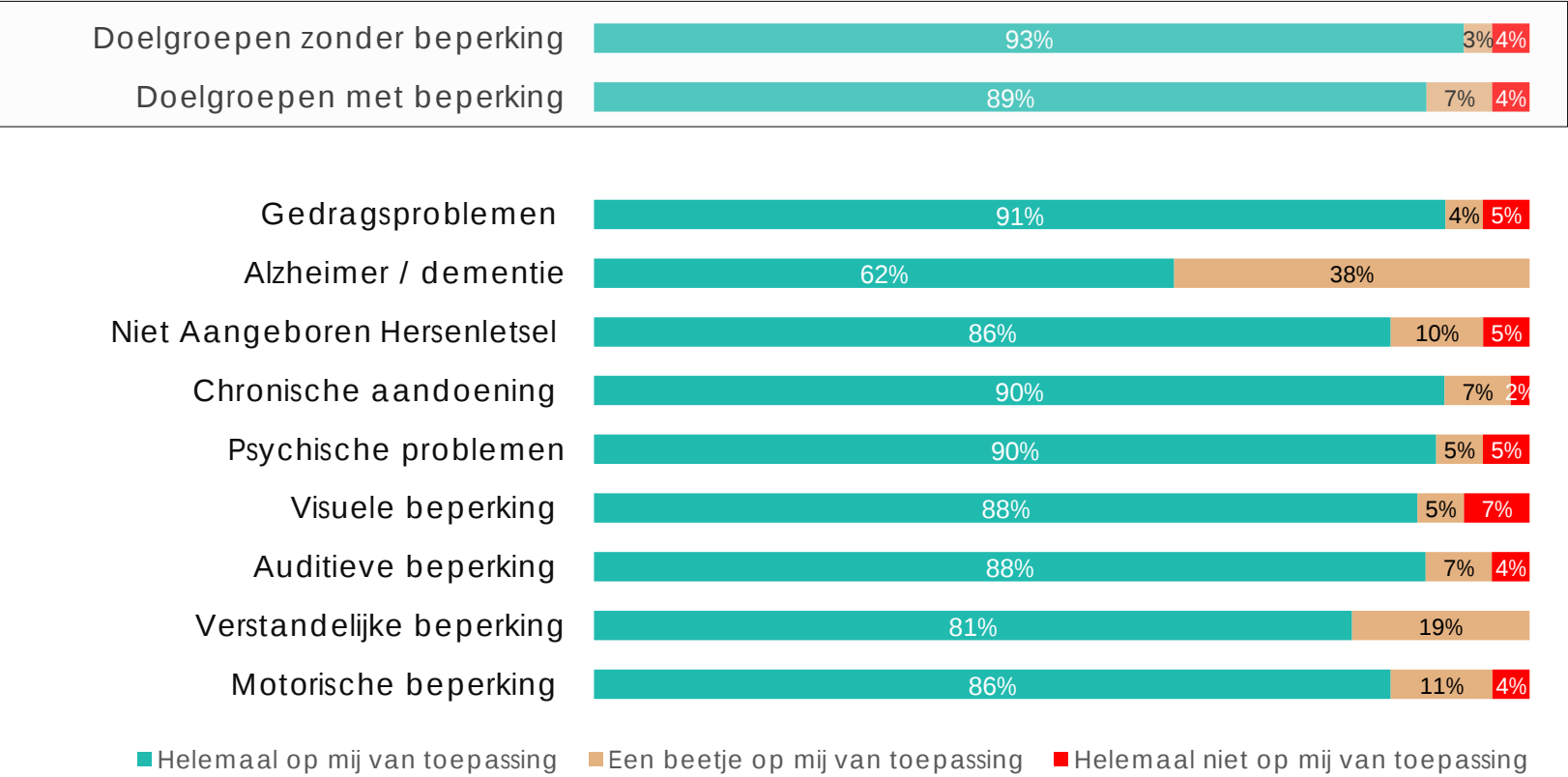
Bereikbaarheid stemlokalen: bij alle doelgroepen zonder beperking geeft minder dan 10% aan in enige mate de bereikbaarheid van de stemlokalen als een belemmering te ervaren.

■ Helemaal op mij van toepassing ■ Een beetje op mij van toepassing ■ Helemaal niet op mij van toepassing

Vraag: Het stemlokaal was goed bereikbaar. **Basis:** n= 1.785

Toegankelijkheid stemlokalen: hoewel de toegankelijkheid van de stemlokalen doorgaans goed wordt beoordeeld door stemmers met een beperking, zijn er ook op dit punt enkele doelgroepen die de toegankelijkheid wel wat vaker als een belemmering hebben ervaren

Vraag: Het stemlokaal was goed toegankelijk. **Basis:** n=1.785

Doelgroepen beperking

Totaalniveau: in totaal geeft **89%** van de stemmers met een beperking aan dat de stemlokalen goed toegankelijk waren. Stemmers zonder beperking vinden de stemlokalen vaker goed toegankelijk (93%).

Toegankelijkheid: onder alle stemmers met een beperking vindt ongeveer één op de tien de stemlokalen niet goed toegankelijk (op basis van de antwoorden een beetje van toepassing op mij of helemaal van toepassing op mij). Dit betekent dat de toegankelijkheid over de gehele linie goed is, maar de toegankelijkheid voor sommige groepen kan verbetering gebruiken. Dit geldt met name voor mensen met dementie.

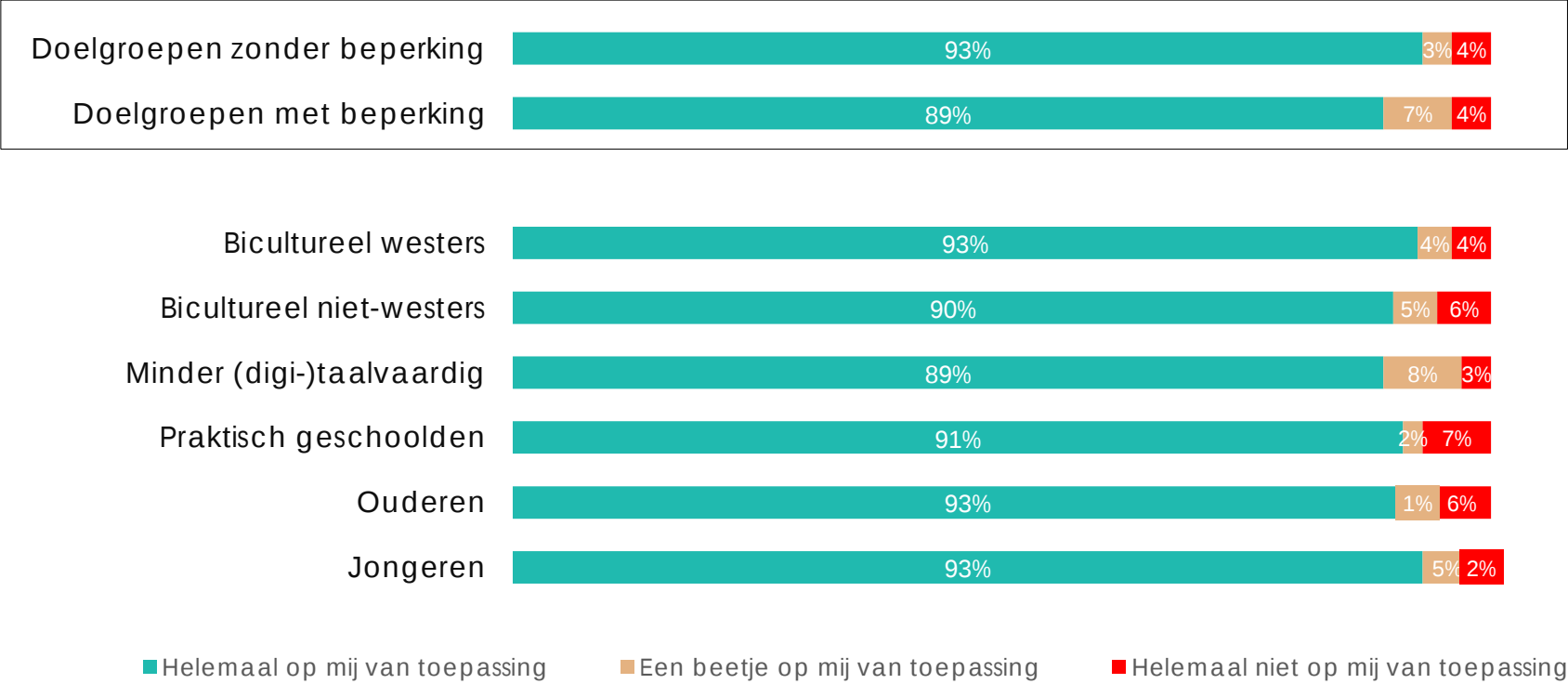

Benchmark Nederlands publiek

97% van de stemmers vond de stemlokalen goed toegankelijk

Bron: vooronderzoek
Toegankelijk Stemmen
(augustus 2024)

Toegankelijkheid stemlokalen: binnen de doelgroep kiezers zonder beperking wordt de toegankelijkheid van de stemlokalen iets beter ervaren dan binnen de groep kiezers met een beperking

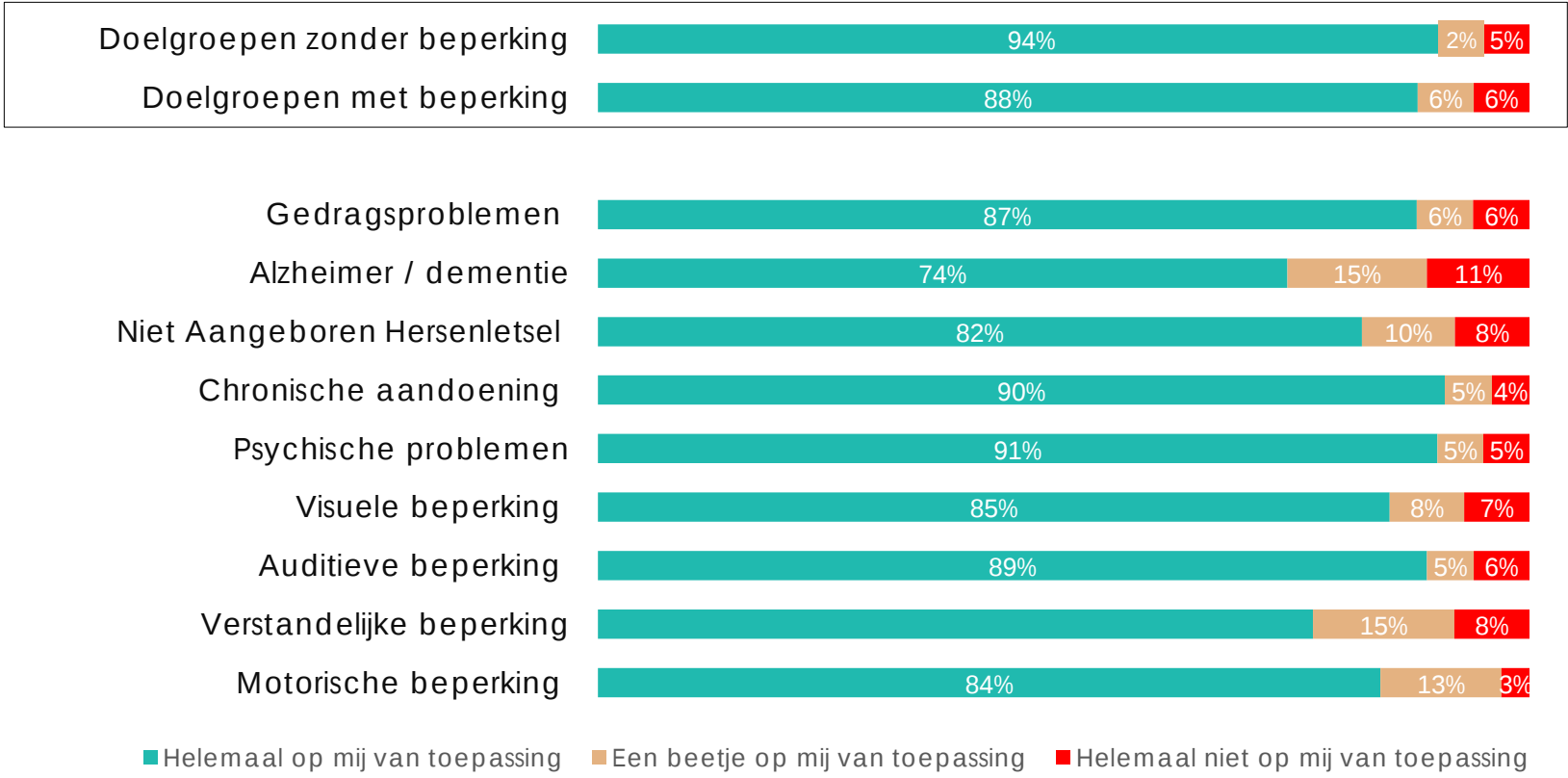

Doelgroepen zonder beperking

Minder taalvaardig: onder stemmers met een biculturele achtergrond (11%) en minder taalvaardigen (11%) is de toegankelijkheid een klein verbeterpunt. Onder alle andere groepen ervaart minder dan één op de tien een belemmering op het gebied van de toegankelijkheid van de stemlokalen (op basis van de antwoorden een beetje of helemaal niet van toepassing).

Vraag: Het stemlokaal was goed toegankelijk. Basis: n=1.785

Toegankelijkheid stembokjes: de toegankelijkheid van de stembokjes wordt over het algemeen goed beoordeeld, maar ook hier zijn enkele doelgroepen die de toegankelijkheid wat vaker als niet goed beoordelen

Doelgroepen beperking

Totaalniveau: in totaal geeft **88%** van de stemmers met een beperking aan dat de stembokjes goed toegankelijk waren. Onder Nederlandse stemmers zonder beperking is dat 94%.

Toegankelijkheid: de toegankelijkheid van de stembokjes wordt door ruim één op de tien stemmers met een beperking niet als voldoende beoordeeld. Vooral onder mensen met Alzheimer of dementie, een verstandelijke beperking, een motorische beperking en niet aangeboren hersenletsel wordt de toegankelijk wat vaker als onvoldoende beoordeeld.

Benchmark Nederlands publiek

97% van de stemmers vond de stembokjes goed toegankelijk

Bron: vooronderzoek
Toegankelijk Stemmen
(augustus 2024)

Vraag: De stembokjes waren goed toegankelijk. **Basis:** n=1.785

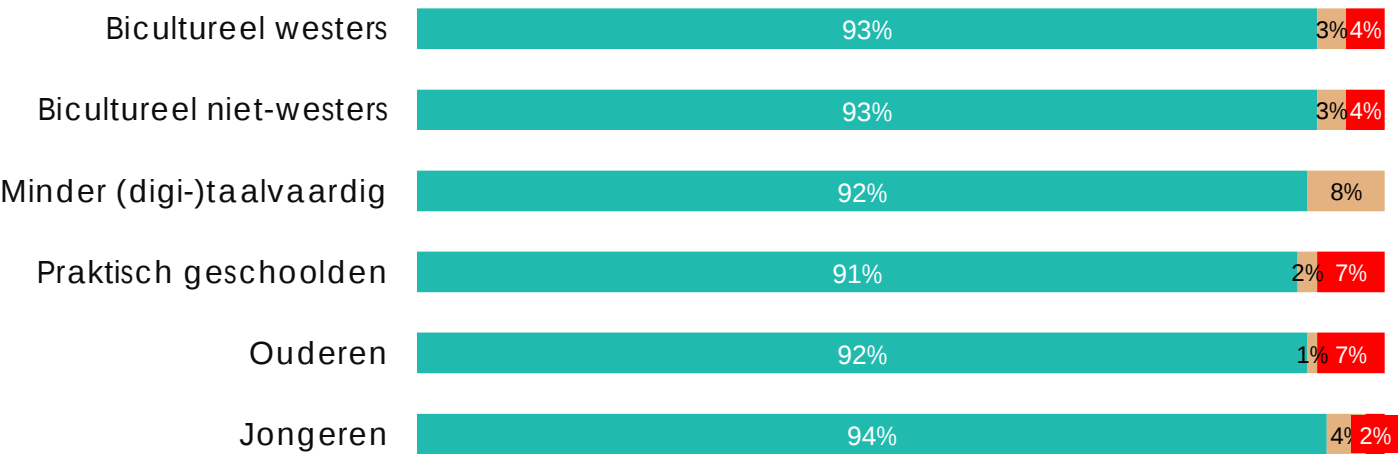
Toegankelijkheid stembokjes: de toegankelijkheid van de stembokjes wordt over het algemeen goed beoordeeld, maar ook hier zijn enkele doelgroepen die de toegankelijkheid wat vaker als niet goed beoordelen

Doelgroepen zonder beperking

Totaalniveau: in totaal geeft **88%** van de stemmers met een beperking aan dat de stembokjes goed toegankelijk waren. Onder Nederlandse stemmers zonder beperking is dat 94%.

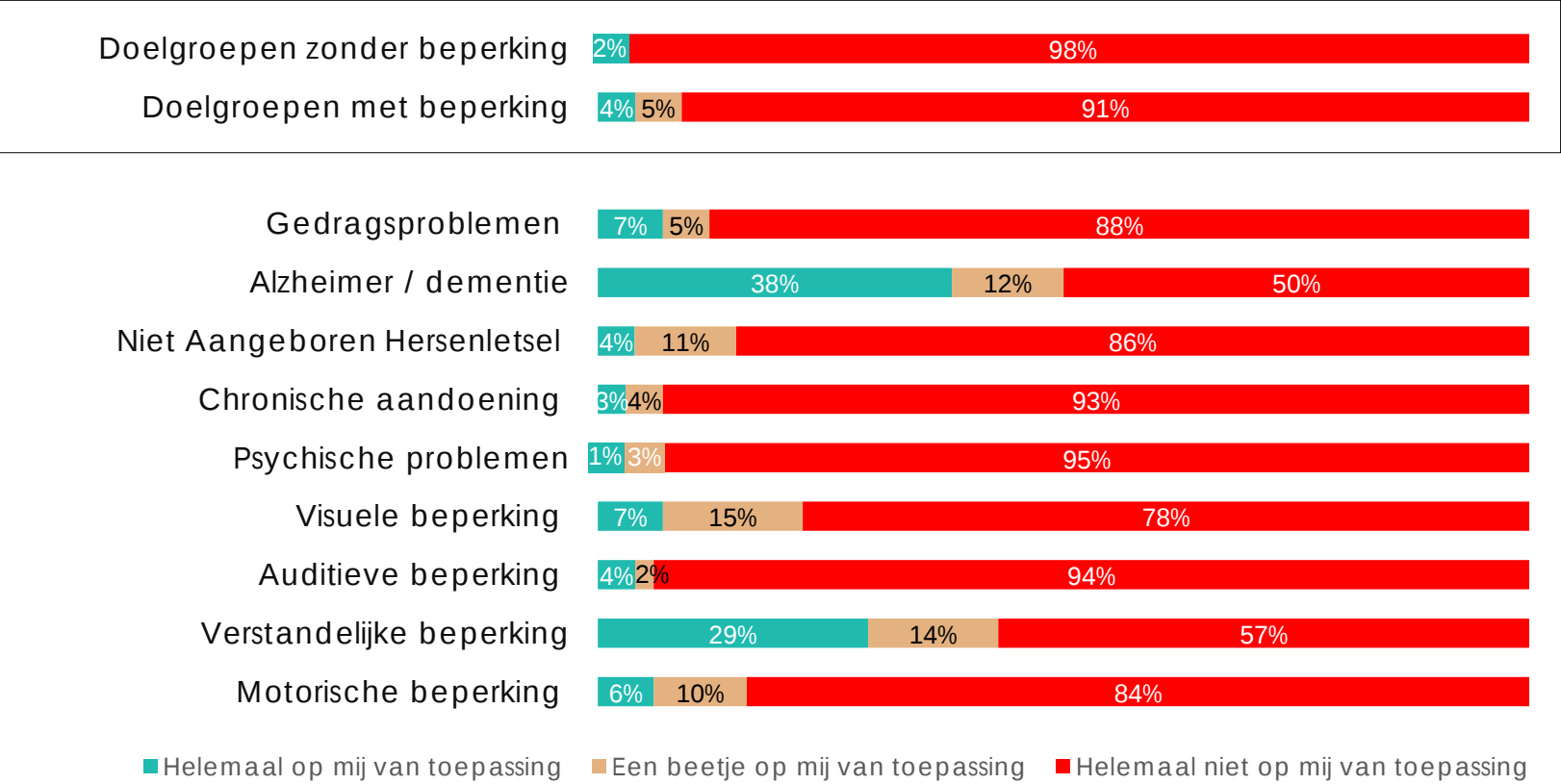
Toegankelijkheid: de toegankelijkheid van de stembokjes wordt door 7% van de stemmers zonder een beperking niet als voldoende beoordeeld.

■ Helemaal op mij van toepassing ■ Een beetje op mij van toepassing ■ Helemaal niet op mij van toepassing

Vraag: De stembokjes waren goed toegankelijk. Basis: n=1.785

Hulp in het stemlokaal: ongeveer één op de tien stemmers met een beperking heeft hulp nodig in het stemlokaal, al zijn er aanzienlijke verschillen tussen de doelgroepen

Doelgroepen beperking

Totaalniveau: in totaal geeft **9%** van de Nederlanders met een beperking aan dat zij hulp nodig hadden in het stemlokaal. Onder Nederlanders zonder beperking is dat een stuk minder vaak het geval (2%).

Verschillen: mensen met Alzheimer of dementie hebben van alle doelgroepen met een beperking het vaakst (enige) hulp nodig in het stemhokje (50%). Ook mensen met een verstandelijke beperking (43%), motorische beperking (16%) en een visuele beperking (22%) hebben best vaak hulp nodig in het stemlokaal.

Benchmark Nederlands publiek

97% van de stemmers had geen hulp nodig in het stemlokaal

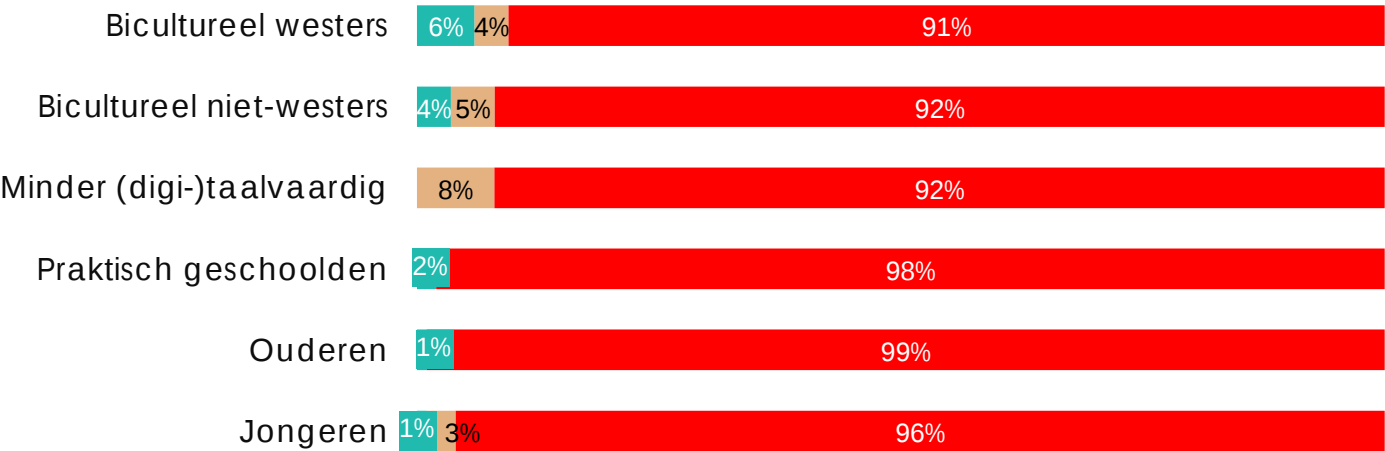
*Bron: vooronderzoek
Toegankelijk Stemmen
(augustus 2024)*

Vraag: Ik had in het stemlokaal hulp nodig. **Basis: n=1.785**

Hulp in het stemlokaal: stemmers zonder beperking hebben weinig hulp nodig in de stemlokalen, al zijn er enkele (kleine) verschillen tussen de doelgroepen

Doelgroepen zonder beperking

Verschillen: mensen met biculturele achtergrond (westers en niet-westers) en mensen die minder taalvaardig zijn hebben wat vaker dan de andere doelgroepen hulp nodig in het stemlokaal.

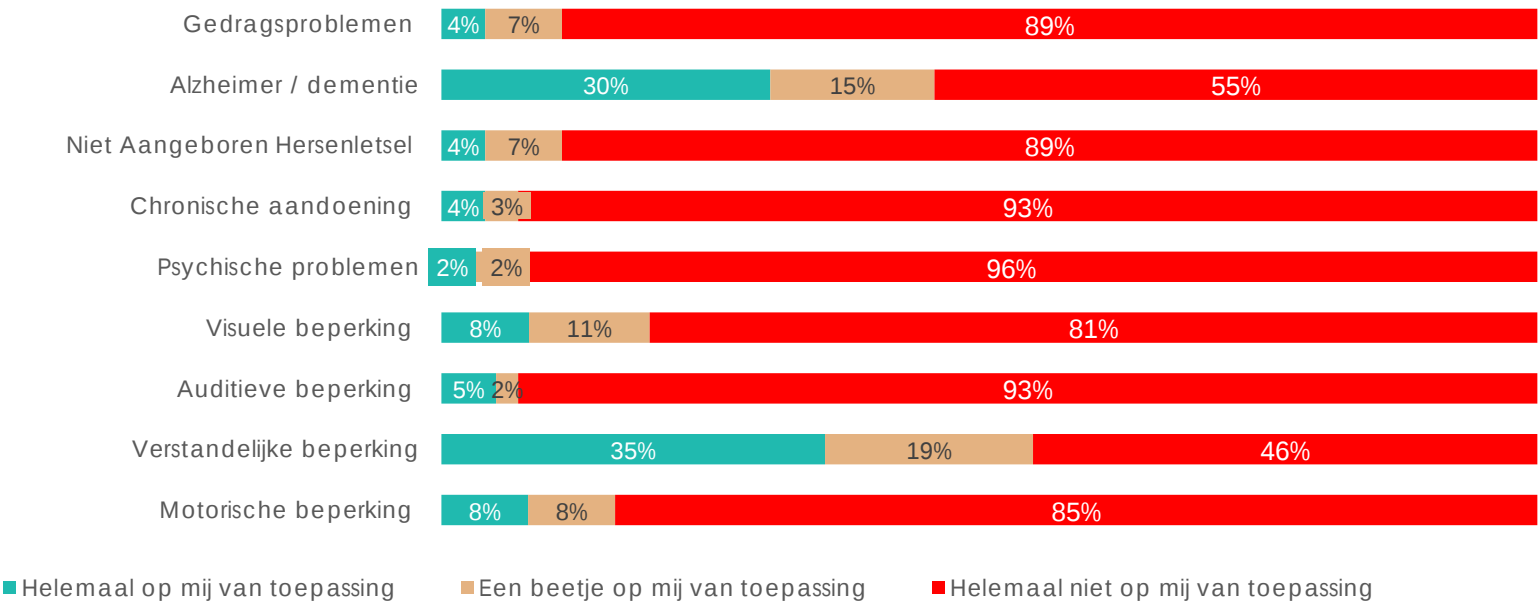
■ Helemaal op mij van toepassing ■ Een beetje op mij van toepassing ■ Helemaal niet op mij van toepassing

Vraag: Ik had in het stemlokaal hulp nodig. **Basis:** n=1.785

Hulp in het stembokje: net als bij de hulp in het stemlokaal hebben stemmers met een beperking vaker hulp nodig in het stembokje, en ook hier zijn verschillen per doelgroep te zien

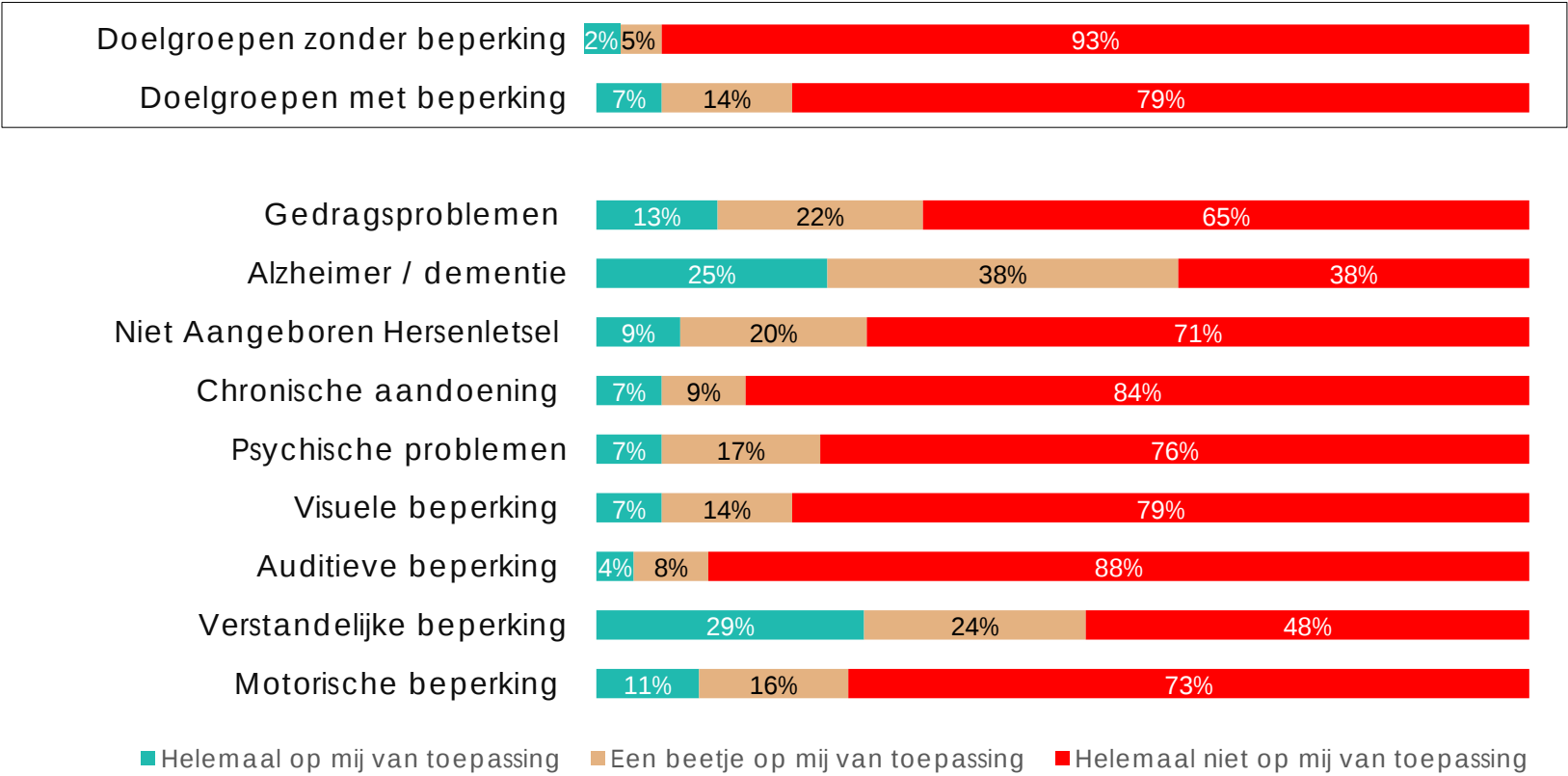
Doelgroepen beperking

Totaalniveau: in totaal geeft **8%** van de stemmers met een beperking aan dat zij hulp nodig hadden in het stembokje. Onder Nederlanders zonder beperking is dat een stuk minder vaak het geval (1%). Mensen met Alzheimer of dementie (45%) of een verstandelijke beperking (54%) hebben vaker hulp nodig gehad in het stembokje.

Vraag: Ik had in het stembokje hulp nodig. Basis: n=1.785

Drukke in het stemlokaal: zoals ook uit het vooronderzoek bleek, wordt de drukke in het stemlokaal door één op de vijf stemmers met een beperking als belemmering ervaren

Doelgroepen beperking

Totaalniveau: in totaal geeft **21%** van de Nederlanders met een beperking aan dat zij de drukke in het stemlokaal als belemmering hebben ervaren. Onder Nederlanders zonder beperking is dat een stuk minder vaak het geval (7%).

Verschillen: de drukke in de stemlokalen wordt in sterkere mate als belemmering ervaren door vrijwel alle groepen met een beperking. Alleen mensen met een auditieve beperking ervaren de drukke in de stemlokalen in mindere mate als belemmering.

Benchmark Nederlands publiek

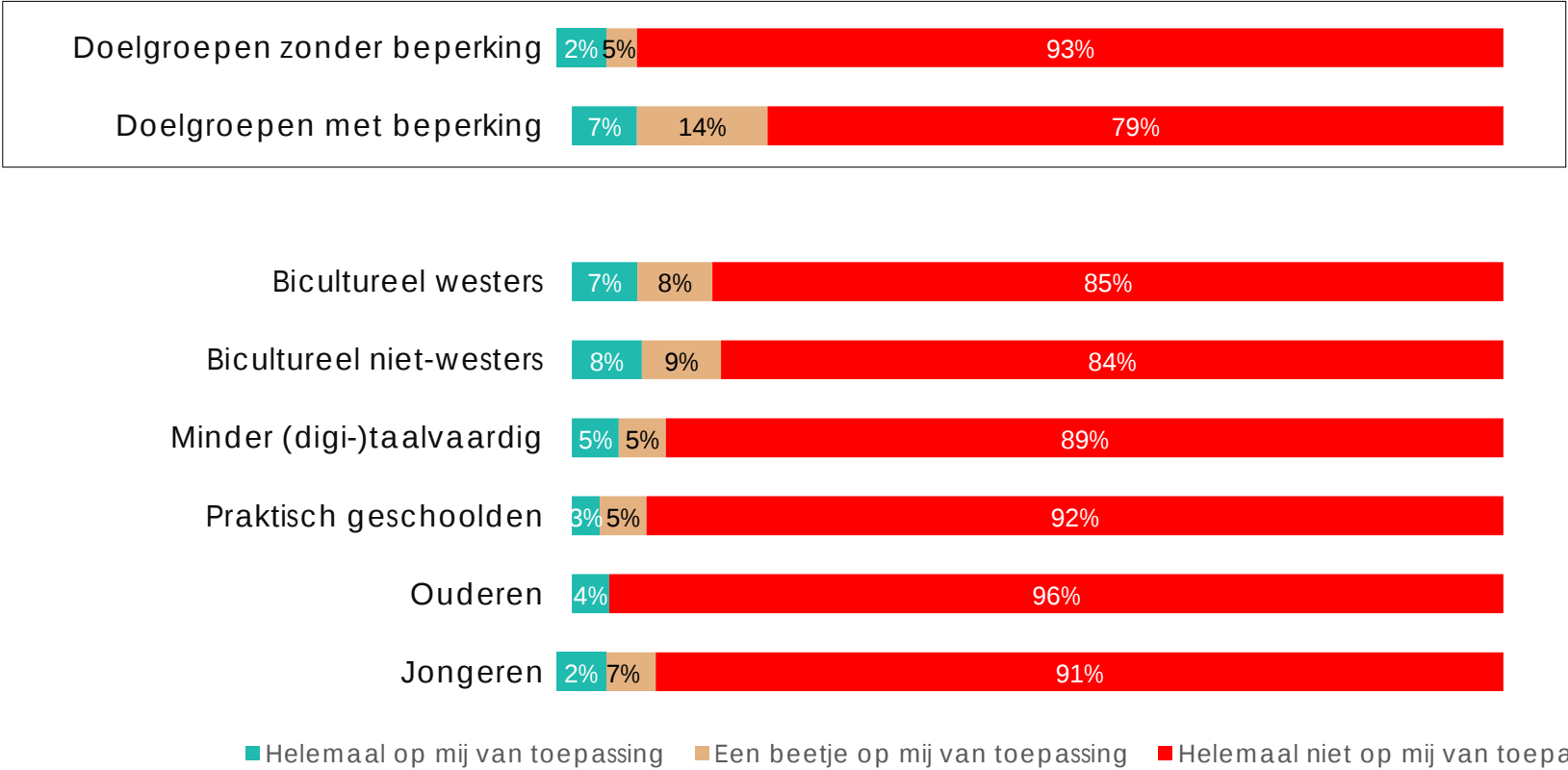
95% van de stemmers had enige last van de drukke in het stemlokaal

Bron: vooronderzoek
Toegankelijk Stemmen
(augustus 2024)

Vraag: Het was druk in het stemlokaal, dit maakte het stemmen voor mij lastig. **Basis:** n=1.785

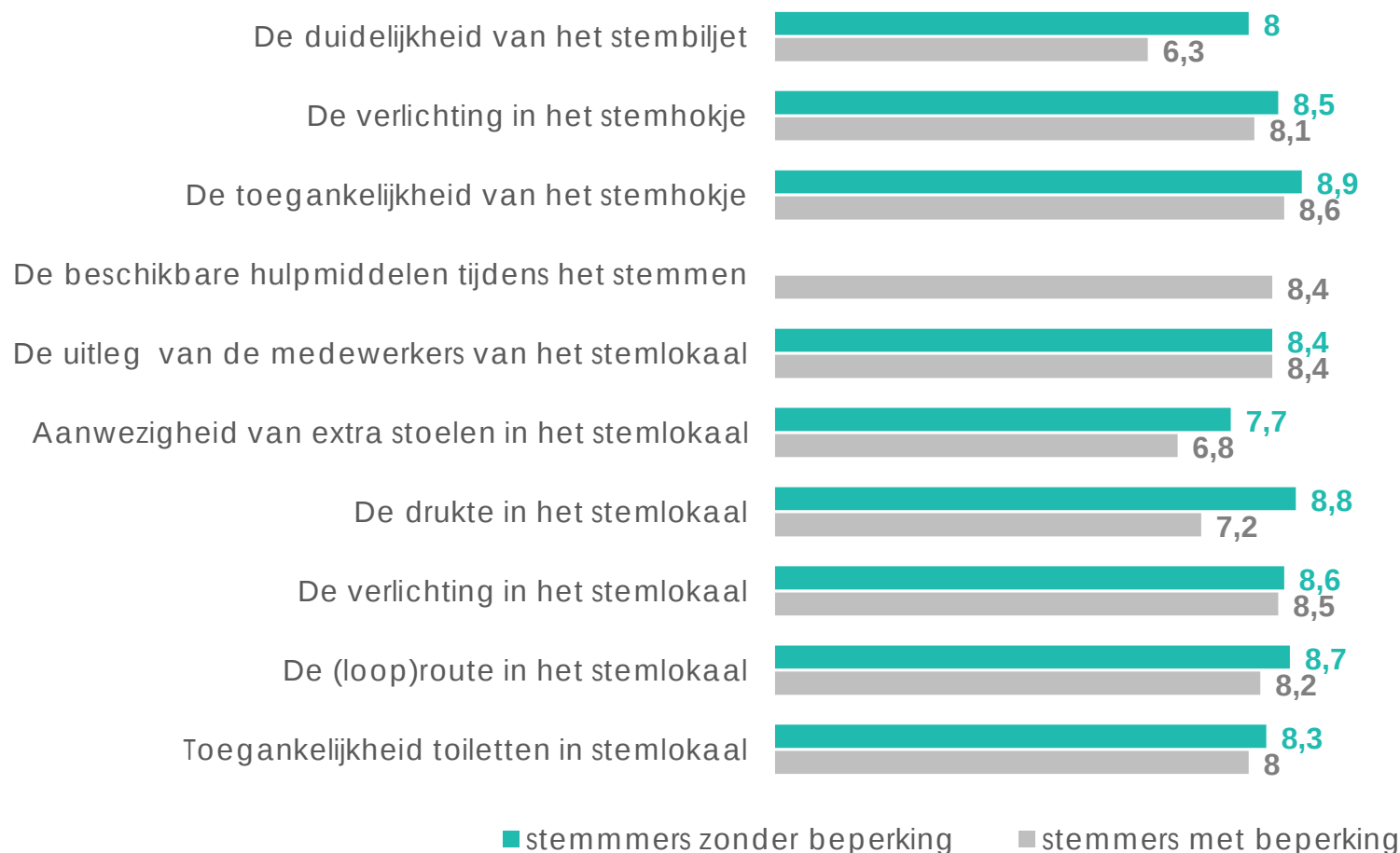
Drukke in het stemlokaal: de drukte in het stemlokaal is voor ruim negen op de tien stemmers zonder een beperking geen belemmering

Doelgroepen zonder beperking

Vraag: Het was druk in het stemlokaal, dit maakte het stemmen voor mij lastig. **Basis:** n=1.785

Beoordeling onderdelen van het stemlokaal: de stemlokalen worden op de afzonderlijk onderdelen (zeer) goed beoordeeld, dit geldt voor zowel de stemmers met als zonder beperking

Alle doelgroepen

Beoordeling op aspecten: de beoordeling op de afzonderlijke aspecten is zeer goed te noemen. Specifieke aspecten (zoals het krijgen van hulp of uitleg) zijn beoordeeld door stemmers die er gebruik van hebben gemaakt.

Beoordeling experimentele stembiljetten: in de gemeenten Tynaarlo, Alphen aan de Rijn, Boekel, Borne en Midden-Delfland is bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer in 2023 geëxperimenteerd met kleinere stembiljetten. Hoewel de basis van het aantal respondenten in deze gemeenten aan de lage kant is (n=36) wordt door stemmers met een beperking in deze gemeente wel een (veel) hoger rapportcijfer gegeven aan de stembiljetten, namelijk een 8,5. Dit hoge cijfer is een stevige indicatie dat de nieuwe stembiljetten inderdaad veel duidelijker worden gevonden, vooral door de doelgroep stemmers met een beperking.

Vraag: beoordeling onderdelen met een rapportcijfer (alleen gevraagd indien relevant). **Basis:** n=1.785

Open vraag naar verbeteringen: in de open antwoorden worden vaak suggesties gegeven voor kleinere stembiljetten en elektronisch stemmen (al dan niet vanuit huis). Hieronder zijn enkele citaten weergegeven

Doelgroepen zonder beperking

"Meer stembureaus welke toegankelijk zijn voor mensen met een handicap. Weet dat er mensen zijn die niet stemmen omdat het te ver is, of te veel gedoe om er te komen."

"Betere voorlichting aan de mensen aan tafel. Als je met je meisjesnaam komt en op je papier staat je naam van je man, dan weten ze niet wat te doen, of die persoon wel mag. Stemmen was gedoe."

"Verbeter de leesbaarheid van de stembiljetten. Erg groot en toch kleine lettertjes."

"Duidelijke uitleg over de standpunten en de uitslag van de stemwijzer (bijvoorbeeld waarom past deze partij bij mij)."

"Kiesdrempel invoeren, dus minder partijen en een kleiner stembiljet."

"De beste verbetering zou zijn om digitaal te kunnen stemmen d.m.v. DigiD."

Doelgroepen beperking

"Het stemformulier vind ik veel te groot. Het is lastig uit te vouwen en onoverzichtelijk zo. Je moet zoeken om degene te vinden op wie je wilt stemmen."

"Lijstje bijvoegen met dichtstbijzijnde stemlokalen."

"Op momenten kunnen stemmen dat er niet zoveel mensen aanwezig zijn."

"Vrije toegang voor de lift. Hoewel er altijd iemand staat met een sleutel. Toch is het prettig om de lift voor dit soort dagen "open voor gebruik" te maken. Zo voel je je minder afhankelijk."

"De lijst niet zo onhandig groot. Je gooit het stembiljet in een container. Toch een vreemd voorwerp voor een belangrijke stem."

"Kleinere stembiljetten of elektronisch stemmen. Liefst gewoon thuis kunnen stemmen."

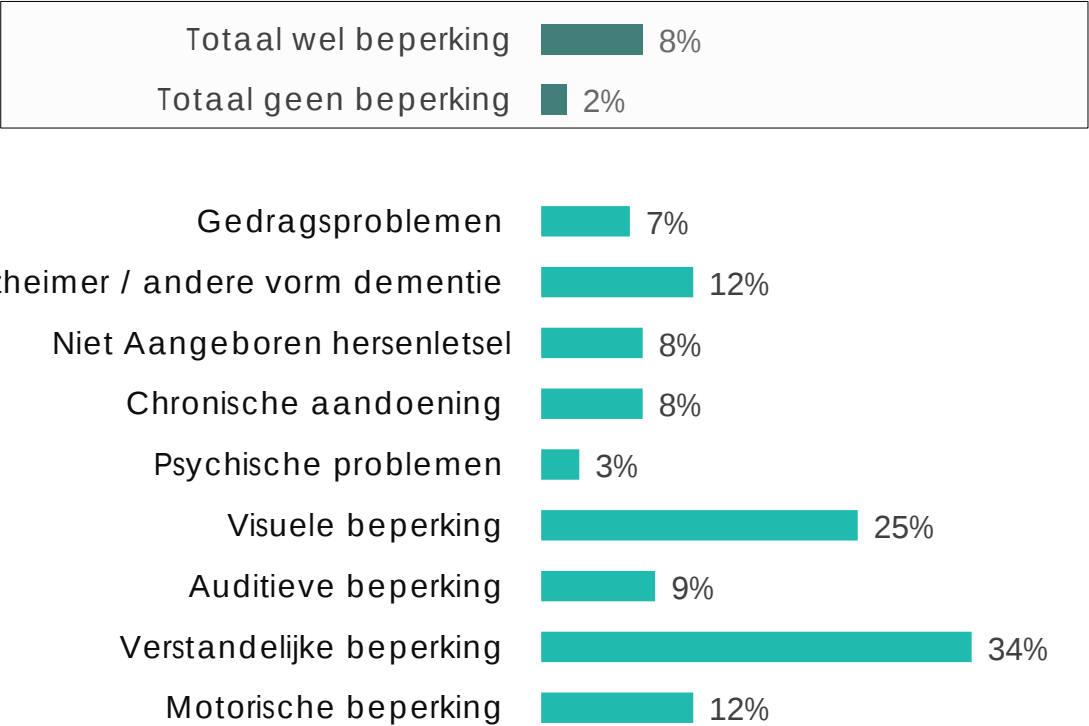
"Meer locaties in mijn buurt. Er was slechts één locatie. In een nabije buurt waren er minimaal drie bijna náást elkaar!"

Vraag: Welke algemene verbeteringen kunt u bedenken om uw ervaring bij het stemmen in de toekomst te verbeteren?.

6. Gebruik hulpmiddelen

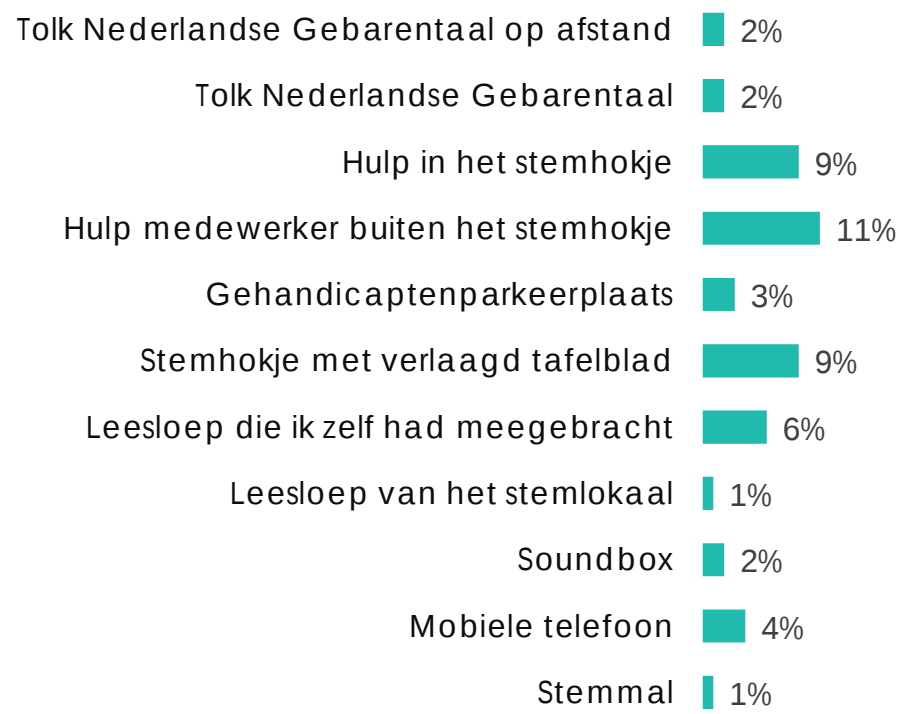

Gebruik hulpmiddelen: bijna één op de tien stemmers met een beperking heeft bij het stemmen gebruik gemaakt van hulpmiddelen (8%), stemmers met een visuele beperking en verstandelijke beperking maken het vaakst gebruik van een hulpmiddel

Vraag: Basis: Ik had in het stembokje extra hulpmiddelen nodig. **Basis: n=824.** De groep stemmers zonder beperking die hulpmiddelen heeft gebruikt is te klein om hier betrouwbare uitspraken over te kunnen doen.

Gebruik hulpmiddelen: circa één op de tien stemmers met een beperking heeft hulp gehad binnen of buiten het stembokje, stembokjes met verlaagde tafelbladen worden ook vaak gebruikt

Doelgroepen beperking

Beoordeling hulpmiddelen: aan stemmers met een beperking die hulpmiddelen hebben gebruikt is gevraagd om het gebruik te beoordelen. Omdat het gebruik per hulpmiddel te laag is om betrouwbare uitspraken te kunnen doen, zijn de absolute aantallen beschreven.

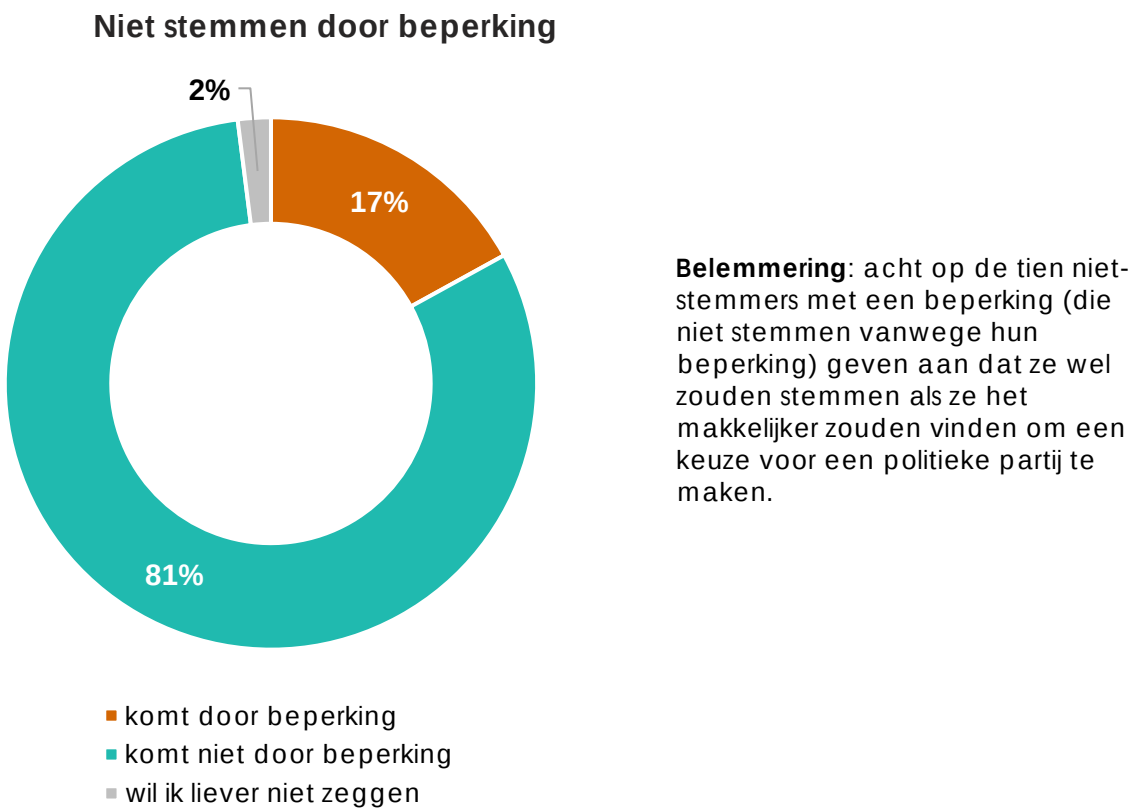
Goede beoordeling: de gebruikers van de hulpmiddelen zijn over het algemeen (zeer) positief. Uitzonderling zijn er ook: 1 van de 4 beoordelingen over de soundbox is negatief. 2 van de 22 beoordeling van hulp van een medewerker buiten het stembokje zijn negatief. Van de 18 gebruikers van het verlaagde tafelblad zijn er 6 negatief. Van de 5 gebruikers van de tolk op afstand is er 1 negatief.

Vraag: Basis: Ik had in het stembokje extra hulpmiddelen nodig. **Basis: n=203.** De groep stemmers zonder beperking die hulpmiddelen heeft gebruikt is te klein om hier betrouwbare uitspraken over te kunnen doen.

7. Niet-stemmers: ervaringen algemeen

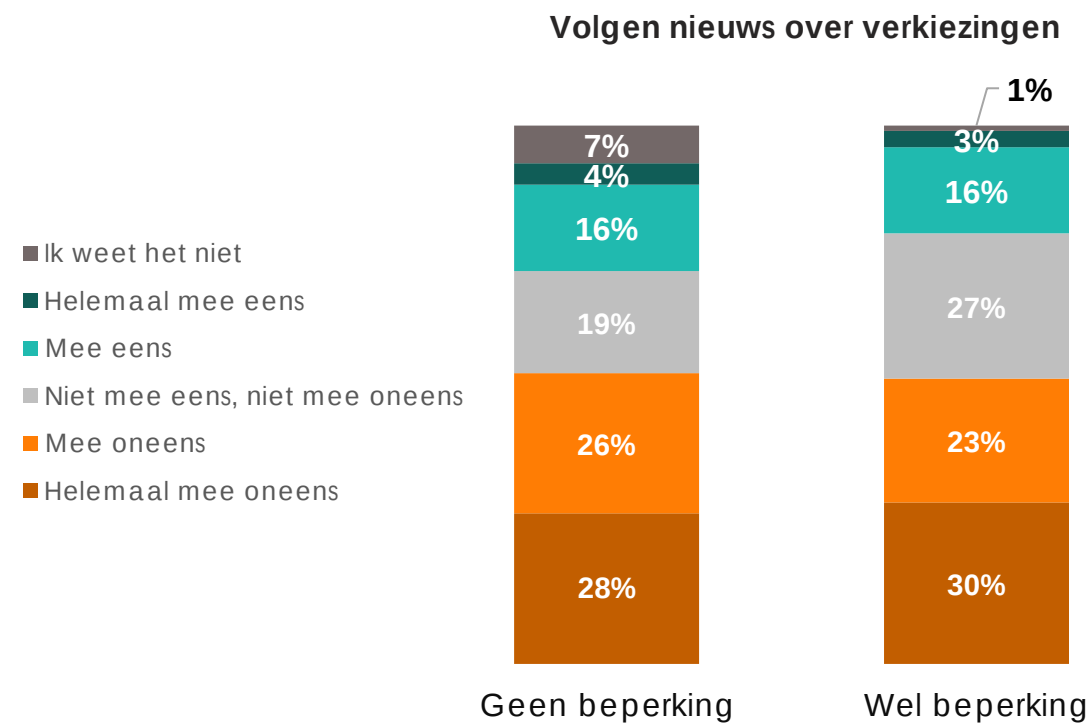
Beperking als reden niet-stemmen: bijna één op vijf niet-stemmers stemt niet vanwege hun beperking

Wel beperking	Komt door beperking
Mobiele beperking (n=13)	3
Verstandelijke beperking (n=5)	5
Auditieve beperking (n=18)	1
Visuele beperking (n=13)	1
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	3
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	4
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	3
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	3
Gedragsproblemen (n=29)	3

Vraag: U gaf aan dat u niet heeft gestemd. Heeft dat te maken met een beperking die u heeft, waardoor u niet kan stemmen? Basis: n=104.

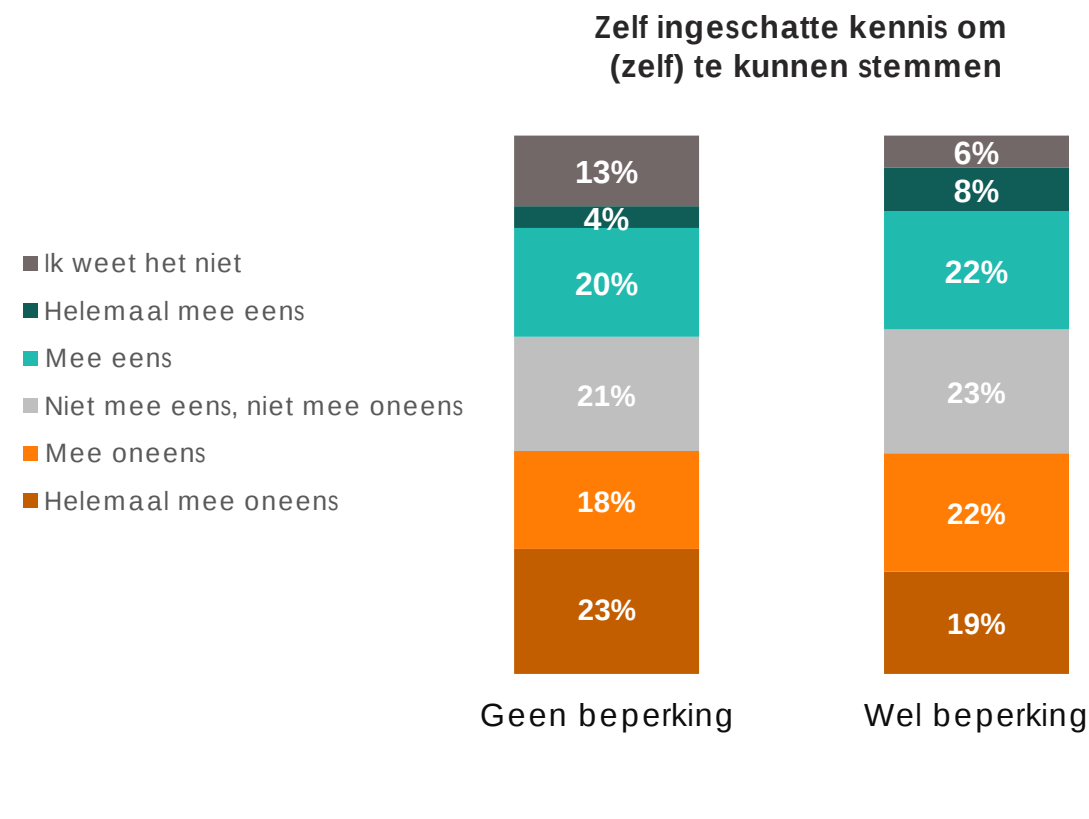
Nieuws over de verkiezingen volgen: ruim de helft van de niet-stemmers volgt het nieuws over de verkiezingen niet goed

Geen beperking	%	%
Jongeren	5%	60%
Ouderen	29%	40%
Bicultureel westers	56%	22%
Bicultureel niet-westers	56%	20%
Praktisch geschoold	19%	50%
Wel beperking	%	%
Mobiele beperking (n=13)	7	3
Verstandelijke beperking (n=5)	0	5
Auditieve beperking (n=18)	5	9
Visuele beperking (n=13)	3	6
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	3	13
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	3	18
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	5	3
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	1	1
Gedragsproblemen (n=29)	2	19

Vraag: Ik volg het nieuws over de verkiezingen altijd goed. Basis: n=235

Genoeg weten: vier op de tien niet-stemmers hebben niet het idee genoeg te weten om hun stem uit te kunnen brengen

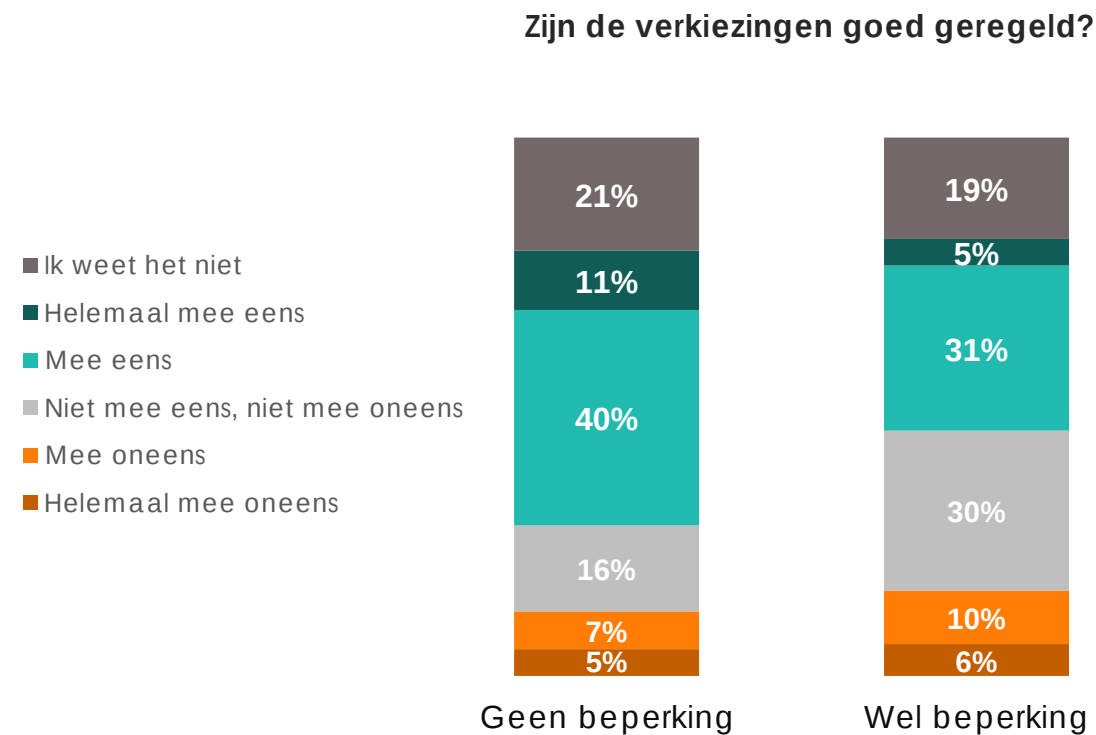

Geen beperking	%	%
Jongeren	24%	45%
Ouderen	33%	29%
Bicultureel westers	75%	11%
Bicultureel niet-westers	60%	13%
Praktisch geschoold	24%	35%

Wel beperking	%	%
Mobiele beperking (n=13)	10	2
Verstandelijke beperking (n=5)	0	5
Auditieve beperking (n=18)	5	9
Visuele beperking (n=13)	5	3
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	8	10
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	7	12
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	8	1
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	0	3
Gedragsproblemen (n=29)	7	16

Vraag: Ik heb het idee dat ik genoeg weet om mijn stem uit te kunnen brengen. Basis: n=235

Goed geregeld: de helft van de niet-stemmers zonder beperking vindt dat verkiezingen goed zijn geregeld, onder niet-stemmers met een beperking is dat ruim een derde

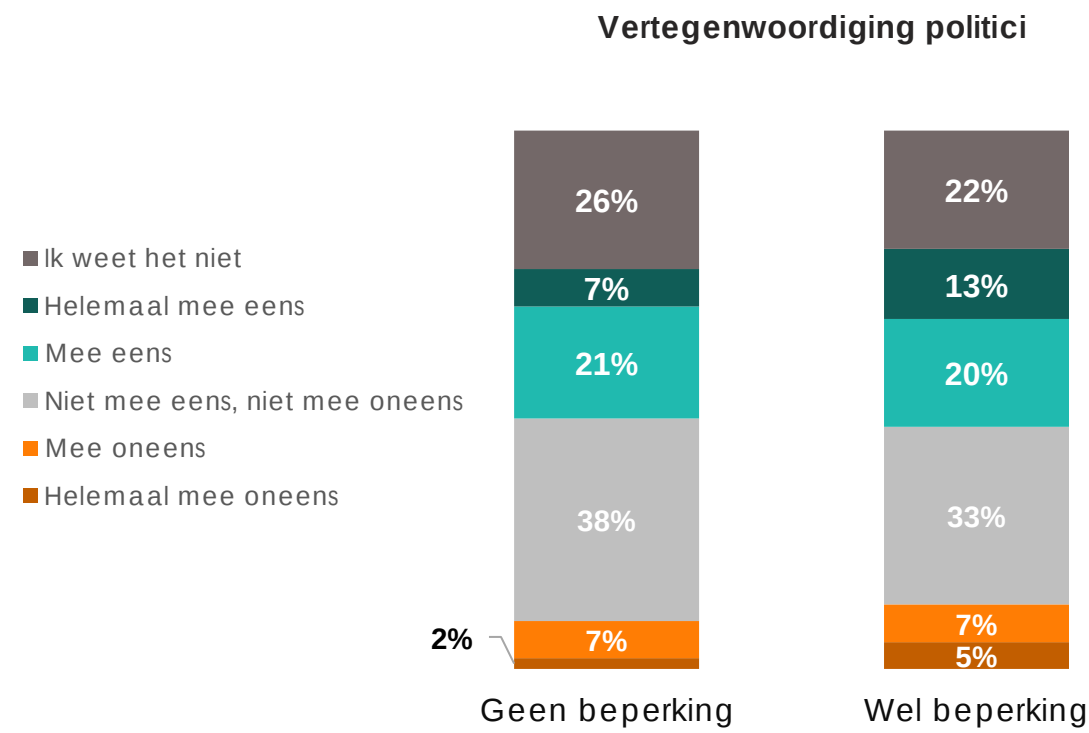

Geen beperking	%	%
Jongeren	56%	5%
Ouderen	50%	10%
Bicultureel westers	82%	6%
Bicultureel niet-westers	79%	8%
Praktisch geschoold	39%	9%

Wel beperking	%	%
Mobiele beperking (n=13)	6	2
Verstandelijke beperking (n=5)	0	4
Auditieve beperking (n=18)	12	1
Visuele beperking (n=13)	4	3
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	9	2
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	11	4
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	5	1
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	0	0
Gedragsproblemen (n=29)	9	5

Vraag: Voor mensen zoals ik zijn verkiezingen in Nederland goed geregeld. Basis: n=235

Vertegenwoordigen ‘mensen zoals ik’: circa één op drie vinden dat er te weinig politici zijn die mensen zoals zij vertegenwoordigen

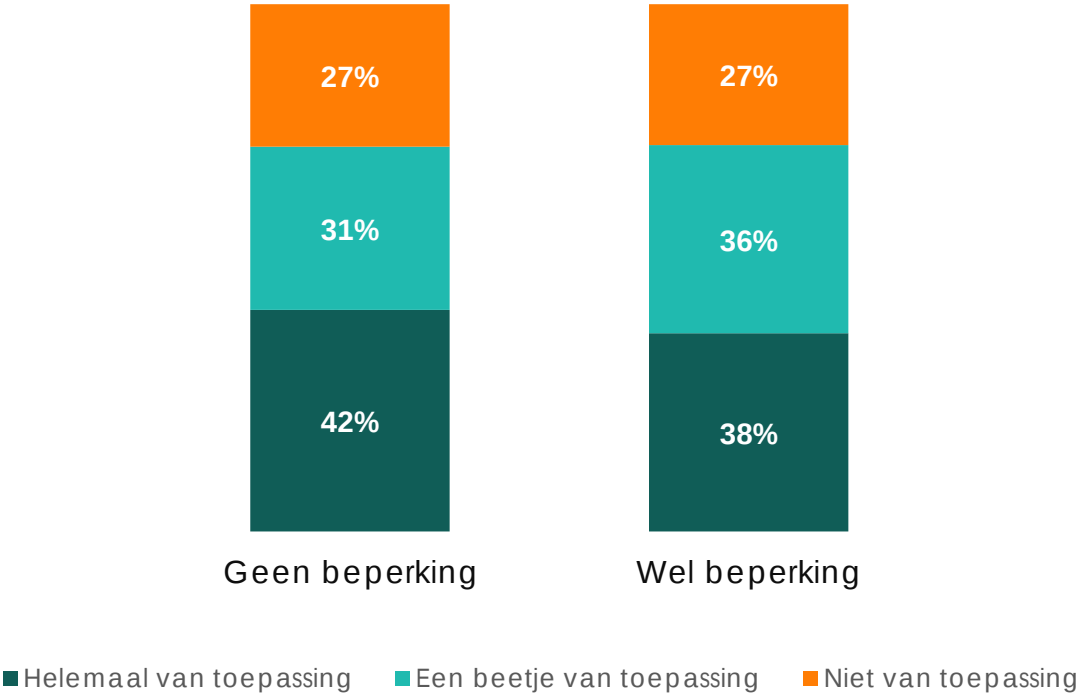

Geen beperking	%	%
Jongeren	11%	11%
Ouderen	30%	4%
Bicultureel westers	39%	27%
Bicultureel niet-westers	42%	20%
Praktisch geschoold	28%	4%
Wel beperking	%	%
Mobiele beperking (n=13)	7	0
Verstandelijke beperking (n=5)	0	5
Auditieve beperking (n=18)	6	2
Visuele beperking (n=13)	5	2
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	12	0
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	10	2
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	6	0
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	1	1
Gedragsproblemen (n=29)	11	4

Vraag: Er zijn te weinig politici die mensen zoals ik vertegenwoordigen. Basis: n=235

Geen interesse in verkiezingen: ruim zeven op tien niet-stemmers hebben geen interesse in verkiezingen, er is hierbij geen verschil tussen mensen met en zonder beperking

Interesse in verkiezingen

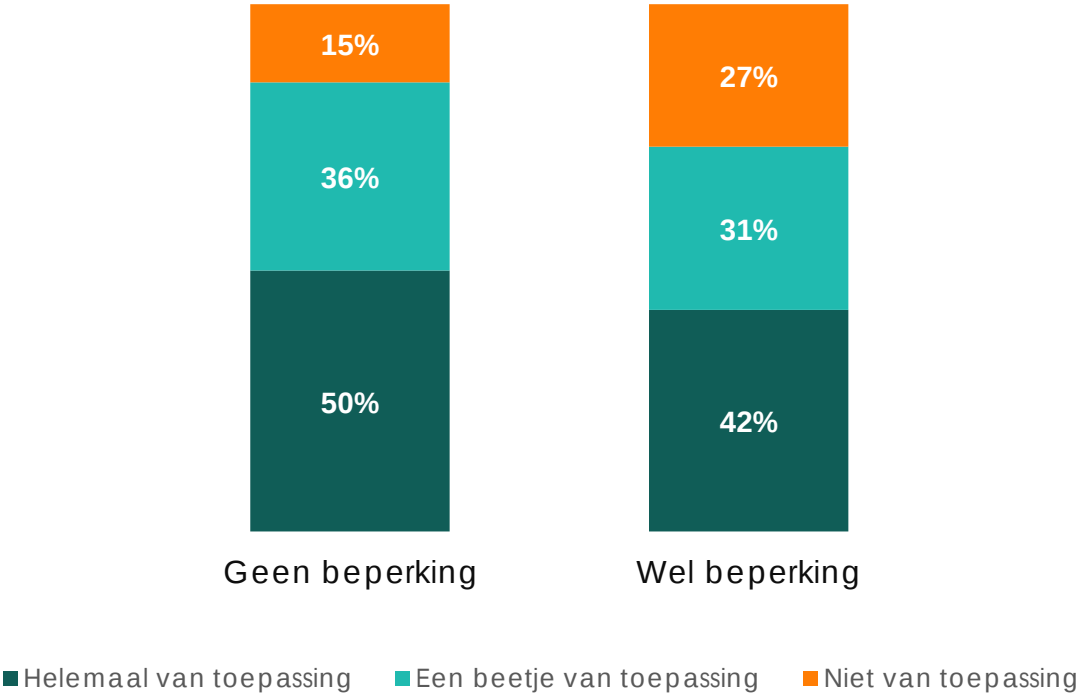

Geen beperking	%	%
Jongeren	47%	13%
Ouderen	30%	37%
Bicultureel westers	48%	34%
Bicultureel niet-westers	25%	52%
Praktisch geschoold	41%	21%
Wel beperking	n/%	n/%
Mobiele beperking (n=13)	6	4
Verstandelijke beperking (n=5)	1	2
Auditieve beperking (n=18)	7	4
Visuele beperking (n=13)	4	3
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	12	3
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	16	6
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	3	2
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	1	3
Gedragsproblemen (n=29)	16	4

Vraag: Ik heb geen interesse in verkiezingen. Basis: n=235

Geen vertrouwen in de politiek: van toepassing voor 86% van de niet-stemmers zonder beperking, onder niet-stemmers met beperking is dit voor 73% het geval

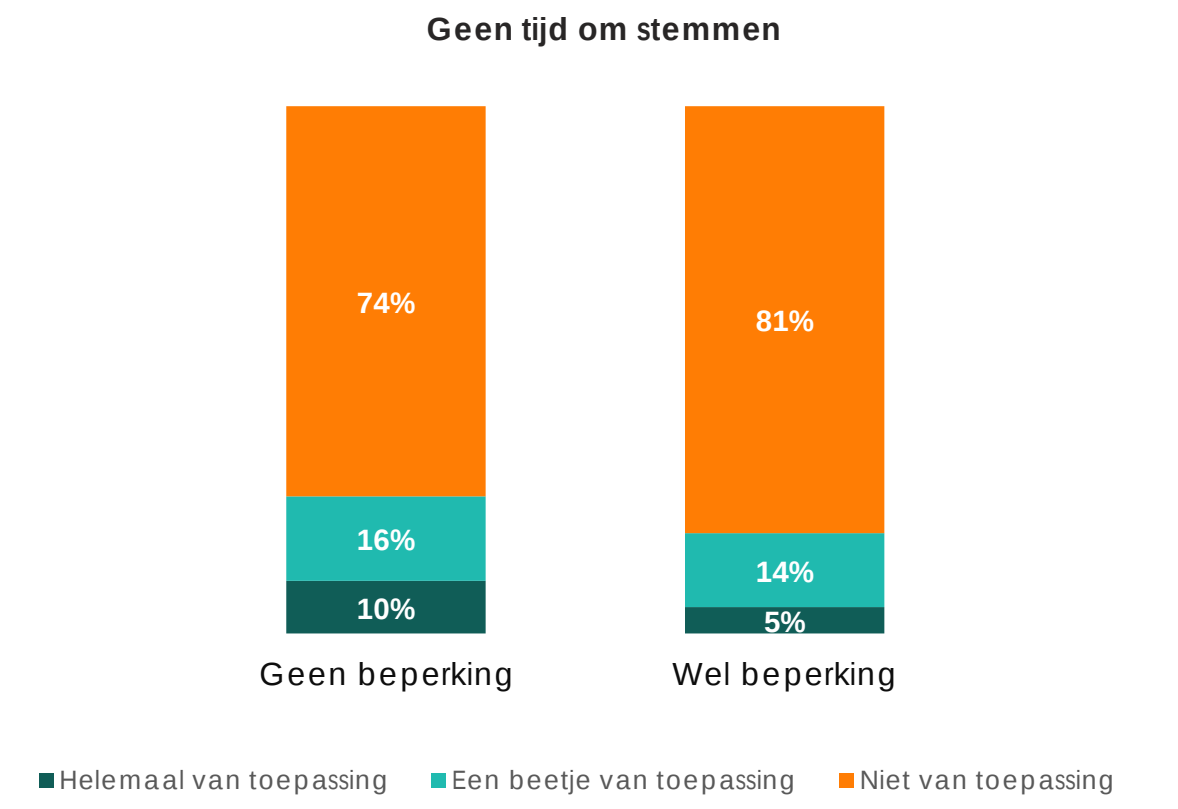
Vertrouwen in de politiek

Geen beperking	%	%
Jongeren	39%	21%
Ouderen	42%	28%
Bicultureel westers	31%	50%
Bicultureel niet-westers	35%	13%
Praktisch geschoold	49%	21%
Wel beperking	n/%	n/%
Mobiele beperking (n=13)	7	2
Verstandelijke beperking (n=5)	0	4
Auditieve beperking (n=18)	10	2
Visuele beperking (n=13)	8	2
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	11	6
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	18	6
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	4	3
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	0	1
Gedragsproblemen (n=29)	12	10

Vraag: Ik had geen vertrouwen in de politiek. Basis: n=235

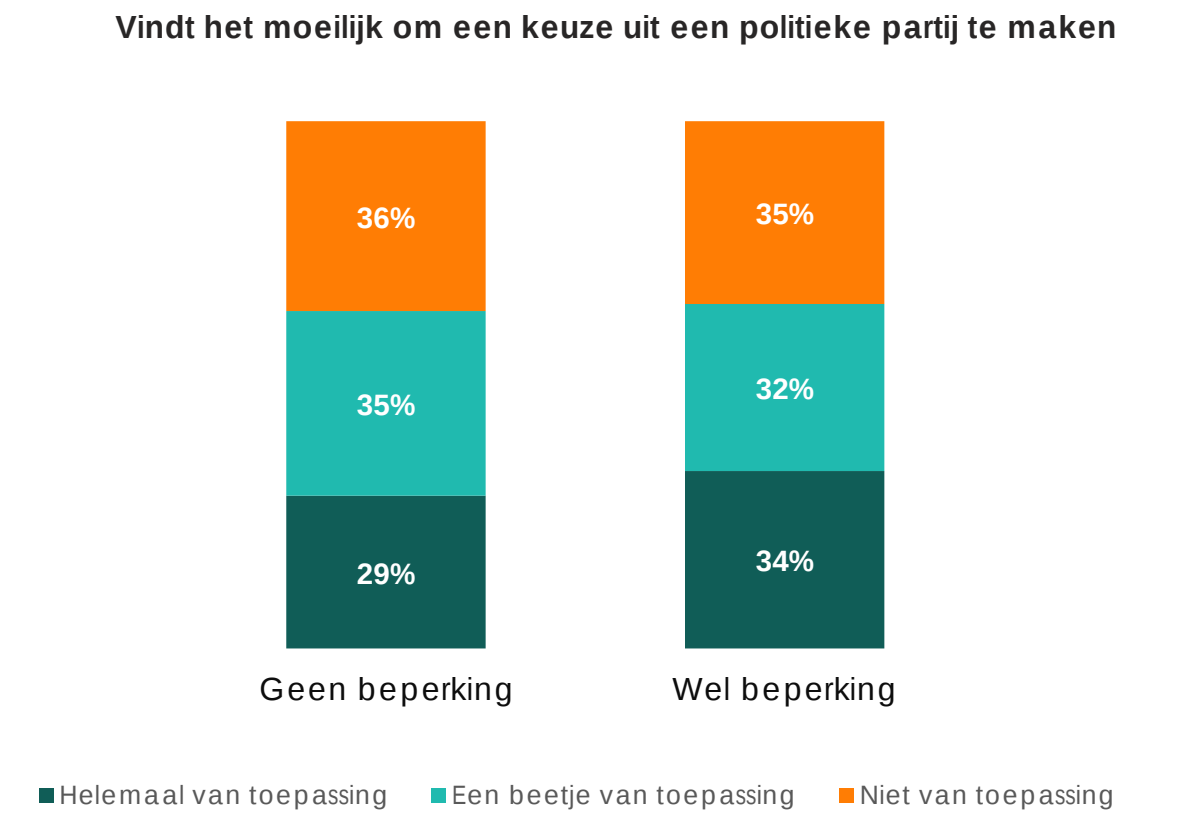
Geen tijd om te stemmen: van toepassing voor 26% van de niet-stemmers zonder beperking, onder niet-stemmers met een beperking is dit voor 19% het geval

Geen beperking	%	%
Jongeren	5%	79%
Ouderen	6%	85%
Bicultureel westers	5%	95%
Bicultureel niet-westers	12%	62%
Praktisch geschoold	7%	82%
Wel beperking	%	%
Mobiele beperking (n=13)	1	11
Verstandelijke beperking (n=5)	0	4
Auditieve beperking (n=18)	1	14
Visuele beperking (n=13)	1	11
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	2	17
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	1	27
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	1	9
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	0	4
Gedragsproblemen (n=29)	0	24

Vraag: Ik had geen tijd om te stemmen. **Basis:** n=235

Keuze maken voor een politieke partij: voor ruim zes op de tien is het moeilijk om een keuze te maken, er zijn geen significante verschillen tussen niet-stemmers met en zonder beperking

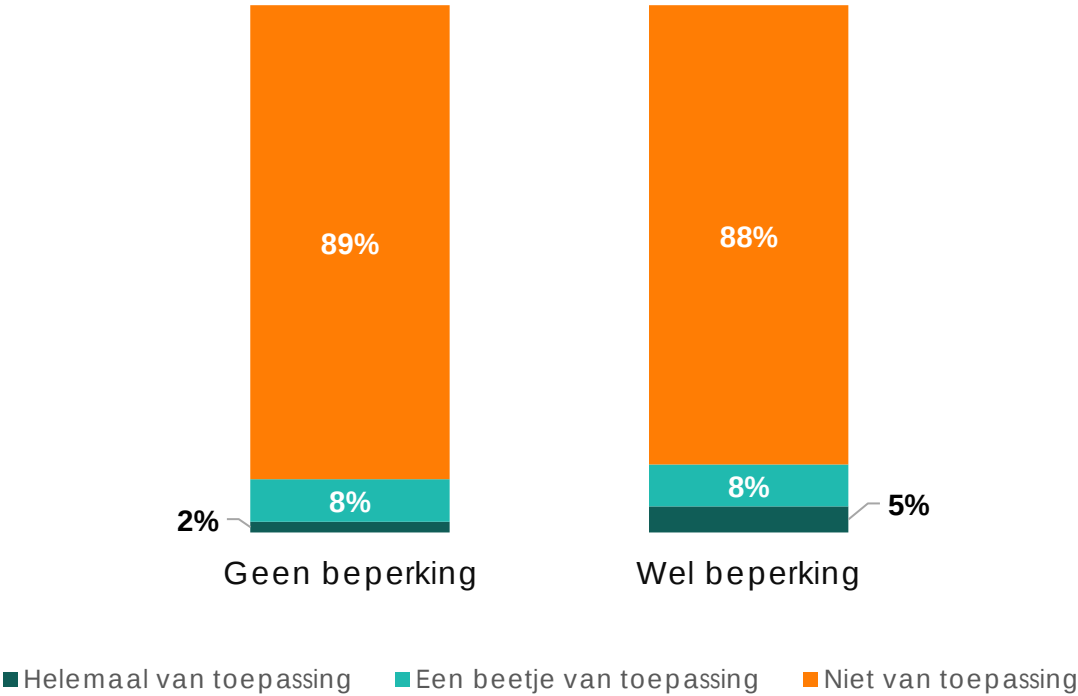

Geen beperking	%	%
Jongeren	32%	36%
Ouderen	35%	43%
Bicultureel westers	19%	45%
Bicultureel niet-westers	30%	35%
Praktisch geschoold	36%	36%
Wel beperking	%	%
Mobiele beperking (n=13)	3	7
Verstandelijke beperking (n=5)	1	2
Auditieve beperking (n=18)	0	18
Visuele beperking (n=13)	2	10
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	1	18
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	2	32
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	0	10
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	0	2
Gedragsproblemen (n=29)	3	24

Vraag: Ik vind het moeilijk om een keuze voor een politieke partij te maken. Basis: n=235

Niet of te laat weten dat er verkiezingen waren: voor bijna negen op de tien is dit niet van toepassing, geen significant verschil tussen mensen met en zonder beperking

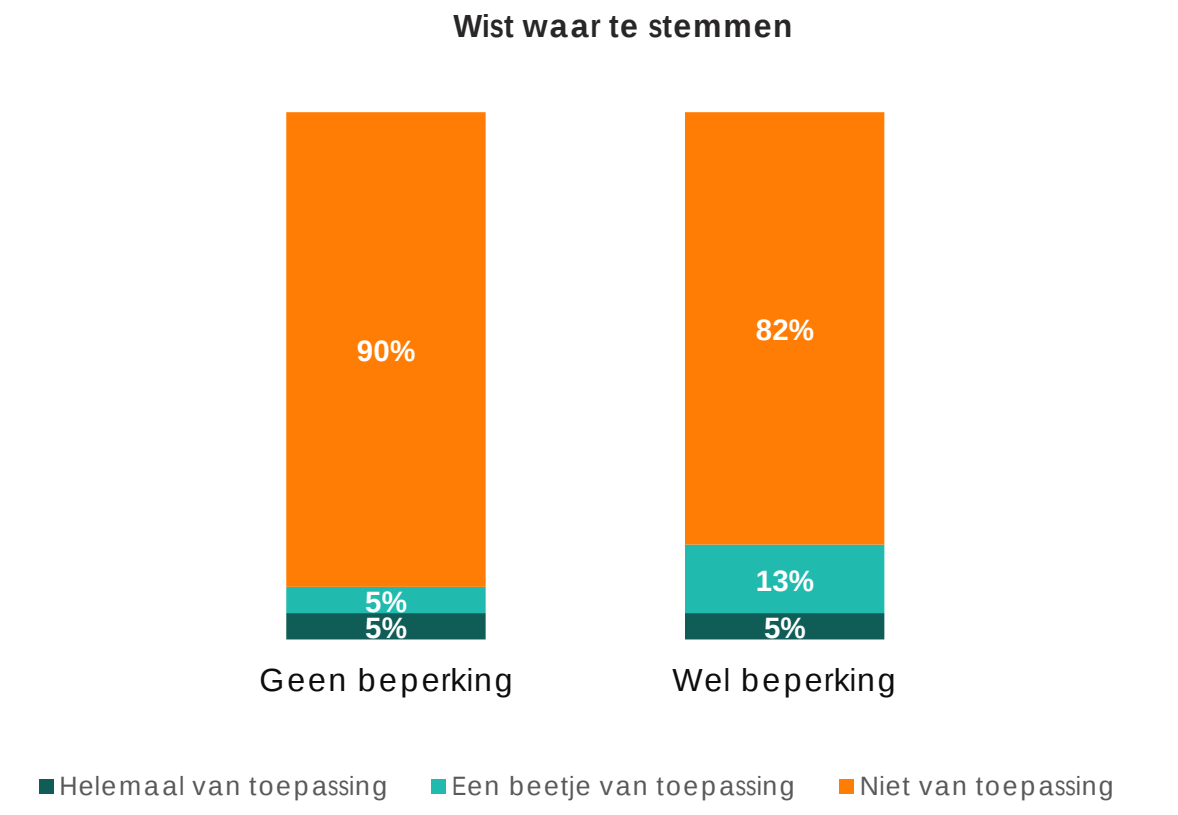
Wist te laat dat er verkiezingen waren

Geen beperking	%	%
Jongeren	8%	89%
Ouderen	2%	90%
Bicultureel westers	10%	69%
Bicultureel niet-westers	2%	82%
Praktisch geschoold	2%	92%
Wel beperking	%	%
Mobiele beperking (n=13)	1	10
Verstandelijke beperking (n=5)	0	3
Auditieve beperking (n=18)	2	16
Visuele beperking (n=13)	0	10
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	0	18
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	3	30
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	1	9
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	0	1
Gedragsproblemen (n=29)	1	25

Vraag: Ik wist niet of te laat dat er verkiezingen waren. Basis: n=235

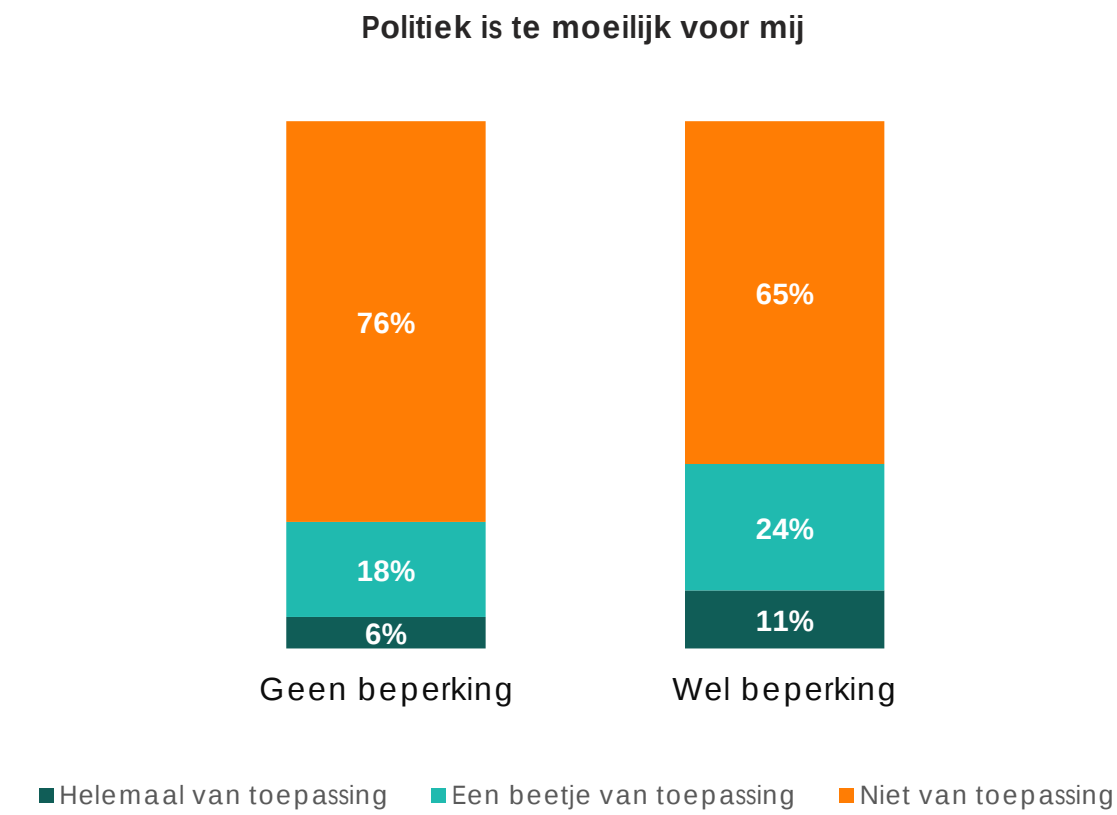
Niet weten waar te stemmen: voor één op tien mensen zonder beperking is dit van toepassing, hetzelfde geldt voor twee op tien mensen met beperking

Geen beperking	%	%
Jongeren	3%	89%
Ouderen	8%	87%
Bicultureel westers	3%	88%
Bicultureel niet-westers	3%	84%
Praktisch geschoold	7%	86%
Wel beperking	%	%
Mobiele beperking (n=13)	1	10
Verstandelijke beperking (n=5)	0	3
Auditieve beperking (n=18)	2	16
Visuele beperking (n=13)	0	10
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	0	18
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	3	30
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	1	9
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	0	1
Gedragsproblemen (n=29)	3	25

Vraag: Ik wist niet waar ik kon stemmen. Basis: n=235

Politiek te moeilijk om te stemmen: voor 24% niet-stemmers zonder beperking is dit het geval, onder niet-stemmers met beperking is dit significant hoger (35%)

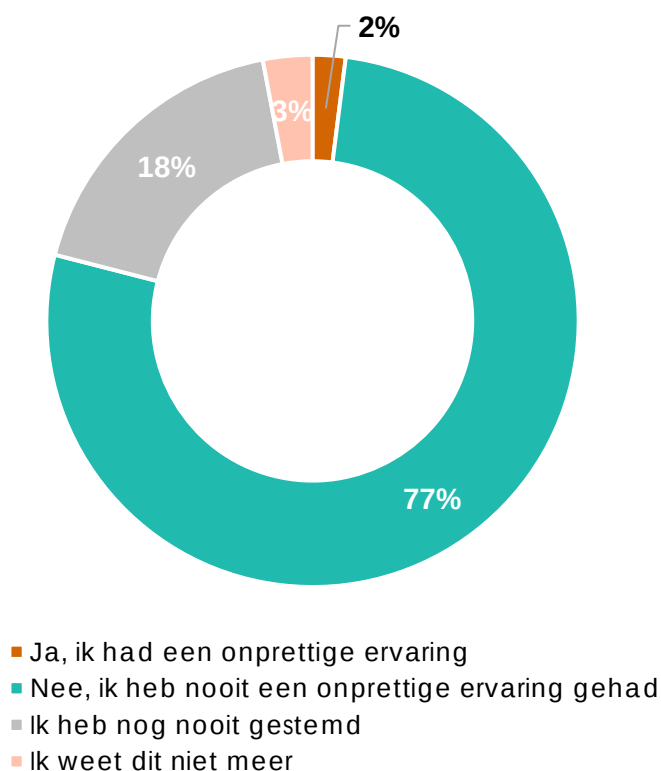

Geen beperking	%	%
Jongeren	11%	61%
Ouderen	10%	70%
Bicultureel westers	12%	84%
Bicultureel niet-westers	12%	77%
Praktisch geschoold	11%	63%
Wel beperking	%	%
Mobiele beperking (n=13)	0	10
Verstandelijke beperking (n=5)	1	3
Auditieve beperking (n=18)	1	13
Visuele beperking (n=13)	0	7
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	4	13
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	2	23
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	0	7
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	3	1
Gedragsproblemen (n=29)	5	20

Vraag: Ik denk dat politiek te moeilijk is voor mij om te stemmen. Basis: n=235

Onprettige ervaring tijdens het stemmen: slechts 2% niet-stemmers heeft ooit onprettige ervaring gehad tijdens het stemmen, één op vijf heeft nog nooit gestemd

Onprettige ervaring tijdens het stemmen

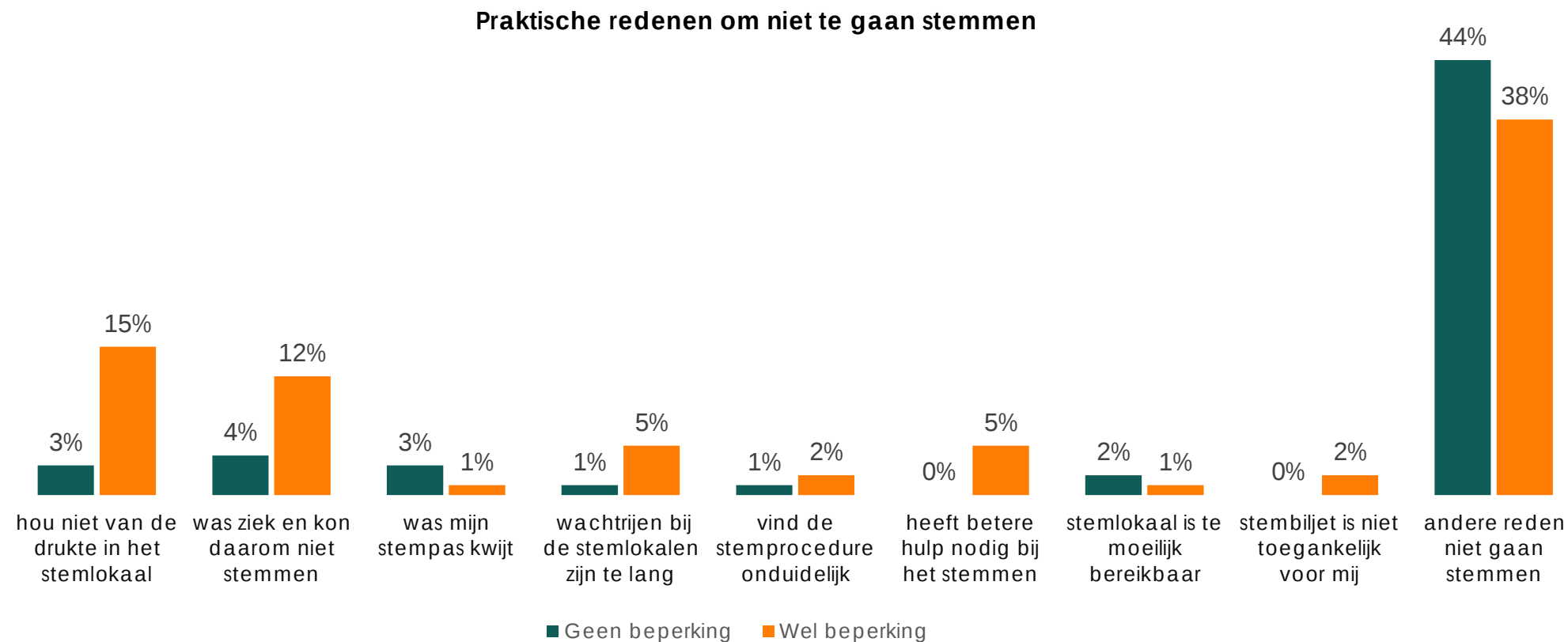
4 mensen hadden een onprettige ervaring. Dit is één iemand met een visuele beperking, twee met gedragsproblemen en één met een andere beperking.

Vraag: U gaf aan dat u niet heeft gestemd. Heeft dat te maken met een beperking die u heeft, waardoor u niet kan stemmen? **Basis: n=104.**

8. Niet-stemmers: praktische belemmeringen

Praktische reden voor niet-stemmen: voor klein deel respondenten is een of meerdere van deze redenen van toepassing, voor mensen met beperking is drukte is stemlokaal significant vaker een probleem (15% tegenover 3% onder mensen zonder beperking)

Vraag: U gaf aan dat u bij de X niet bent gaan stemmen. Staan hieronder redenen dat u niet bent gaan stemmen?. **Basis: n=235**

Praktische reden voor niet-stemmen: uitgesplitst naar doelgroepen

Geen beperking	drukte in het stemlokaal	was ziek	stempas kwijt	wachtrijen te lang	procedure onduidelijk	heeft betere hulp nodig	stemlokaal moeilijk bereikbaar	stembiljet niet toegankelijk	andere reden
Jongeren	5%	5%	3%	0%	0%		0%		45%
Ouderen	3%	15%	3%	2%	0%		2%		22%
Bicultureel westers	12%	0%	0%	10%	0%	0%	0%	0%	67%
Bicultureel niet-westers	15%	12%	5%	7%	2%	7%	2%	2%	42%
Praktisch geschoold	5%	10%	2%	2%	1%	1%			33%
Wel beperking									
Mobiele beperking (n=13)	4	5	4	1	0	0	2	0	5
Verstandelijke beperking (n=5)	2	3	0	0	0	0	1	0	2
Auditieve beperking (n=18)	0	0	0	0	0	1	0	0	9
Visuele beperking (n=13)	2	4	0	1	0	0	0	0	6
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	4	1	0	0	0	1	0	1	11
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	4	0	2	2	0	0	2	0	11
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	1	7	0	0	0	0	0	0	3
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	1	2	0	0	1	0	0	0	2
Gedragsproblemen (n=29)	7	0	0	3	1	2	0	0	13

Vraag: U gaf aan dat u bij de X niet bent gaan stemmen. Staan hieronder redenen dat u niet bent gaan stemmen?. **Basis: n=234**

Toelichting praktische reden voor niet-stemmen (open antwoorden)

Overige reden niet stemmen

Op de vorige pagina is te zien welke redenen respondenten hadden om niet te stemmen. Respondenten zijn daarnaast in de gelegenheid gesteld om een overige reden op te geven. N=94 respondenten (40,2%) hebben dit gedaan.

Er worden uiteenlopende redenen gegeven. Een relatief groot deel geeft aan simpelweg geen interesse of “geen zin” te hebben. Anderen zeggen geen tijd te hebben gehad of bijvoorbeeld op vakantie te zijn. Meerdere respondenten geven aan geen vertrouwen te hebben in de politiek.

“Tijdens de verkiezingen worden enorm veel beloftes gemaakt, maar tijdens onderhandelen met andere partijen sneuvelen al de meeste beloftes en tijdens de regeer periode helemaal, geldt voor elke politieke partij.”
– Respondent

“Omdat het weinig zin heeft, komt nooit iets uit ook al hebben ze de meeste stemmen.”
– Respondent

Belangrijkste reden om niet te gaan stemmen

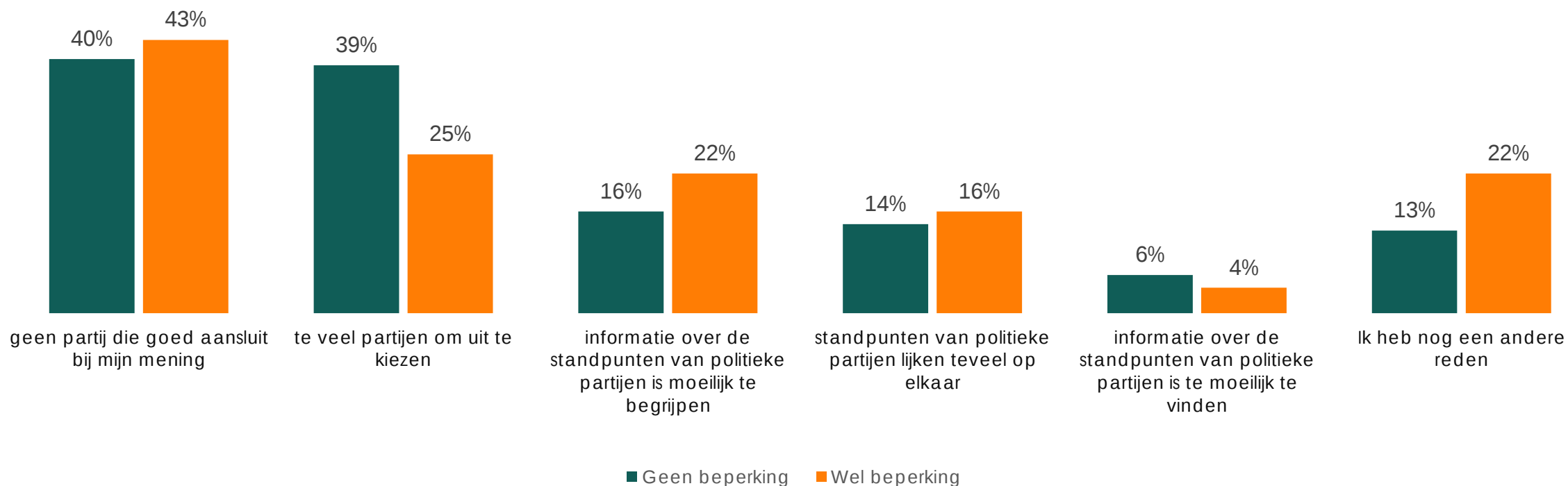
16 respondenten hebben meerdere redenen geselecteerd. Aan hen is gevraagd welke voor hen de belangrijkste reden is. Vijf van hen geven aan dat “ik hou niet van de drukte in het stemlokaal” de belangrijkste reden is.

Belangrijkste reden om niet te stemmen	n
Ik hou niet van de drukte in het stemlokaal	5
Het stemlokaal is voor mij te moeilijk bereikbaar	2
Ik heb betere hulp nodig bij het stemmen	2
Ik was ziek en kom daarom niet stemmen	2
De wachtrijen bij de stemlokalen	2
Het stembiljet is niet toegankelijk voor mij	2
[Anders, namelijk:] Geen interesse in	1

Vraag: U gaf aan dat u bij de X niet bent gaan stemmen. Staan hieronder redenen dat u niet bent gaan stemmen? **Basis: n=234** | Welke van deze is voor u de belangrijkste reden om niet te gaan stemmen?

Reden moeilijk vinden keuze te maken voor politieke partij: mensen zonder beperking geven vaker aan dat er teveel partijen zijn, respondenten zonder beperking hebben vaker een overige reden

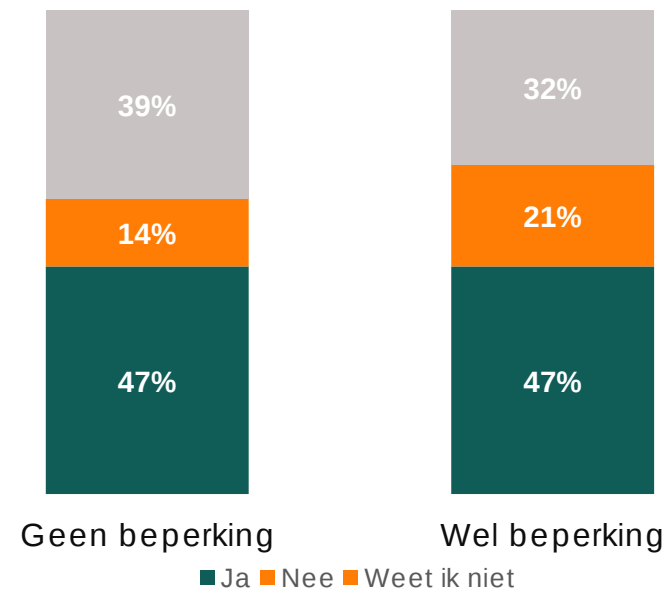
Redenen waarom niet-stemmers het moeilijk vinden om een keuze voor een politieke partij te maken

Vraag: U gaf aan dat u het moeilijk vindt om een keuze te maken voor een politieke partij. Waarom vindt u dit moeilijk?. **Basis:** n=149

Wel stemmen als keuze politieke partij niet moeilijk zou zijn: circa de helft van de niet-stemmers zou dan wel gaan stemmen

Zou men wel gaan stemmen als de keuze voor een politieke partij makkelijker zou zijn?

Geen beperking	%	%
Jongeren	46%	4%
Ouderen	44%	26%
Bicultureel westers	2	10
Cultureel niet-westers	73%	18%
Praktisch geschoold	41%	17%
Wel beperking	%	%
Mobiele beperking (n=6)	3	3
Verstandelijke beperking (n=3)	3	0
Auditieve beperking (n=12)	7	2
Visuele beperking (n=9)	4	1
Psychische/psychiatrische problemen (n=14)	5	4
Chronische aandoening (ernstig) (n=23)	6	6
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=6)	4	1
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	3	1
Gedragsproblemen (n=20)	10	3

Vraag: Stel dat u het gemakkelijk zou vinden om een keuze voor een politieke partij te maken. Zou u dan wel gaan stemmen?. Basis: n=149

Toelichting onduidelijke stemprocedure en gewenste hulp

Onderdeel van de stemprocedure dat men onduidelijk vindt

3 respondenten hebben samen 5 antwoorden gegeven op deze vraag. 2 respondenten geven aan dat het niet duidelijk is of zij hulp kunnen krijgen in het stemhokje.

Reden stemprocedure onduidelijk	n
Het is mij niet duidelijk of ik hulp in het stemhokje kan krijgen.	2
Het is mij niet duidelijk hoe ik moet stemmen.	1
Het is mij niet duidelijk wat er na het stemmen met mijn stem gebeurt.	1
Het is mij niet duidelijk wat ik moet meenemen als ik ga stemmen.	1

2 van deze 3 respondenten geven aan nog steeds niet te gaan stemmen als zij de stemprocedure wél duidelijk zouden vinden.

>> Al deze respondenten geven aan dat zij wel zouden gaan stemmen als zij alle hulp zouden krijgen die zij nodig hebben

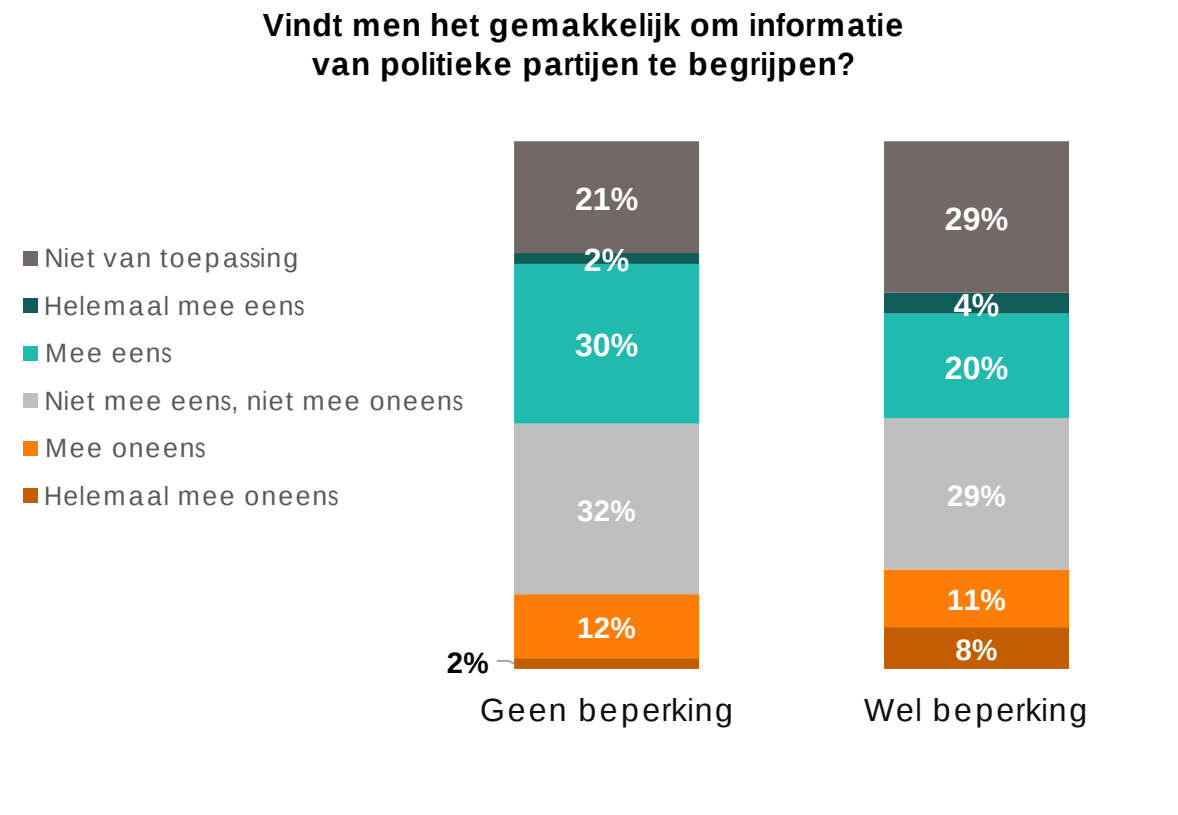
Betere hulp nodig

5 respondenten hebben aangegeven dat zij niet hebben gestemd omdat zij betere hulp nodig hebben. 3 van hen geven aan hulp nodig te hebben in het stemlokaal.

Benodigde hulp	n
Hulp in het stemlokaal.	3
Hulp bij het kiezen van een partij waarop ik wil stemmen.	2
Uitleg over waar ik mijn stem kan uitbrengen.	2
Hulp in het stemhokje om mijn stem uit te brengen.	2
Hulp bij de vraag over wat ik kan doen als ik zelf niet kan stemmen.	2
Hulp om bij een stemlokaal te kunnen komen.	1

Vraag: Welk deel van de stemprocedure vindt u onduidelijk? **Basis: n=3** | Stel dat u de stemprocedure wel duidelijk zou vinden. Zou u dan wel gaan stemmen? **Basis: n=3** | Welke hulp heeft u nodig zodat u een volgende keer wel gaat stemmen **Basis: n=5** | Stel dat u wel alle hulp zou krijgen die u nodig heeft. Zou u dan wel gaan stemmen? **Basis: n=5**

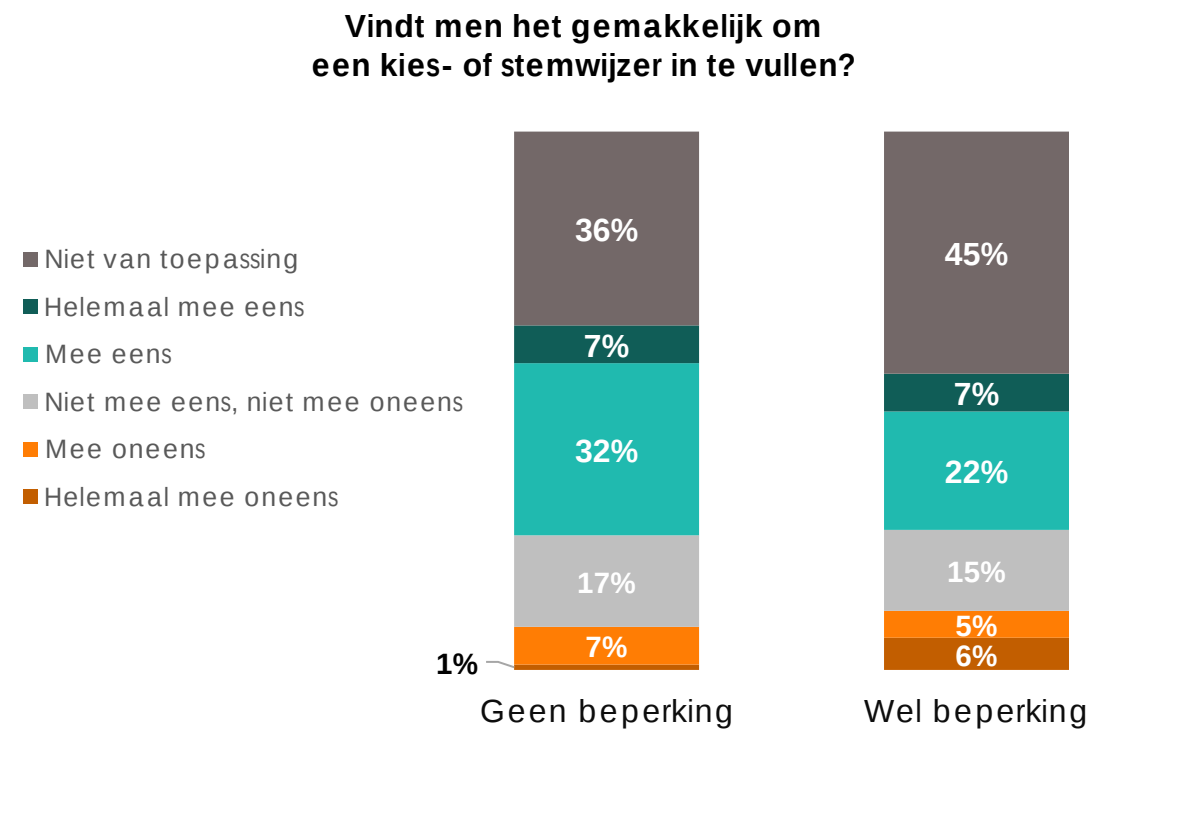
Begrijpen informatie politieke partijen over hun standpunten: voor 14% van de niet-stemmers zonder beperking en 19% van de groep met beperking was dit niet makkelijk

Geen beperking	%	%
Jongeren	26%	19%
Ouderen	25%	15%
Bicultureel westers	20%	15%
Bicultureel niet-westers	46%	14%
Praktisch geschoold	24%	20%
Wel beperking	%	%
Mobiele beperking (n=13)	5	0
Verstandelijke beperking (n=5)	0	1
Auditieve beperking (n=18)	8	5
Visuele beperking (n=13)	4	2
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	7	1
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	7	6
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	3	1
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	0	3
Gedragsproblemen (n=29)	7	4

Vraag: Ik vond het makkelijk om informatie van politieke partijen over hun standpunten te begrijpen. Basis: n=235

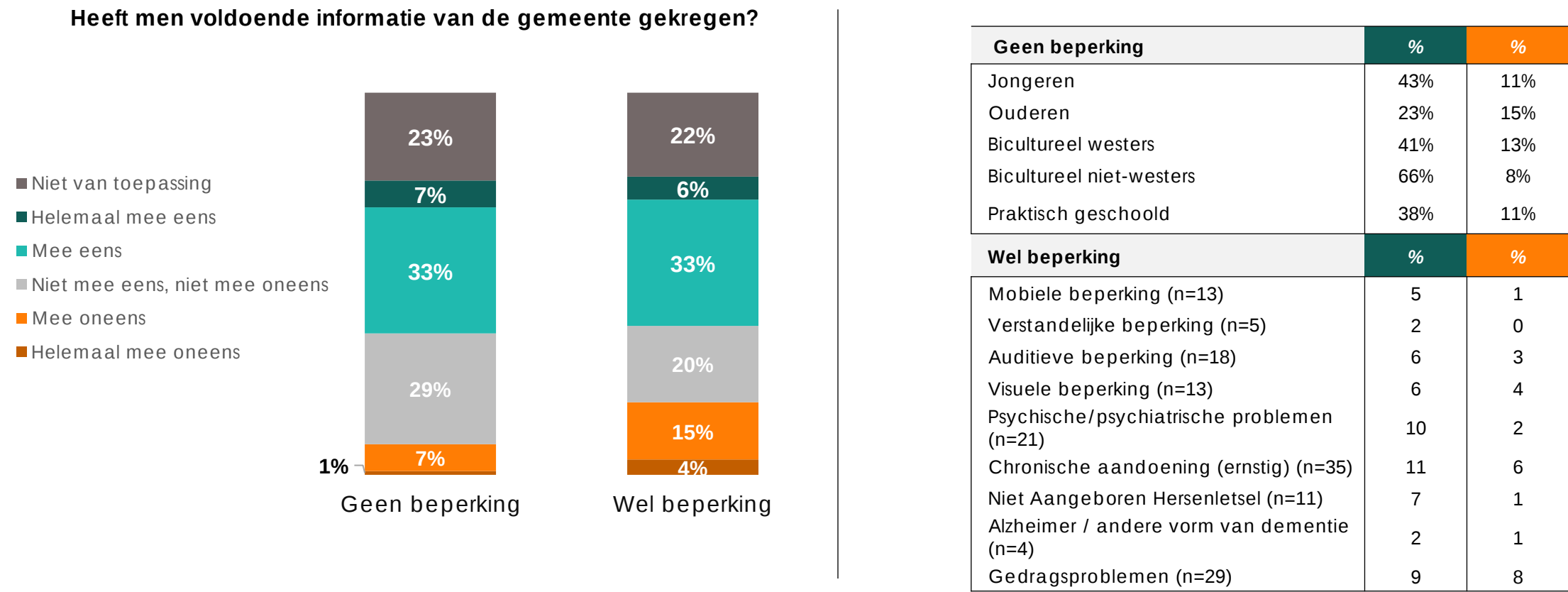
Invullen kies- of stemwijzer: voor iets minder dan één op de niet-stemmers was dit niet makkelijk, geen significant verschillen tussen mensen met en zonder beperking

Geen beperking	%	%
Jongeren	47%	3%
Ouderen	16%	15%
Bicultureel westers	29%	10%
Bicultureel niet-westers	49%	9%
Praktisch geschoold	24%	20%
Wel beperking	%	%
Mobiele beperking (n=13)	4	0
Verstandelijke beperking (n=5)	0	0
Auditieve beperking (n=18)	5	1
Visuele beperking (n=13)	2	3
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	10	1
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	12	1
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	4	0
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	0	3
Gedragsproblemen (n=29)	11	3

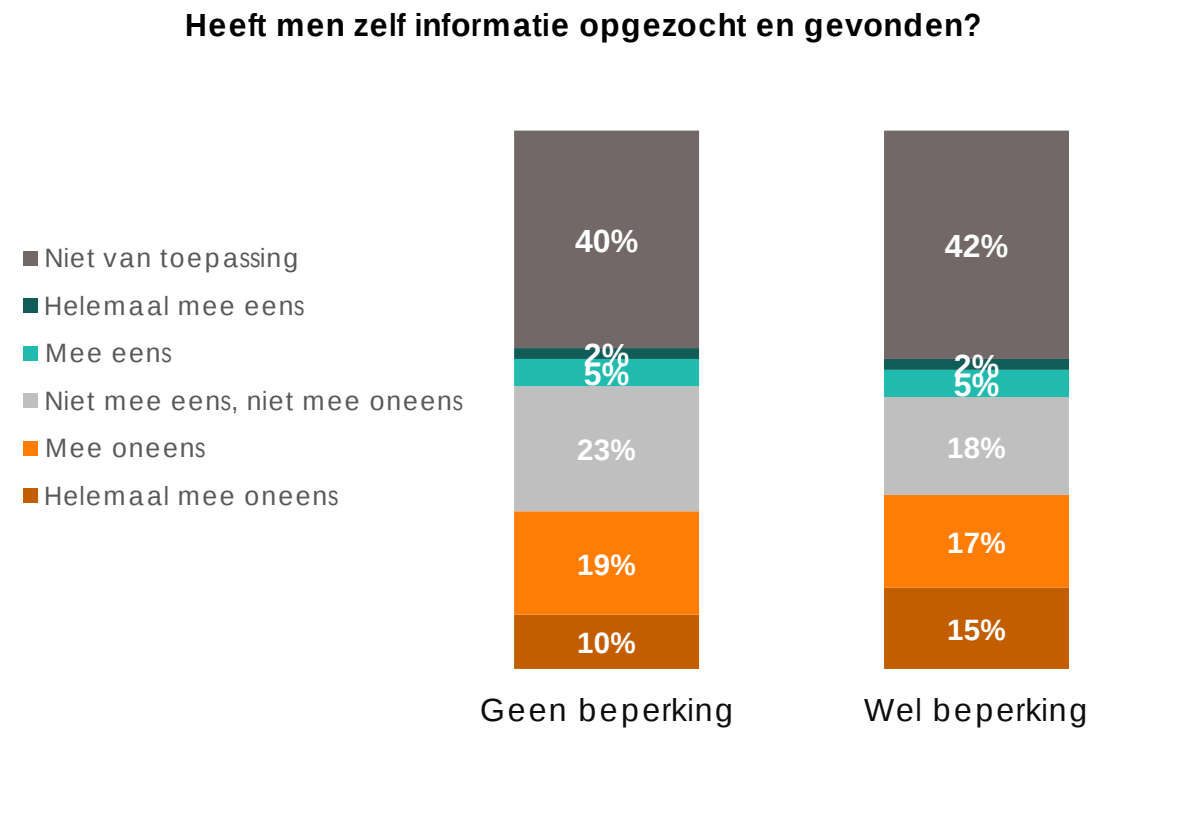
Vraag: Ik vond het makkelijk om een kies- of stemwijzer op het internet in te vullen. Basis: n=235

Voldoende informatie gekregen van gemeente: niet-stemmers met een beperking geven significant vaker aan onvoldoende informatie van de gemeente te hebben gekregen (19% tegenover 8%)

Vraag: Ik heb voldoende informatie gekregen van mijn gemeente over hoe verkiezingen werken. Basis: n=235

Zelf informatie gezocht over hoe verkiezingen werken, maar geen bruikbare informatie gevonden: voor minder dan één op de tien is dit van toepassing, geen significant verschil tussen mensen met en zonder beperking

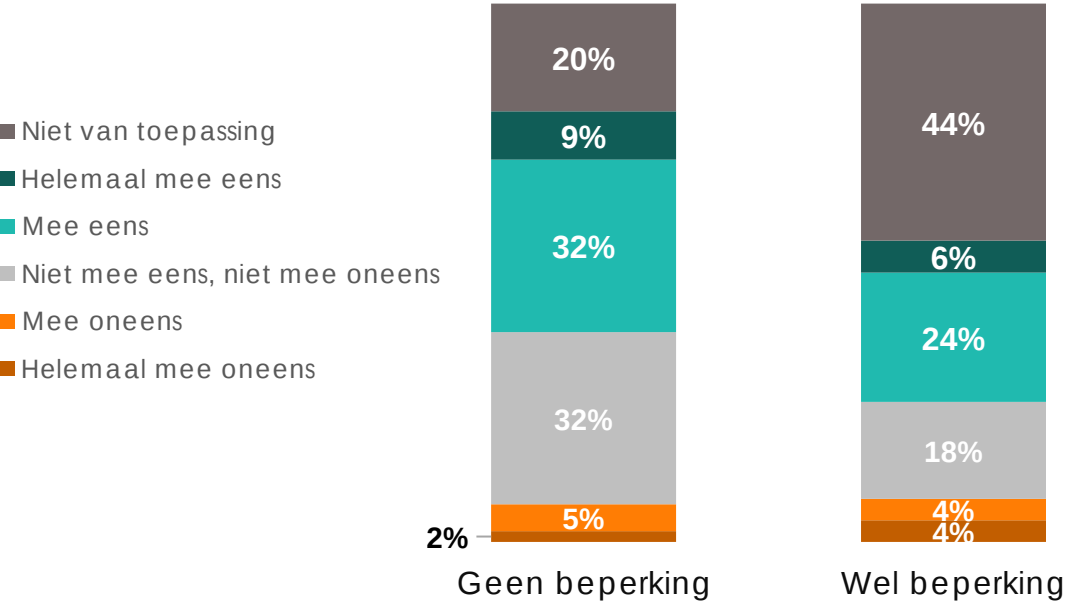

Geen beperking	%	%
Jongeren	11%	42%
Ouderen	5%	26%
Bicultureel westers	10%	37%
Bicultureel niet-westers	15%	18%
Praktisch geschoold	5%	25%
Wel beperking	%	%
Mobiele beperking (n=13)	0	4
Verstandelijke beperking (n=5)	0	0
Auditieve beperking (n=18)	2	5
Visuele beperking (n=13)	0	5
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	1	8
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	1	12
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	1	3
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	1	1
Gedragsproblemen (n=29)	2	14

Vraag: Ik heb zelf informatie gezocht over hoe verkiezingen werken, maar geen informatie gevonden die ik kon gebruiken. Basis: n=235

Voldoende informatie gevonden over toegankelijkheid stemlokalen: iets minder dan één op tien heeft niet voldoende informatie kunnen vinden

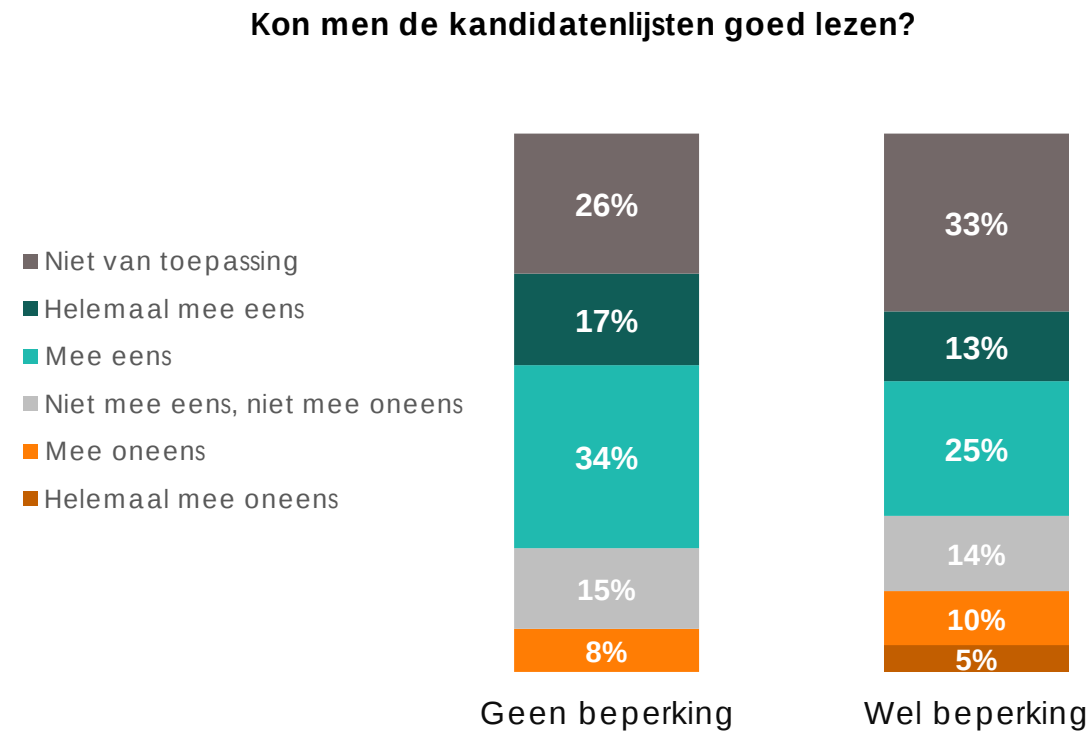
Kon men voldoende informatie vinden over de toegankelijkheid van de stemlokalen?

Geen beperking	%	%
Jongeren	50%	10%
Ouderen	35%	3%
Bicultureel westers	29%	20%
Bicultureel niet-westers	38%	12%
Praktisch geschoold	37%	2%
Wel beperking	%	%
Mobiele beperking (n=13)	3	1
Verstandelijke beperking (n=5)	0	0
Auditieve beperking (n=18)	9	1
Visuele beperking (n=13)	0	3
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	6	2
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	12	0
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	5	0
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	0	1
Gedragsproblemen (n=29)	9	2

Vraag: Ik kon voldoende informatie vinden over de toegankelijkheid van de stemlokalen. Basis: n=235

Goed kunnen lezen kandidatenlijsten: 8% van de niet-stemmers zonder beperking kan kandidatenlijsten niet goed lezen, hetzelfde geldt voor 15% van de niet-stemmers met beperking

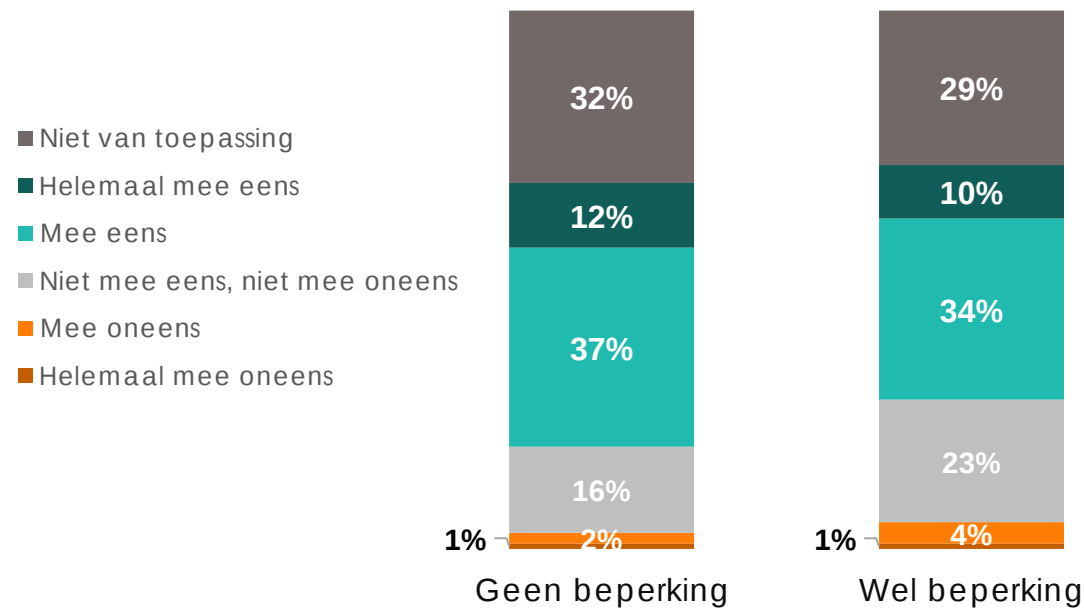

Geen beperking	%	%
Jongeren	47%	11%
Ouderen	42%	12%
Bicultureel westers	46%	13%
Bicultureel niet-westers	54%	17%
Praktisch geschoold	39%	9%
Wel beperking	%	%
Mobiele beperking (n=13)	4	0
Verstandelijke beperking (n=5)	1	1
Auditieve beperking (n=18)	10	1
Visuele beperking (n=13)	2	3
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	11	1
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	14	3
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	6	0
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	0	3
Gedragsproblemen (n=29)	10	13

Vraag: Ik kon de kandidatenlijsten goed lezen. Basis: n=235

Duidelijkheid uitleg over stempas van gemeente: ruim vier op de tien niet-stemmers met een beperking vond de uitleg op de stempas duidelijk, onder niet-stemmers zonder beperking is dat bijna de helft

Vond men de uitleg bij de stempas duidelijk?

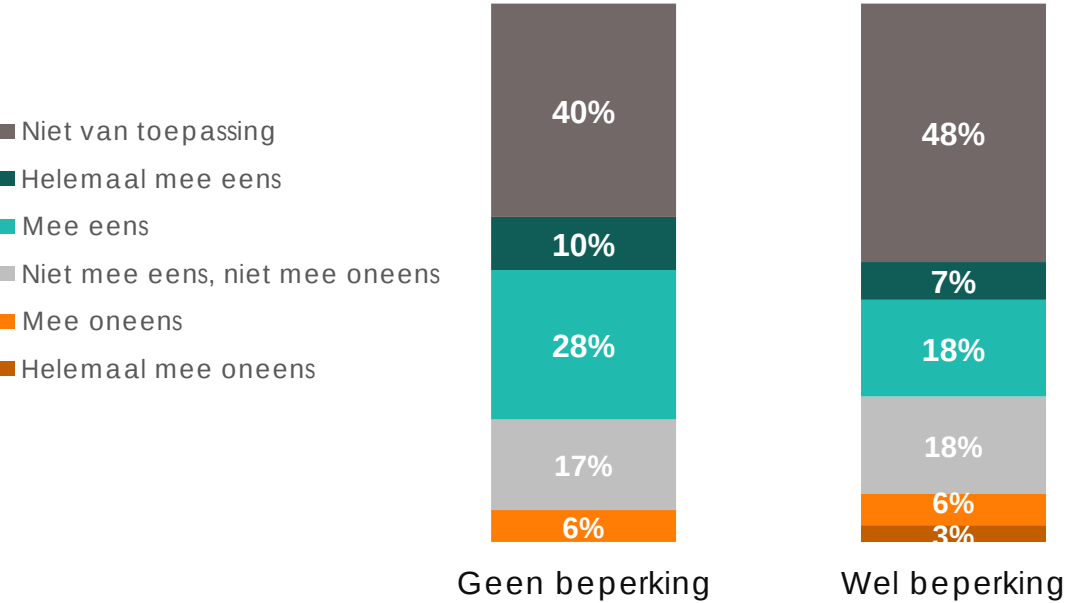

Geen beperking	%	%
Jongeren	47%	3%
Ouderen	38%	3%
Cultureel westers	57%	10%
Cultureel niet-westers	47%	15%
Praktisch geschoold	47%	4%
Wel beperking	%	%
Mobiele beperking (n=13)	5	0
Verstandelijke beperking (n=5)	2	0
Auditieve beperking (n=18)	10	0
Visuele beperking (n=13)	7	0
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	9	0
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	16	1
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	6	0
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	0	2
Gedragsproblemen (n=29)	12	2

Vraag: Ik vond de uitleg bij de stempas van mijn gemeente duidelijk. Basis: n=235

Kunnen vinden gezochte informatie: 25% van de niet-stemmers met een beperking heeft deze kunnen vinden, de helft van de niet-stemmers met een beperking zoekt niet naar informatie over de verkiezingen

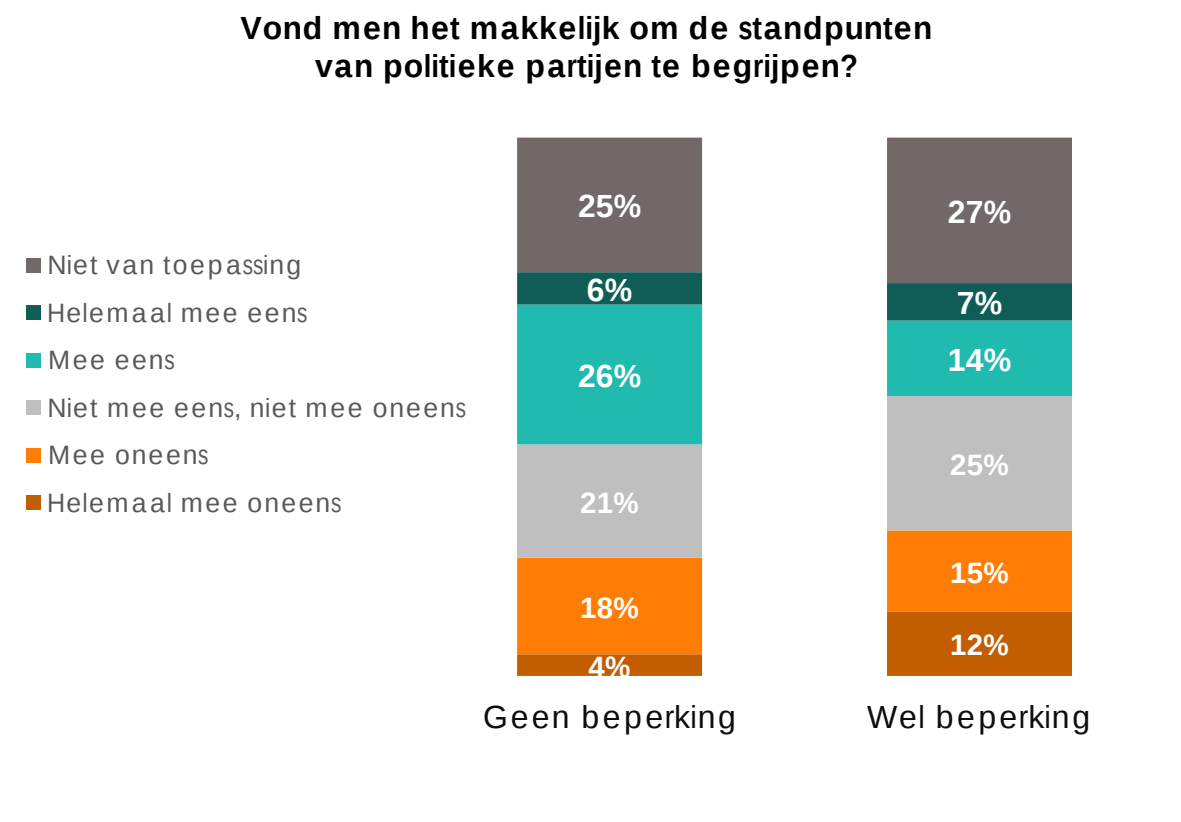
Kon men de gewenste informatie over de verkiezingen vinden?

Geen beperking	%	%
Jongeren	37%	8%
Ouderen	31%	4%
Cultureel westers	36%	10%
Cultureel niet-westers	32%	15%
Praktisch geschoold	32%	5%
Wel beperking	%	%
Mobiele beperking (n=13)	2	0
Verstandelijke beperking (n=5)	0	0
Auditieve beperking (n=18)	6	2
Visuele beperking (n=13)	4	0
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	6	2
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	9	1
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	4	0
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	0	1
Gedragsproblemen (n=29)	6	4

Vraag: De informatie die ik zocht over de verkiezingen heb ik kunnen vinden. Basis: n=235

Begrijpen standpunten politieke partijen: 32% van e niet-stemmers zonder beperking vond dit makkelijk, hetzelfde geldt voor 21% van de niet-stemmers met een beperking

Geen beperking	%	%
Jongeren	26%	24%
Ouderen	16%	29%
Cultureel westers	22%	19%
Cultureel niet-westers	46%	23%
Praktisch geschoold	19%	25%
Wel beperking	%	%
Mobiele beperking (n=13)	4	2
Verstandelijke beperking (n=5)	0	2
Auditieve beperking (n=18)	2	6
Visuele beperking (n=13)	2	4
Psychische/psychiatrische problemen (n=21)	7	3
Chronische aandoening (ernstig) (n=35)	4	7
Niet Aangeboren Hersenletsel (n=11)	4	2
Alzheimer / andere vorm van dementie (n=4)	0	4
Gedragsproblemen (n=29)	6	6

Vraag: Ik vond het makkelijk om de standpunten van politieke partijen te begrijpen. Basis: n=235

Advies aan politieke partijen en gemeenten om hun informatie **duidelijker** en **begrijpelijker** te maken

Politieke partijen

Aan respondenten die het (helemaal) oneens zijn met de stelling “Ik vond het makkelijk om informatie van politieke partijen over hun standpunten te begrijpen” is gevraagd naar hun persoonlijke advies om dit te verbeteren.

97 respondenten geven aan het niet te weten. Dertien respondenten hebben deze vraag beantwoord. Acht van hen geven simpelweg aan dat zij graag zouden willen zien dat politieke partijen meer in begrijpelijkere taal schrijven.

“Jip- en Janneke-taal gebruiken.”
– Respondent

“Meertaligheid.”
– Respondent

“Gemakkelijker taal gebruiken.”
– Respondent

Gemeenten

Aan respondenten die het (helemaal) oneens zijn met de stelling “Ik heb voldoende informatie gekregen van mijn gemeente over hoe verkiezingen werken” is gevraagd naar hun persoonlijke advies om dit te verbeteren.

25 respondenten geven aan het niet te weten. Vier respondenten hebben een concreet antwoord gegeven op deze vraag. De gegeven antwoorden zijn “Gewoon begrijpelijk”, “Eenvoudig schrijven”, “Meertaligheid” en “Eerlijke politiek bedrijven”.

“Gewoon begrijpelijk.”
– Respondent

Vraag: Wat zouden politieke partijen volgens u kunnen doen om de informatie over hun standpunten duidelijker en begrijpelijker te maken? **Basis: n=110** | Wat zouden gemeenten volgens u kunnen doen om de informatie over hun standpunten duidelijker en begrijpelijker te maken? **Basis: n=29.**

